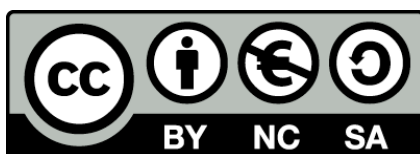

UNIVERSITAT_{DE}
BARCELONA

El simbolisme en la ciutat: funcions de l'espai simbòlic urbà

Sergi Valera i Pertegàs

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial – CompartirIgual 4.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial – CompartirIgual 4.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0. Spain License.**

DEPARTAMENT DE PSICOLOGIA SOCIAL

PROGRAMA DE DOCTORAT. Influència social: relacions, processos i efectes.

BIENNI 1989-1991

TÍTOL DE LA TESI. El simbolisme en la ciutat. Funcions de l'espai simbòlic urbà.

Per optar al títol de doctor en PSICOLOGIA

NOM DEL DOCTORAND. Sergi Valera i Pertegàs.

NOM DEL DIRECTOR DE LA TESI. Enric Pol i Urrutia.

4.5.3.7. Llocs més freqüentats (variable FR1).

Referents teòrics.

Proshansky, Fabian & Kaminoff (1983) destaquen com a característica fonamental del concepte de "place-identity" el fet de que els espais en els que el subjecte desenvolupa la major part de la seva vida quotidiana esdevindran els referents espacials sobre la base dels quals es construirà la identitat de lloc. Per altra banda, nombrosos autors emfasitzen la qualitat psicològica dels llocs com a resultat de l'acció directa del subjecte en ells, des dels "escenaris de conducta" de Baker (1978) fins a la component acció-transformació del procés d'apropiació (Pol, en premsa).

En aquest ítem hem intentat recollir aquest aspecte més vivencial del barri, més proper a l'activitat quotidiana i a les pràctiques socials dels habitants del Poblenou, entenent-lo com un element més que participa en la construcció de significats referents a l'espai urbà. En definitiva, es tracta d'identificar aquells espais que més destacadament poden recollir la dimensió conductual de la identitat social urbana dels subjectes del barri. Indirectament, aquest ítem fa referència també a la dimensió temporal ja que, partint de Stokols & Jacobi (1984) tindria relació amb una orientació temporal "focalitzada en el present" que proposen aquests autors.

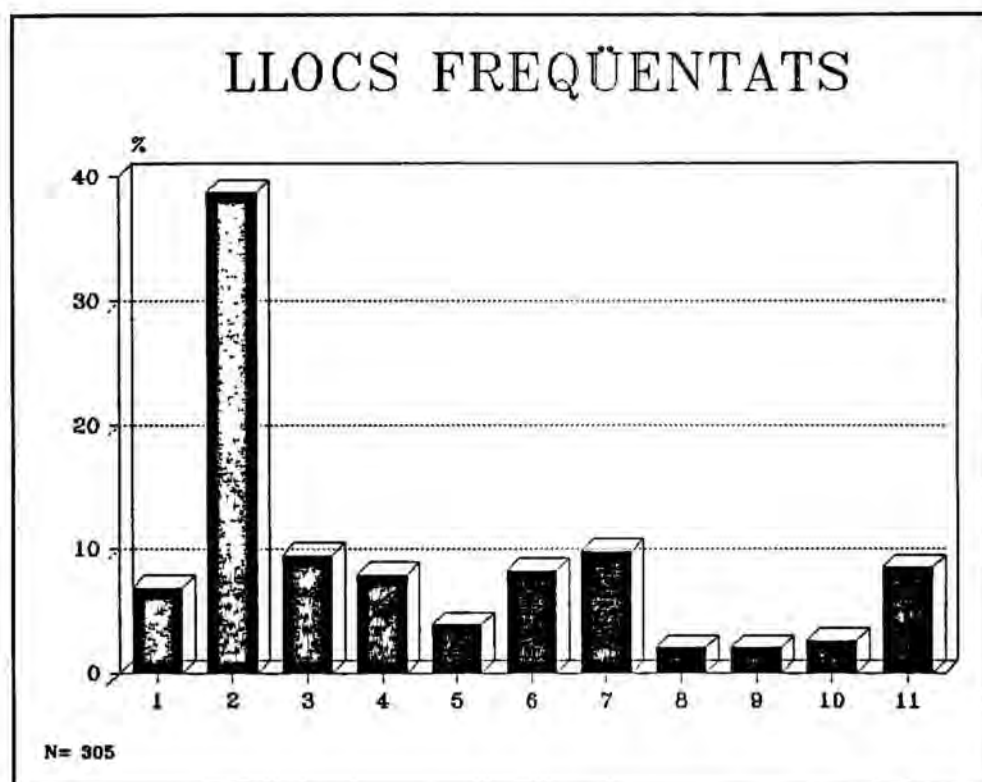
Resultats.

Un cop enregistrades les respostes, s'ha procedit a la seva categorització, resultant la que a continuació es presenta:

1. PLATJA
2. RAMBLA DEL POBLENOU
3. MERCAT UNIÓ
4. BARS
5. PÇA. JOSEP TRUETA
6. SERVEIS
7. CARRERS BARRI
8. DIAGONAL
9. VILA OLÍMPICA
10. PARC CIUTADELLA
11. ALTRES

Analitzant els valors percentuals d'aquestes categories de resposta pel que fa als subjectes de les ZONES 1, 2 i 4 (veure GRÀFICA 15) observem, un cop més, un element amb un destacat percentatge d'incidència, la «Rambla del Poblenou» (38,7%), per sobre de les altres categories com el «Mercat de la Unió» (9,5%), els «carrers del barri» (9,8%), diferents «serveis» (8,2%), «bars» (7,9%) o la «platja» (6,9%).

La Rambla del Poblenou torna a destacar, en aquest cas com a possible vertebrador de la vida social del barri, en tant en quant es l'espai més freqüentat pels subjectes enquestats. La diferència respecte a les altres respostes torna a ser manifesta, ja que la resta de llocs no superen el 10% de les respostes emeses pel total de les tres zones analitzades.

GRÀFICA 15. Percentatges d'incidència de les categories de la variable FR1 pel total de les ZONES 1,2,4.

- (*)
1. Platja	7. Carrers del barri
2. Rambla del Poblenou	8. Avinguda Diagonal
3. Mercat de la Unió	9. Vila Olímpica
4. Bars i locals	10. Parc Ciutadella
5. Pça. Josep Trueta	11. Altres
6. Serveis	

Si analitzem comparativament aquesta variable per les zones d'estudi detectem però diferències estadísticament significatives entre elles (veure TAULA 11). Un cop reagrupades les categories de resposta per tal d'acomplir amb les condicions d'aplicació, s'ha obtingut el següent resultat:

$$\chi^2 = 12,59883; \text{ gl} = 4; p = 0,01341$$

Observant els percentatges que es mostren en la TAULA 11 i en la GRÀFICA 16 destaca, sens dubte, la «Rambla del Poblenou» com a element més destacat en les tres zones analitzades, essent el seu percentatge d'incidència més alt en la ZONA 1 (47%) que en la ZONA 2 (33,7%) o en la ZONA 4 (35,6%), possiblement pel fet de que aquest espai es troba en la primera zona d'estudi. En quant al «Mercat de la Unió», la seva incidència és significativament més alta en les ZONES 1 i 4 (14% i 10,9% respectivament) que en la ZONA 2 (3,8%) fet curiós ja que el Mercat està ubicat més a prop d'aquesta última zona que no pas de la ZONA 4. Per altra banda, és interessant destacar la diferència que apareix en quant a la categoria «carrers del barri» entre la ZONA 2 (15,4%), 4 (9,9%) i la ZONA 1 (4%), resultat que podria explicar-se pel fet de que la ZONA 1 concentra la seva activitat en una àrea molt més concreta (no oblidem que és la zona que més concentra les seves respostes en la Rambla) mentre que la ZONA 2 presenta una dispersió espacial força més alta en aquest aspecte.

Un altra fet a destacar són alguns elements espacials que únicament són considerats com a llocs freqüentats en una zona determinada; és el cas de la «Diagonal» en la ZONA 2 (5,8% de les respostes donades en aquesta zona) i el «Parc de la Ciutadella» en la ZONA 4 (7,9%).

		ZONA			Row Total
	Count Row Pct Col Pct Tot Pct	1	2	4	
FR1					
PLATJA	1	10	5	6	21
		47.6	23.8	28.6	6.9
		10.0	4.8	5.9	
		3.3	1.6	2.0	
RAMBLA	2	47	35	36	118
		39.8	29.7	30.5	38.7
		47.0	33.7	35.6	
		15.4	11.5	11.8	
MERCAT	3	14	4	11	29
		48.3	13.8	37.9	9.5
		14.0	3.8	10.9	
		4.6	1.3	3.6	
BARS	4	11	9	4	24
		45.8	37.5	16.7	7.9
		11.0	8.7	4.0	
		3.6	3.0	1.3	
TRUETA	5	3	7	2	12
		25.0	58.3	16.7	3.9
		3.0	6.7	2.0	
		1.0	2.3	.7	
SERVEIS	6	6	11	8	25
		24.0	44.0	32.0	8.2
		6.0	10.6	7.9	
		2.0	3.6	2.6	
CARRERS	7	4	16	10	30
		13.3	53.3	33.3	9.8
		4.0	15.4	9.9	
		1.3	5.2	3.3	
DIAGONAL	8		6		6
			100.0		2.0
			5.8		
			2.0		
VILA	9	2	1	3	6
		33.3	16.7	50.0	2.0
		2.0	1.0	3.0	
		.7	.3	1.0	
CIUTADELLA	10			8	8
				100.0	2.6
				7.9	
				2.6	

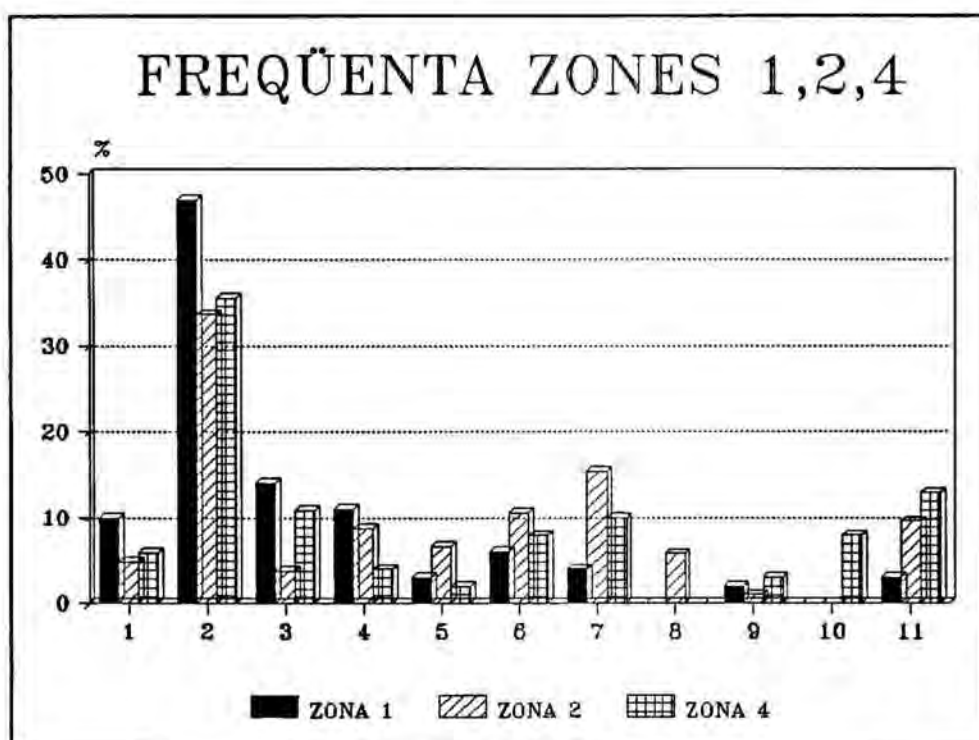
		ZONA			Row Total
FR1	Count	1	2	4	
	Row Pct Col Pct Tot Pct				
	11	3	10	13	26
ALTRES		11.5	38.5	50.0	8.5
		3.0	9.6	12.9	
		1.0	3.3	4.3	
	Column	100	104	101	305
	Total	32.8	34.1	33.1	100.0

TAULA 11. Resultats de la comparació entre les variables FR1 i zona d'estudi a través de la prova de chi-quadrat.

Síntesi i conclusions.

En definitiva, amb les dades obtingudes i comentades en aquest apartat s'ha pogut constatar un cop més el paper fonamental de la Rambla del Poblenou, en aquest cas com a eix vertebrador de l'activitat social del barri, aspecte que ve a afegir-se als altres destacats en anteriors ítems. En aquest cas podem afirmar no tant sols com comenta Lalli (1988) que l'atribució de càrrega simbòlica d'un espai va més enllà de l'activitat quotidiana que es desenvolupa en ell sinó que la Rambla del Poblenou, a més, és capaç d'incorporar la dimensió conductual de la identitat social urbana dels habitants del barri, aspecte que ja havia estat ressaltat en l'anàlisi socio-històrica al considerar la Rambla del Poblenou com un dels escenaris més característics de les pràctiques socials vinculades al barri.

Aquest protagonisme es compartit també, encara que en un grau molt menor per altres espais entre els que destaquen el Mercat de la Unió o la platja de la Marbella, malgrat que la rellevància d'aquest últim element en l'actualitat hauria de contrastar-se amb dades obtingudes abans de la seva remodelació de les quals no disposem en aquesta investigació.

GRÀFICA 16. Percentatges d'incidència de les categories de la variable FR1 en funció de les zones d'estudi.

- (*)
1. Platja Marbella	7. Carrers barri
2. Rambla del Poblenou	8. Diagonal
3. Mercat Unió	9. Vila Olímpica
4. Bars	10. Parc Ciutadella
5. Pça. Josep Trueta	11. Altres
6. Serveis	

4.5.3.8. Relacions entre els ítems del qüestionari i les variables de subjecte.

Per concloure aquesta anàlisi dels principals resultats obtinguts en l'enquesta telefònica pel que fa a les ZONES 1,2 i 4, dedicarem aquest apartat a estudiar les relacions estadístiques que es donen entre els principals ítems que constitueixen el nucli del qüestionari i aquelles variables corresponents a característiques dels subjectes que es recolliren al final de l'enquesta. Així doncs, s'han cercat relacions entre les variables nom del barri (N1), diferències respecte als altres barris (D1), lloc característics (LL1), llocs representatius del passat (P1), llocs representatius del futur (F1) i llocs més freqüentats (FR1) amb les variables edat (ANYES), anys de residència (RESIDEN), treballa o estudia al barri (TREBALL), nivell d'estudis (ESTUDIS), professió (PROFES), nivell d'associacionisme (ASSOC) i sexe (SEXE).

D'aquesta manera, s'ha efectuat una anàlisi comparativa mitjançant proves de t-test, anàlisi de la variància o bé de chi-quadrat, en funció de la naturalesa de les variables a tractar. En aquelles distribucions en la resposta que no s'acomplien les condicions d'aplicació de les proves de comparació estadística efectuades s'ha procedit a reagrupar categories de resposta per tal d'accedir de manera correcta a l'anàlisi.

Dels resultats s'en deriva el quadre que presentem a continuació (TAULA 12) a on, per tal de mostrar gràficament alguns dels efectes detectats, apareixen marcades les relacions entre variables que es mostren estadísticament significatives, especificant aquells casos en els que el pas d'una distribució amb categories de resposta directes a una amb categories reagrupades modifica la tendència de la significació.

	EDAT	RESID.	TREB.	ESTUD.	PROF.	ASSOC.	SEXE
N1	SIG.	n.sig.	n.sig.	SIG.¹	SIG.¹	n.sig.	n.sig
D1	SIG.	SIG.	n.sig.	n.sig.	SIG.	n.sig.	n.sig
LL1	n.sig.	n.sig.	n.sig.	n.sig.	n.sig.	n.sig.	n.sig
FR1	SIG.	SIG.	n.sig.	n.sig ²	n.sig ²	n.sig.	SIG.¹
P1	n.sig.	n.sig.	n.sig.	n.sig.	n.sig.	n.sig.	n.sig
F1	SIG.	SIG.	n.sig.	SIG.	n.sig.	n.sig.	n.sig

TAULA 12. Presentació gràfica de les relacions entre variables a partir de proves de comparació estadístiques (sig.= relació significativa; n.sig.= relació no significativa).

1. Casos en els qual el pas d'una distribució amb categories directes a una amb categories reagrupades fa aparèixer la significativitat estadística de la relació.

2. Casos en els quals el pas d'una distribució amb categories directes a una amb categories reagrupades fa desaparèixer la significativitat de la relació.

De la doble lectura que es pot fer de la TAULA 12 s'extreuen dues conclusions a destacar. En primer lloc, els principals ítems del qüestionari mostren, en general, un nombre considerablement reduït de relacions estadísticament significatives amb les variables personals, és a dir, les respostes emeses pels subjectes no es

troben excessivament influenciades per les característiques d'aquests. Sembla ser que l'edat dels individus sigui la variable que més pot estar afectant a la producció de determinades respostes per part dels subjectes, ja que és la que mostra un major nombre de relacions estadístiques.

En segon lloc, cal destacar de manera especial el fet de que hi ha dos ítems del qüestionari els quals no presenten relacions estadísticament significatives per cap de les variables de subjecte, concretament aquells que fan referència als llocs característics o representatius del barri (LL1) i als llocs representatius del passat (P1). En altres paraules, les respostes donades en aquests ítems poden ser considerades independents de les característiques dels subjectes que les emeten. En la discussió global dels resultats tornarem altre cop sobre aquest punt ja que el considerem especialment rellevant però podem avançar que, si considerem que les respostes a aquests ítems poden ser útils per a detectar espais simbòlics urbans en el Poblenou, aquest efecte pot guardar una estreta relació amb la possible homogeneïtat dels significats subjacents a aquests espais. La resta d'ítems mostren, en major o menor grau, relacions estadísticament significatives amb algunes de les variables de subjecte, excepte els que fan referència a si el subjecte treballa o estudia al barri o si pertany a alguna associació d'aquest.

La variable 'nom del barri' (N1) mostra diferències estadísticament significatives per la variable 'edat' a través de la prova t-test ($t= 2,19$; $p= 0,032$) de tal manera que la mitjana d'edat dels subjectes que responen «Poblenou» és menor que la dels subjectes que utilitzen altres noms per a denominar el barri. En altres paraules, els subjectes més joves mostren una major tendència a anomenar el barri com «Poblenou» mentre que els de més edat tendeixen a referir-se a altres noms, principalment al del carrer on viuen (cal matisar aquestes tendències amb les dades aportades en l'apartat 4.5.3.1.). Per altra banda, el nivell d'estudis es troba també relacionat significativament a nivell estadístic amb el nom donat al barri, com ho demostra la prova de chi-quadrat efectuada a partir del reagrupament de categories de resposta ($\chi^2= 16,13255$; $gl= 4$; $p= 0,00285$), ja que la distribució inicial no acomplia les condicions d'aplicació. En la taula resultant (TAULA 13) pot observar-se que, a mesura que augmenta el nivell d'estudis, hi ha una major tendència a anomenar el barri com «Poblenou», essent els subjectes amb batxillerat i els universitaris els més decantats per aquesta opció.

Pel que fa a la variable 'professió dels subjectes', s'ha seguit el mateix procediment que en la variable 'nivell d'estudis' detectant-se també diferències estadísticament significatives ($\chi^2= 16,65246$; $gl= 6$; $p= 0,01065$). Els resultats presentats en la TAULA 14 mostren que, malgrat totes les categories professionals opten majoritàriament per anomenar al seu barri «Poblenou» (com succeeix

en les variables anteriors), els subjectes amb treball no qualificat mostren una major tendència que la resta a utilitzar altres denominacions.

		N1		
Count		POBLENOU RESTA		Row
		1	2	Total
ESTUDIS				
	1	21	10	31
NO ESTUDIS				10.3
	2	94	28	122
EST. PRIMARIS				40.4
	3	54	4	58
BATXILLERAT				19.2
	4	43	6	49
F.P.				16.2
	5	39	3	42
UNIVERSITARIS				13.9
Column		251	51	302
Total		83.1	16.9	100.0
Number of Missing Observations: 3				

TAULA 13. Freqüències obtingudes en la comparació entre les variables 'nivell d'estudis' i 'nom del barri' (N1) a través de la prova de chi-quadrat.

		N1		
Count		POBLENOU RESTA		
		1	2	Row Total
PROFES	1	24	2	26
RESPONS.				8.8
	2	52	9	61
TREB. QUAL.				20.7
	3	28	14	42
TREB. NO QUAL.				14.3
	5	32	10	42
MESTRESSA				14.3
	6	47	9	56
JUBILAT				19.0
	7	35	6	41
ESTUDIANT				13.9
	8	26		26
ALTRES				8.8
Column		244	50	294
Total		83.0	17.0	100.0
Number of Missing Observations: 11				

TAULA 14. Freqüències obtingudes en la comparació entre les variables 'professió del subjecte' i 'nom del barri' (N1) a través de la prova de chi-quadrat.

En quant a l'ítem 'diferències respecte als altres barris de Barcelona' (D1), un cop reagrupades les categories de resposta, s'ha detectat una relació estadísticament significativa amb la variable 'edat' a través de la prova d'anàlisi de la variància ($F= 2,88$; $gl=$

4; $p= 0,023$) observant-se que el grup que considera els aspectes negatius com element diferencial mostra una mitjana d'edat significativament superior a la resta de grups, en els quals no hi ha diferències estadísticament significatives respecte a l'edat dels subjectes. El mateix procediment s'ha seguit per a detectar la relació estadísticament significativa entre els 'anys de residència' i les respostes a D1 ($F= 5,1048$; $gl= 4$; $p= 0,0005$) observant-se el mateix efecte que en la variable 'edat' comentada anteriorment. Pel que fa a la variable 'professió del subjecte' ($\chi^2= 41,84170$; $gl= 24$; $p= 0,01344$) la TAULA 15 mostra com, malgrat la major part dels valors de la variable es concentren en la categoria reagrupada «resta», els subjectes amb un treball qualificat i les mestresses de casa tendeixen a destacar l'àmbit de «serveis», mentre que els jubilats consideren més que els altres subjectes a la «platja» com l'element que diferencia al Poblenou de la resta de barris.

Respecte als 'llocs més freqüentats', s'ha trobat relacions estadísticament significatives entre les variables 'edat', 'anys de residència' i 'sexe' i les respostes emeses davant aquesta qüestió. En el primer cas, aplicant una anàlisi de la variància ($F= 9,6942$; $gl= 2$; $p= 0,0001$) s'ha detectat que els grups que responen «mercat» i «carrers del barri» difereixen respectivament del grup que dona altres respostes, presentant ambdós una mitjana d'edat superior a la del tercer.

Count		D1					Row Total
		INDUSTRI ES	NEGATIU	SERVEIS	PLATJA	RESTA	
PROFES	1	3	1	2	8	12	26 8.8
RESPONS.	2	7	1	11	6	36	61 20.7
TREB. QUAL.	3	5	7	4	6	20	42 14.3
TREB NO QUAL.	5		5	10	5	22	42 14.3
MESTRESSA	6	5	6	4	11	30	56 19.0
JUBILAT	7			6	9	26	41 13.9
ESTUDIANT	8	1		5	4	16	26 8.8
ALTRES							
Column Total		21 7.1	20 6.8	42 14.3	49 16.7	162 55.1	294 100.0
Number of Missing Observations: 11							

TAULA 15. Freqüències obtingudes en la comparació entre les variables 'professió del subjecte' i 'diferències' (D1) a través de la prova de chi-quadrat.

Pel que fa a la variable 'anys de residència' i aplicant el mateix procediment ($F= 6,0063$; $gl= 2$; $p= 0,0028$) s'ha detectat que el grup que dona la resposta «mercat» també difereix estadísticament del grup que dona altres respostes al tenir una mitjana d'anys de residència significativament major.

Les respostes aquest ítem també guarden una relació estadísticament significativa en funció de la variable 'sexe'. A través de l'aplicació de la prova de chi-quadrat amb categories reagrupades ($\chi^2 = 7,90316$; $gl = 2$; $p = 0,01922$) s'observa el fet, per altra banda evident, de que les dones són el grup que més tendència té a respondre «mercat» com el lloc més freqüentat (veure TAULA 16).

SEXE	Count	FR1			Row Total
		MERCAT	CARRERS	RESTA	
HOME	1	3	8	87	98 32.1
DONA	2	26	22	159	207 67.9
Column Total		29 9.5	30 9.8	246 80.7	305 100.0
Number of Missing Observations: 0					

TAULA 16. Freqüències obtingudes en la comparació entre les variables 'sexe' i 'llocs més freqüentats' (FR1) a través de la prova de chi-quadrat.

Per últim, l'ítem 'llocs representatius del futur del barri' (F1) es relaciona de manera estadísticament significativa amb les variables 'edat', 'anys de residència' i 'nivell d'estudis'.

En quant a l'edat dels subjectes, l'anàlisi de la variància efectuat a partir d'un reagrupament de categories de resposta mostra una relació significativa ($F= 10,3273$; $gl= 2$; $p= 0,0000$) de manera que la mitjana d'edat dels subjectes que consideren la «Vila Olímpica» i la «platja» com a llocs representatius del futur del barri és, a nivell estadístic, significativament més baixa que la mitjana d'edat del grup que dona altres respostes. En altres paraules, els joves tendeixen a considerar la Vila Olímpica i la platja com a llocs representatius el futur mentre que els subjectes de més edat tendeixen a donar altra tipus de respostes, entre les quals es troba la Rambla del Poblenou. Pel que fa als anys de residència al barri ($F= 9,7141$; $gl= 2$; $p= 0,0001$) s'observa un efecte molt similar ja que els subjectes que es situen en la categoria «resta» porten més anys de residència al barri que els grups que consideren la «Vila Olímpica» i la «platja» com a llocs representatius del futur.

Pel que fa a la variable 'nivell d'estudis', la prova de chi-quadrat efectuada mostra una relació estadísticament significativa entre ella i les respostes donades a l'ítem 'llocs representatius del futur del barri' ($\chi^2= 20,27665$; $gl= 8$; $p= 0,00934$). De l'anàlisi de la TAULA 17 amb categories de resposta reagrupades s'observa que els subjectes sense estudis són els que menys anomenen la «Vila Olímpica» a l'hora que són els que mostren una major tendència a considerar altres tipus de resposta («resta»). Per altra banda, els subjectes amb un nivell d'estudis equivalent

al batxillerat són els que majorment es decanten per l'opció «Vila Olímpica» mentre que els universitaris consideren més que els altres grups la «platja» com a lloc representatiu del futur del barri.

	Count	F1			Row Total
		VILA OLÍMPICA	PLATJA	RESTA	
ESTUDIS					
NO ESTUDIS	1	9	2	20	31 10.3
EST. PRIMARIS	2	54	15	53	122 40.4
BATXILLERAT	3	35	7	16	58 19.2
F.P.	4	26	6	17	49 16.2
UNIVERSITARIS	5	24	9	9	42 13.9
Column		148	39	115	302
Total		49.0	12.9	38.1	100.0
Number of Missing Observations: 3					

TAULA 17. Freqüències obtingudes en la comparació entre les variables 'nivell d'estudis' i 'llocs representatius del futur' (F1) a través de la prova de chi-quadrat.

Síntesi i conclusions.

La impossibilitat de poder treballar amb les categories directes de resposta i, per tant, haver d'efectuar una reagrupació d'aquestes per tal d'acomplir amb les condicions d'aplicació de les proves de comparació estadística necessàries per a aquest apartat ha repercutit en la capacitat explicativa dels resultats obtinguts. Com havíem fet en altres variables d'aquesta anàlisi quantitativa, en aquest cas no hem pogut oferir les taules amb les categories originals ja que era impossible efectuar una interpretació d'elles.

Malgrat tot, podem destacar alguns efectes concrets dels quals si hem pogut obtenir evidència. Concretament, la variable 'edat dels subjectes' és la que més relacionada es troba amb les respostes emeses en els diferents ítems del qüestionari (veure TAULA 12). Per altra banda, les relacions detectades en funció dels 'anys de residència al barri' responen als mateixos criteris explicatius que la variable 'edat' per la qual cosa podem inferir que la variable que més afecta a les respostes emeses és aquesta segona i que els efectes detectats respecte als anys de residència depenen estretament d'aquesta. Així doncs, tant els subjectes de més edat com els que porten vivint més anys al barri mostren una major tendència que els altres grups a anomenar el barri amb altres denominacions, a considerar els aspectes negatius coma element diferencial de la resta de barris, a freqüentar més el Mercat de la Unió i a considerar com a llocs representatius del futur altres

llocs que no siguin la Vila Olímpica o la Platja de la Marbella.

Per la seva banda, a mesura que augmenta el nivell d'estudis dels subjectes enquestats, hi ha una major tendència a anomenar el barri com «Poblenou», essent els subjectes amb batxillerat i els universitaris els més decantats per aquesta opció. A l'hora, els subjectes amb un nivell d'estudis de batxillerat mostren una major tendència que els altres grups a considerar la Vila Olímpica com el lloc més representatiu del futur del barri, els universitaris fan el mateix respecte a la Platja de la Marbella (o Parc de Mar) mentre que els subjectes sense estudis es decanten majorment per altres llocs.

En quant a la professió dels enquestats, destacar que els subjectes amb un treball no qualificat tendeixen, per sobre dels altres grups, a anomenar el barri amb denominacions diferents de Poblenou, a l'hora que els subjectes amb un treball qualificat i les mestresses de casa tendeixen a destacar l'àmbit de «serveis», mentre que els jubilats consideren més que els altres subjectes a la «platja» com l'element que diferencia al Poblenou de la resta de barris.

Un comentari especial mereix les respostes donades a l'ítem 'llocs més freqüentats' (FR1) analitzat per les variables 'nivell d'estudis' i 'professió dels subjectes'. En una anàlisi inicial amb les categories directes de resposta s'havien detectat relacions

estadísticament significatives a través de la prova de chi-quadrat:

ESTUDIS x FR1. $\chi^2 = 68,40342$; gl= 50; p= 0,04288

PROFESSIO x FR1. $\chi^2 = 107,75678$; gl= 80; p= 0,021

Un cop reagrupades les categories de resposta per tal d'acomplir amb les condicions d'aplicació de la prova, però, aquesta significació ha desaparegut. L'efecte pot ser explicat en termes de la feblesa de la relació existent inicialment entre aquestes variables, encara que apareixia estadísticament significativa. En funció d'aquest criteri, hem optat per no incloure aquestes anàlisis en el present apartat.

Per últim, hem de destacar l'efecte comentat al principi i que, per a nosaltres, esdevé potser més important que els comentats anteriorment. Els ítem corresponents a llocs representatius del barri (LL1) i llocs representatius del passat (P1) no mostren relacions estadísticament significatives amb cap de les variables de subjecte contemplades en el qüestionari, la qual cosa ens porta a plantejar que la consideració de llocs amb càrrega simbòlica per part dels subjectes enquestats és relativament independent de les característiques d'aquests i que aquesta dada pot ser relacionada amb una possible homogeneïtat dels significats associats a aquests llocs, significats però que hauran de ser analitzats en la fase qualitativa de la investigació.

4.5.3.9. Anàlisi de la ZONA 3 (Pere IV / Gran Via).

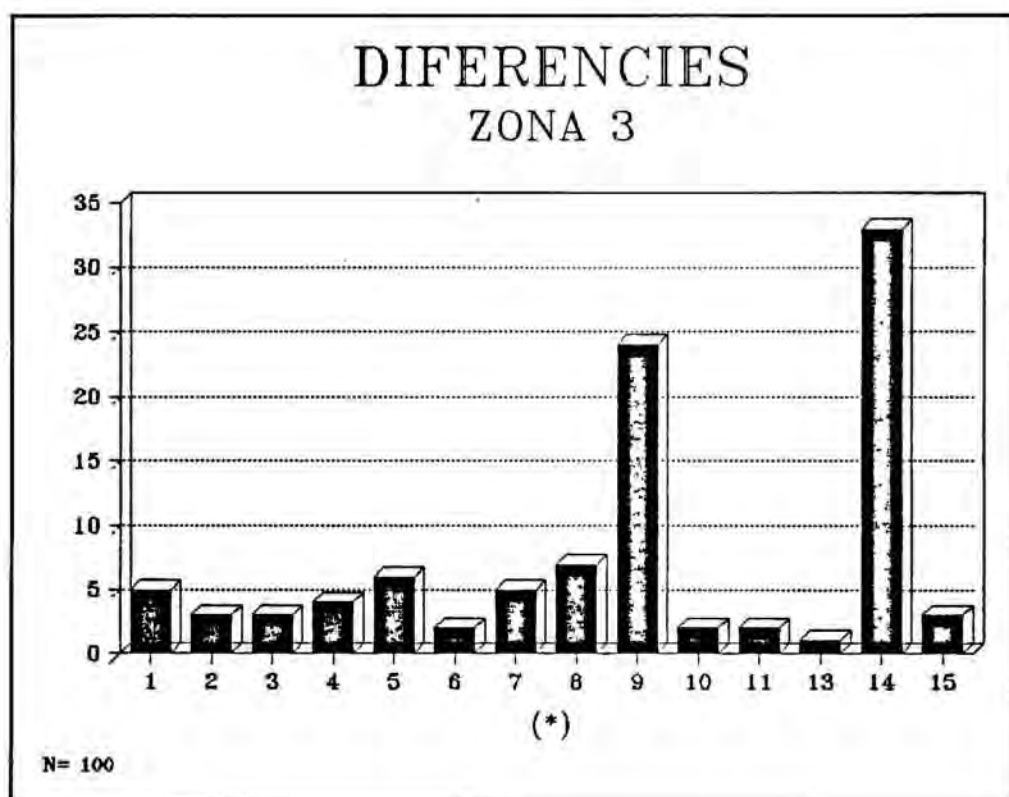
A l'inici de l'apartat 4.5.3. dedicat a l'anàlisi dels resultats extrets de l'enquesta telefònica, hem pogut constatar que, malgrat s'havia dividit l'àrea administrativa del Poblenou en quatre zones d'estudi, una comparació inicial d'aquestes zones a través de proves de chi-quadrat mostrava que la ZONA 3 diferia significativament en les seves respostes de la resta de zones estudiades. Aquest fet, del qual ja teníem alguna referència a través de l'anàlisi socio-històrica efectuada prèviament (recordem que "Els 4 Cantons, cruïlla situada en el carrer Pere IV, podia considerar-se el límit del Poblenou) ens portava a la decisió de reservar aquesta zona al marge de l'anàlisi general de les dades i utilitzar per aquest propòsit els resultats extrets de les ZONES 1,2 i 4.

Un cop realitzada aquesta anàlisi, és el moment de presentar, de manera breu i concisa, els resultats de la ZONA 3, constatant les diferències que tant a nivell quantitatiu com qualitatiu manté amb la resta de zones. En aquest sentit, en els apartats 4.5.3.1. i 4.5.3.2. havíem decidit incloure aquesta zona en l'anàlisi per apuntar, a mode d'exemple, la constatació de l'efecte comentat. D'aquesta manera vèiem com, per dos dels trets que nosaltres considerem rellevants per a la definició de la identitat social urbana dels habitants del barri del Poblenou, nom del barri i límits d'aquest, la zona en qüestió mostrava diferències

significatives respecte de la resta: tant sols un 27% dels enquestats en aquesta zona anomenava el seu barri com «Poblenou» mentre que així ho feien el 83.3% dels subjectes de les altres tres zones; per altra banda, mentre aquestes mostraven un elevat grau de coherència al delimitar geogràficament el barri, aquest fet no es donava en la zona objecte del present anàlisi.

Diferències respecte als altres barris de Barcelona (variable D1).

A l'hora de detectar aquelles característiques que, pel fet de ser considerades diferencials respecte als altres barris, poden ser elements rellevants per a la categorització social urbana dels subjectes, la ZONA 3 presenta una resposta qualitativament pobre segona es pot observar en la GRÀFICA 17: el percentatge d'incidència més alt es concentra en la categoria «res» amb un 33% mentre que «serveis» ocupa el segon lloc amb un 24% de les respostes emeses. Les altres categories de resposta no arriben a superar el 7% d'incidència. Especialment, les categories «poblet» o «Vila Olímpica» que en les ZONES 1,2,4 concentràven el 14.4% i el 13.8% de les respostes respectivament, en aquesta zona mostren un 3% pel que fa a la primera i un 2% pel que fa a la segona.

GRÀFICA 17. Percentatges d'incidència en la variable D1 per la ZONA 3.

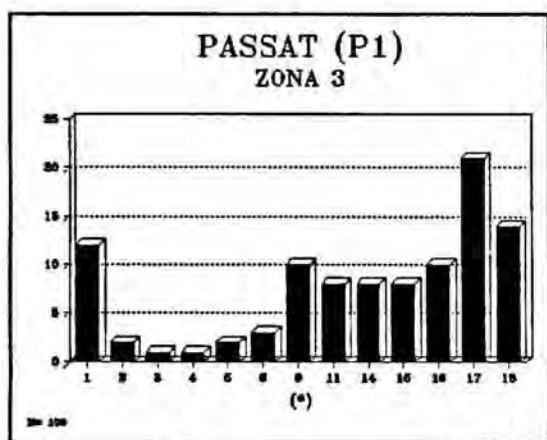
- (*)
1. Agrada	9. Infraestructura/serveis
2. "Poblet"	10. Vila Olímpica
3. Relacions socials	11. Platja
4. Antigüitat	12. Rambla del Poblenou
5. Aïllament	13. Diagonal
6. Indústries	14. Res/igual
7. Obrer	15. Altres
8. Aspectes negatius	

Llocs representatius del barri, del passat i del futur (variables LL1, P1 i F1).

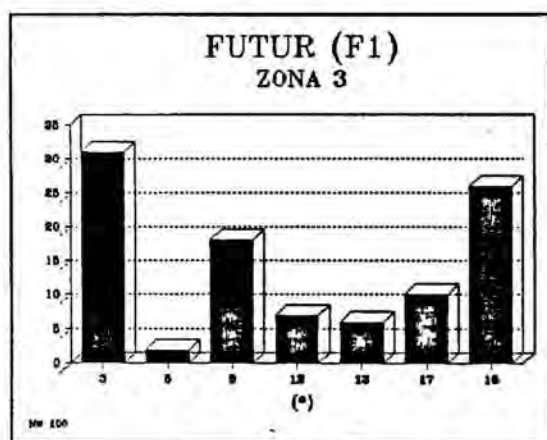
Com recordarà el lector, per analitzar aquestes tres variables havíem construït una única categorització de les respostes obtingudes en els qüestionaris. De fet, aquesta categorització resultava força útil tant per a l'anàlisi de les ZONES 1,2 i 4 com de les variables a estudiar. Això ho demostra el fet que en tots els casos el percentatge d'incidència de la categoria «altres» resultava exitosament baix. En el cas de la ZONA 3, i utilitzant la mateixa categorització, aquest èxit és molt més qüestionable pel que fa a aquesta categoria de resposta (veure GRÀFICQUES 18, 19 i 20). En la variable LL1, en front d'un 8.9% obtingut en el conjunt de les ZONES 1,2 i 4, el percentatge en la ZONA 3 puja fins al 49%; en la variable P1 passem d'un 3.0% a un 14% mentre que en F1 ho fem d'un 12.1% a un 26%.

L'explicació a aquest fet és que en la ZONA 3, sota la categoria «altres» s'inclouen multitud d'espais que no corresponen pròpiament al Poblenou sinó als barris del Clot i la Verneda, confrontants amb aquesta zona. Així doncs pel que fa als espais representatius d'aquesta zona, podem dir que, en general els subjectes enquestats parteixen de referents espacials significativament diferents dels de les altres zones d'estudi.

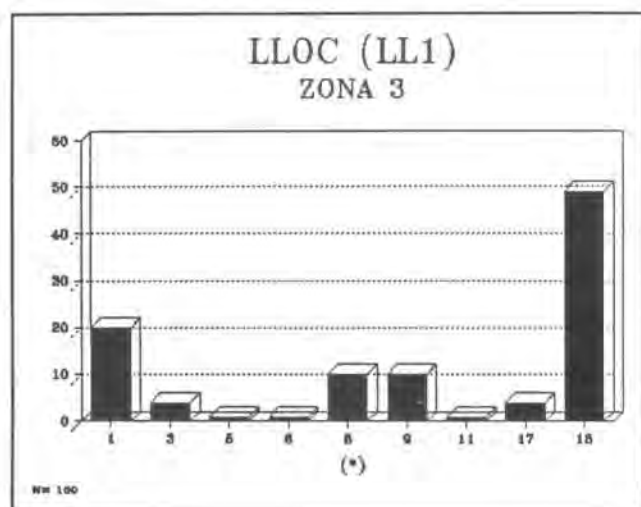
En el cas de la variable LL1, la «Rambla del Poblenou» rep un 20% de les respostes en front d'un 55.7% que mostraven les ZONES 1,2 i 4. Pel que fa als llocs representatius del passat del barri (P1) un 21% dels enquestats no en saben dir cap o consideren que no hi han, un 12 % anomena la «Rambla del Poblenou», un 10% «esglésies» i un altra 10% la «Plaça de l'Ajuntament de Sant Martí», ubicada en el barri del Clot. En quant a llocs representatius del futur del barri (F1) hi ha coincidència a l'anomenar en primer lloc la «Vila Olímpica» (31% de les respostes) però immediatament després la categoria «altres» (26%), la «Gran Via» (18%) - espai omès per les altres zones - i «ns-res» (10%). La Rambla del Poblenou es descarta per aquesta zona en aquesta variable.

GRÀFICA 18. Percentatges d'incidència en la variable P1 per la ZONA 3.

GRÀFICA 19. Percentatges d'incidència en la variable F1 per la ZONA 3.

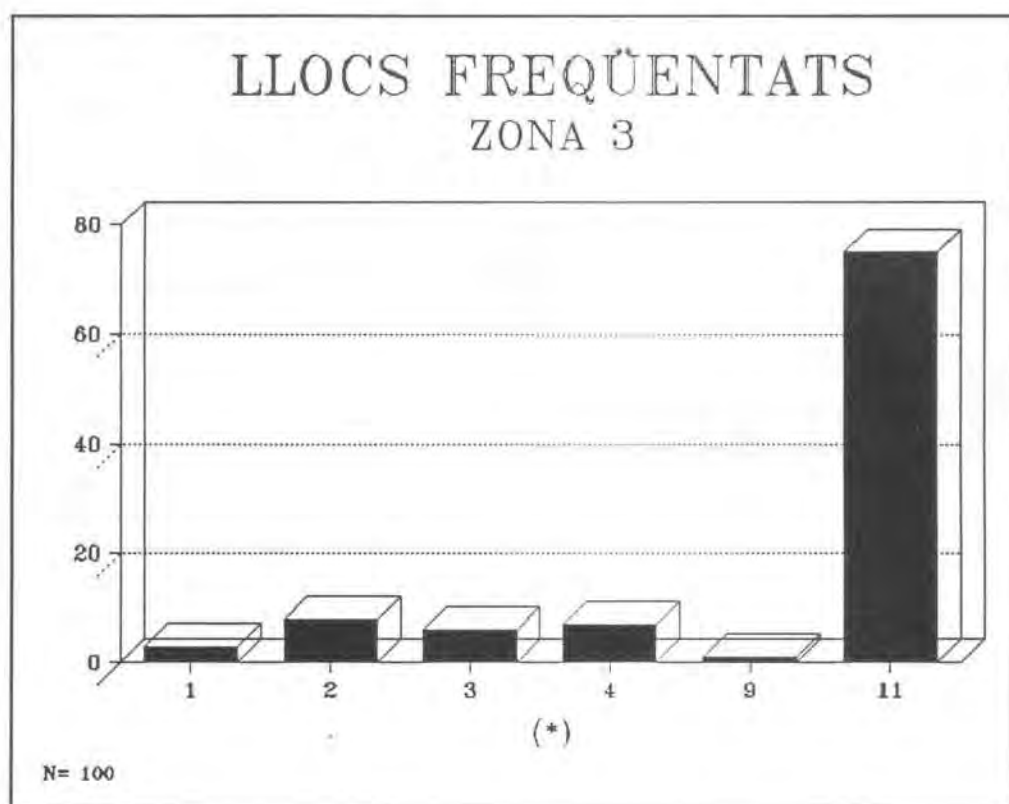

- (*)
1. Rambla del Poblenou
 2. Plaça Prim
 3. Vila Olímpica
 4. Mercat de la Unió
 5. Platja/mar
 6. Casino L'Aliança
 7. Diagonal
 8. Gran Via
 9. Esglésies
 10. Pça. Josep Trueta
 11. Casc antic
 12. Nous habitatges
 13. Espais verds
 14. Fàbriques
 15. Llocs del barri
 16. Pça. Ajuntament
 17. Res/ns
 18. Altres

GRÀFICA 20. Percentatges d'incidència en la variable LL1 per la ZONA 3.

Llocs més freqüentats (variable FR1).

En aquesta última variable cal destacar el mateix efecte que en les anteriors, però en aquest cas es mostra de manera molt més contundent. Mentre que les ZONES 1, 2 i 4 conjuntament mostraven un percentatge del 8.5% de respostes en la categoria «altres», el 75% de les respostes emeses en la ZONA 3 es troben dins d'aquesta categoria (veure GRÀFICA 21). En conclusió, els subjectes d'aquesta zona mostren clarament una tendència a desenvolupar les seves activitats de tipus relacional en espais diferents als de les altres zones d'estudi.

GRÀFICA 21. Percentatges d'incidència en la variable FR1 per la ZONA 3.

Síntesi i conclusions.

La conclusió més evident que es pot extreure d'aquesta anàlisi és que la ZONA 3 tendeix a no compartir una identitat social urbana comú a la de les ZONES 1,2 i 4 o, en tot cas, no comparteix un sentiment d'identificació clarament manifest amb el barri del Poblenou, sigui a través del seu nom, de la seva delimitació (dimensió territorial) o dels espais simbòlics urbans que defineixen al barri. Tal vegada no comparteix els mateixos elements

que fan característic al Poblenou i diferent dels altres barris de Barcelona. Sembla que es situi en una "zona de ningú" i per això cerqui referents d'identitat en els barris confrontants, mantenint un cert grau d'indefinició en quant a la seva pròpia identitat social urbana.

En aquest punt deixem l'anàlisi d'aquesta zona pel que fa al nostre treball, malgrat considerem que l'especial interès d'una comunitat d'aquest tipus ha de tenir una continuació en posteriors treballs d'investigació.

4.5.4. Discussió dels resultats.

A través de l'elaboració de l'enquesta i de la posterior anàlisi estadística dels resultats obtinguts hem tractat d'abordar alguns dels aspectes que considerem importants per a l'estudi del simbolisme de l'espai urbà i la seva relació amb la identitat social de barri. És aquest el moment de fer una primera aproximació interpretativa als resultats i de destacar aquells aspectes més rellevants de l'anàlisi estadística efectuada.

En primer lloc, cal fer referència al tema de la identitat social urbana dels habitants del Poblenou. En aquest sentit, hem presentat tres ítems que podrien ser considerats com a possibles indicadors, els quals poden, si més no, aportar elements de reflexió sobre el grau de cohesió social que mostren els enquestats respecte a la seva identitat social relativa al barri. Evidentment, un indicador per si sol no cobreix la totalitat del constructe a estudiar però, en tot cas, pot presentar elements d'evidència empírica que, comparats i contrastats amb altres variables, permetin aproximar-nos al tema de la identitat social des de l'òptica psico-socio-ambiental. En el nostre cas, i en aquesta fase de l'anàlisi, hem pres en consideració les variables 'nom del barri' (N1) 'límits del barri' (L1 a L15) i 'diferències respecte als altres barris de Barcelona' (D1).

En anteriors i incipients estudis sobre aquest tema (Pol, Valera, et.al., 1990) hem pogut detectar que, en certs barris de Barcelona, una elevada dispersió en quant a la manera d'anomenar el barri va acompanyada d'una difosa delimitació territorial d'aquest. Pel que fa al Poblenou, i a través de la informació recollida en fases anteriors a aquesta (vegi's anàlisi socio-històrica) podem pressuposar que, en primer lloc, aquesta relació entre nom i límits del barri podia mantenir-se i, en segon lloc, que la dispersió en les respostes de les dues variables seria menor que en altres barris anteriorment estudiats.

De fet, els resultats obtinguts confirmen aquests plantejaments. En primer lloc, s'ha pogut observar que, de les quatre zones en que es va dividir el barri per a la passació de l'enquesta, tres d'elles (ZONES 1,2 i 4) es defineixen com pertanyents al barri del Poblenou a través de les respostes dels subjectes que componen la mostra en aquestes zones, mentre que la ZONA 3 mostra moltes més dificultats a l'hora de categoritzar-se en base a un barri determinat. En el primer cas (variable N1, apartat 4.5.3.1), la dispersió en quant al nom donat al barri és molt baixa ja que la resposta «Poblenou» obté un percentatge d'incidència del 83,3% pel total de les tres zones, mentre que en la ZONA 3 aquest percentatge és només del 27% figurant, amb valors percentuals inferiors altres respostes com «la Verneda», «Gran Via» o «el Clot» i, per sobre de totes elles, el nom del districte municipal («Sant Martí de Provençals») (veure GRÀFICA 5). Així doncs, en funció d'aquesta variable, podem inferir

que la ZONA 3 tendeix a categoritzar-se preferentment en base a la categoria administrativa «districte» en lloc de fer-ho com a «barri» (o com a macrobarri en lloc de microbarri segons Marans i Rodgers, 1975).

Per altra banda, també s'ha constatat que les tres zones que mostren més paritat de criteri a l'hora d'anomenar el seu barri, donen també delimitacions geogràfiques d'aquest més coincidents i estables que els límits descrits pels enquestats de la ZONA 3 (variables LL1 a LL15, apartat 4.5.3.2.). En aquest sentit, si comparem estadísticament les quatre zones per cadascun dels 15 límits proposats, trobem diferències estadísticament significatives en el 100% dels casos (veure TAULA 5), és a dir, considerant les quatre zones, apareixen comportaments diferenciats en cadascuna de les respostes referents als límits. Un cop descartada la ZONA 3 i efectuant la mateixa comparació però només per les ZONES 1,2 i 4, apareixen diferències significatives en un 60% dels límits proposats, és a dir, les respostes emeses en aquestes tres zones coincideixen en un 40% dels casos (veure TAULA 6). La coherència de les respostes intrazona és també molt més alta en les zones 1,2 i 4 que en la ZONA 3, de tal manera que s'han pogut establir uns límits força clars per a cadascuna de les zones categoritzades com «Poblenou» (veure FIGURA 13) mentre que això no ha estat possible en la ZONA 3. En general, la ZONA 1 i la ZONA 4 mostren una major coincidència en quant a la delimitació territorial del barri que la ZONA 2, encara que una gran part de l'àrea delimitada per a les

tres zones correspon a una zona d'intersecció, coincidint aproximadament amb el que es considera el casc antic del barri, amb l'eix situat en la Rambla del Poblenou.

Com a tercer factor relatiu a la identitat social de barri, hem intentat cercar quins són els elements que poden ser considerats característics del Poblenou i diferencials de la resta de barris de Barcelona (variable D1, apartat 4.5.3.3.). En la base d'aquest propòsit es troba el principi teòric de que la configuració de la identitat social urbana respon tant a similituds endogrupsals com a diferències de l'endogrup respecte a l'exogrup. Concretament la recerca en aquesta pregunta es centrava en dos aspectes: per una banda veure si realment hi ha alguna característica capaç de fonamentar el sentit de pertinença a la categoria social urbana «Poblenou»; en segon lloc, i en el cas de que la resposta sigui afirmativa, detectar fins a quin punt els elements espacials poden tenir la capacitat d'esdevenir elements definidors de la identitat social urbana dels habitants del barri.

En aquest sentit, hem pogut constatar que els enquestats són capaços de destacar determinats elements característics del Poblenou i diferencials respecte als altres barris. Concretament, es destaquen determinades qualitats socials del barri aglutinades amb una expressió força comú en les respostes donades: «és com un poblet». La qualitat de les relacions socials, la percepció de que tots es coneixen així com l'existència d'un ambient tranquil i

familiar són considerats elements característics del Poblenou. En quant a valor percentual, si ajuntem els percentatges de les categories 2 («Poblet») i 3 («relacions socials») s'obté un 21% del total de respostes per a les ZONES 1, 2 i 4 situant-se per sobre de les demés categories de resposta (veure GRÀFICA 8). Aquí rau, segons els resultats obtinguts, la principal característica definidora de la identitat social urbana dels habitants del Poblenou i, com es pot observar, aquest element es troba clarament determinat per una component psicosocial.

Per altra banda, també és interessant constatar la importància dels elements espacials com a elements diferencials i definidors d'identitat. En la GRÀFICA 7 es pot constatar que una quarta part de les respostes emeses en la variable D1 corresponen a espais definits del barri. Concretament, la majoria d'aquest percentatge està cobert per tres elements: la Rambla del Poblenou (2,3%), la platja (6,9%) i, destacadament, la Vila Olímpica (13,8%). Aquesta última dada resulta interessant en el sentit de que pot mostrar una possible contradicció amb la idea de «poblet» i amb les particularitats de les relacions socials comentades anteriorment. La referència a un espai d'abast molt més metropolità on possiblement s'ubicaran sectors socials que difícilment compartiran els sentiments i l'estil de vida que caracteritza actualment al Poblenou podria afectar sensiblement a aquesta dimensió social rellevant pels subjectes. En aquesta fase de l'anàlisi no podem anar més enllà ja que no coneixem els continguts que es troben

darrera i que motiven la producció de la resposta «Vila Olímpica» i, per tant, deixarem l'aprofundiment d'aquest aspecte per a la fase qualitativa de la investigació (apartat 4.6.3.4.).

Un cop més, els comentaris efectuats fins ara han de centrar-se en les ZONES 1, 2 i 4 ja que els resultats obtinguts en la ZONA 3 difereixen significativament d'aquestes. En aquest sentit cal destacar que el 57% de les respostes emeses en la ZONA 3 corresponen a les categories de resposta «res/igual que els altres barris» (33%) i «infraestructura/serveis» (24%) mentre que les categories «poblet» i «relacions socials» reben un 3% cadascuna i «Vila Olímpica» i «platja» un 2% respectivament. Així doncs, la conclusió que podia inferir-se dels resultats obtinguts en les variables N1, L1 a L15 i D1 pel que fa a aquesta zona és que el sentiment d'identitat social urbana respecte al barri podria ser sensiblement més indefinit aquí que no pas en les ZONES 1,2 i 4, categoritzades com Poblenou. La manca d'un nom de barri capaç de representar simbòlicament la zona, la dispersió mostrada al definir els límits del barri i l'elevat percentatge de subjectes que consideren que no hi ha cap element diferencial respecte a altres barris suporten aquesta conclusió.

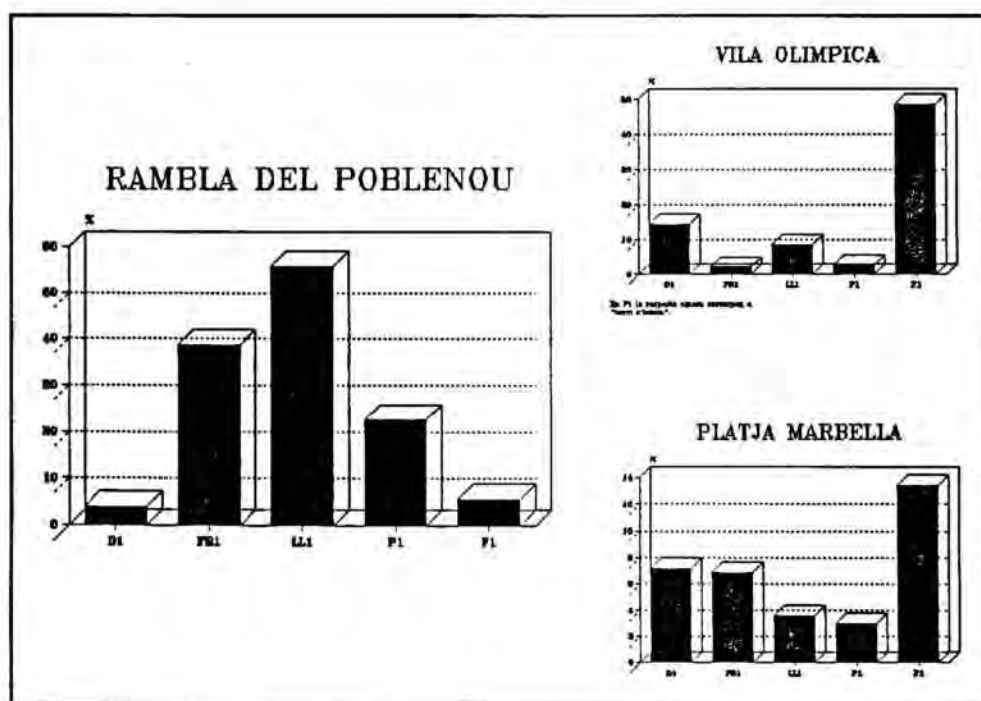
La dificultat de configurar una identitat social urbana en base a la categoria «barri» pot explicar que aquesta zona tingui tendència a adoptar una categorització de nivell superior d'abstracció, en aquest cas la categoria «districte» anàloga a la que proposen

Marans & Rodgers (1975) quan parlen de "macrobarri" com una delimitació bàsicament administrativa.

Un cop comentades les variables que, d'una manera més global poden ser indicadors d'identitat social respecte al barri, el qüestionari es centra en variables relatives a llocs concrets que poden ser potencialment considerats elements simbòlics urbans. En aquest sentit s'ha preguntat als subjectes sobre quins són els elements de l'espai urbà característics o representatius del barri (variable LL1, apartat 4.5.3.4.) considerant l'espai simbòlic urbà com element prototípic d'una determinada categoria social urbana, centrant-se posteriorment en aquells elements que són considerats representatius del passat i representatius del futur del barri (variables P1 i F1, tractades respectivament en 4.5.3.5. i 4.5.3.6.) en base a les idees de Stokols & Jacobi (1984) sobre l'orientació temporal dels grups i la seva incidència en la identitat social. També s'ha preguntat sobre els espais del Poblenou més freqüentats (variable FR1, apartat 4.5.3.7.) pressuposant una relació entre valor simbòlic i valor d'ús dels espais urbans, bé en base a la identitat de lloc (Proshansky et.al., 1983) o bé com a fonament del mecanisme d'apropiació (Pol, en premsa).

Considerant en primer lloc, per les raons anteriorment exposades, els resultats obtinguts en les ZONES 1,2 i 4, es pot constatar que, de tots els elements de l'espai urbà referits en les respostes

emeses en aquests ítems, tant sols tres apareixen en totes quatre variables comentades: la Rambla del Poblenou, la Vila Olímpica (referida en P1 com a «zona Icària») i la Platja de la Marbella (o també Parc de Mar). Sembla ser, doncs, que la rellevància d'aquests espais és força destacada en els habitants del Poblenou. Confirmant aquesta idea, també cal observar que aquests elements són els que recullen majors percentatges d'incidència en alguna o algunes de les respostes a aquests ítems, confirmant la seva prototipicalitat. En la GRÀFICA 22 es mostren els percentatges obtinguts per aquests tres espais en cadascuna de les variables referides.

GRÀFICA 22. Percentatges d'incidència obtinguts en les variables LL1, P1, F1 i FR1 pels tres espais del Poblenou que apareixen en totes quatre variables: La Rambla del Poblenou, la Platja de la Marbella i la Vila Olímpica (o zona d'Icària en el cas de P1).

Indiscutiblement, la Rambla del Poblenou apareix com l'element espacial més prototípic del barri ja que acumula el major percentatge d'incidència en tres de les quatre variables: com a lloc representatiu, característic o definidor del barri (55,7%), com a lloc representatiu del passat (22,6%) i com a lloc més freqüentat pels poblenovins (38,7%). La Vila Olímpica té un paper important com a element diferencial respecte als altres barris (13,8%) però la seva veritable força en quant a percentatge d'incidència es troba en la seva consideració com a element representatiu del futur del Poblenou (48,5%). Per la seva banda, la Platja de la Marbella, encara que amb percentatges d'incidència inferiors als altres elements esmentats, apareix també en les quatre variables, especialment com a element representatiu del futur del barri (13,4%).

Així doncs, si a través de l'anàlisi de les variables N1, LL1 a LL15 i D1 podem trobar una recolzament empíric que apunta al fet de que, pel que fa a les ZONES 1,2 i 4, els subjectes mostren l'evidència d'una identitat social urbana centrada en la categoria «barri», compartint un sentit de pertinença a una zona denominada Poblenou, amb uns determinats límits i que manté unes característiques que la fan diferent d'altres zones o barris, llavors hem de considerar la Rambla del Poblenou com l'element espacial més prototípic d'aquesta categoria social urbana, ja que és reconegut per una àmplia majoria de subjectes com el lloc més representatiu del barri, a l'hora que és el majorment considerat

com a lloc representatiu del passat del Poblenou. Si afegim a aquesta conclusió els resultats obtinguts en la comparació estadística dels ítems LL1 i P1 amb les variables de subjecte (apartat 4.5.3.8.) podrem observar com aquest reconeixement de la prototipicalitat de la Rambla del Poblenou és independent de les característiques personals dels subjectes enquestats. El seu possible valor simbòlic com a element representatiu del Poblenou sembla ser doncs indiscutible entre els habitants del barri (en el nivell d'inferència i amb els marges d'error que es deriven del mostratge efectuat). Per altra banda, el fet de que la Rambla aparegui com l'element espacial amb més alt percentatge d'incidència respecte als lloc més freqüentats (FR1) pot indicar una estreta relació entre valor simbòlic i valor d'ús o, dit en altres termes, podem estar davant un espai on els mecanismes d'apropiació espacial, tant en la seva vessant simbòlica com d'acció-transformació, estan incidint de manera especialment rellevant per a la consolidació d'un espai simbòlic urbà.

En un menor grau, apareixen altres qualitats atribuïdes a la Rambla del Poblenou. Per una banda, es també considerada com un element diferencial respecte als altres barris de Barcelona, característica destacada en el plantejament teòric ja que contribueix a reforçar la "saliència" de la categoria social urbana «Poblenou». Per altra banda, apareix també com un element de futur, completant així la dimensió temporal de la identitat social urbana que pot representar un espai simbòlic urbà el qual, garantint una presència continuada

al llarg del temps, prové d'un sentit de continuïtat temporal als habitants del Poblenou.

Un segon espai apareix de manera rellevant en la nostra anàlisi: la Vila Olímpica. Assentada sobre una barriada històrica del Poblenou al voltant de l'Avinguda Icària) apareix de manera destacada sobre els altres llocs com a element representatiu del futur del barri. Per altra banda, és un element important a l'hora de diferenciar el Poblenou de la resta de barris de Barcelona. La interpretació d'aquestes dades, però, és en aquest punt de l'anàlisi molt limitada ja que la seva incidència en P1 no sembla guardar massa relació amb els valors detectats en F1 i D1. En aquest sentit cal destacar que els subjectes més joves (i, de manera coherent aquells que tenen un nivell d'estudis de batxillerat) són els que mostren més tendència a considerar aquest espai en els ítems D1 i F1 (apartat 4.5.3.8.). Així doncs, cal mostrar reserves en aquest punt a l'espera de poder treballar amb l'anàlisi de contingut corresponent a la següent fase de la investigació.

En tercer lloc, un element sempre present en les respostes però no sempre reconegut és la Platja de la Marbella. Si en l'anàlisi socio-històrica treballàvem amb la idea de que aquest era un element menysvalorat a través de l'evolució del barri, convertit actualment en Parc de Mar pot suposar un redescobriment per als poblenovins i per la gent de Barcelona, apuntant cap a una major rellevància com a element d'ús i de futur en el barri. Els

resultats obtinguts en FR1 i F1 així semblen confirmar-ho malgrat les reserves manifestades en relació a la Vila Olímpica són també aplicables a aquest espai.

Altres espais que tenen una incidència percentual menor als anteriorment comentats o que apareixen en alguns dels ítems analitzats - a l'hora que es relacionen estretament amb els resultats obtinguts en la fase d'anàlisi socio-històrica - són, pel que fa a LL1, el Casino L'Aliança del Poblenou; en P1 cal destacar igualment el Casino, el casc antic, les fàbriques i la Pça. Prim; en FR1 el Mercat de la Unió i la Pça. Josep Trueta, mentre que pel que fa a F1 apareix apareix com a lloc concret l'Avinguda Diagonal. La FIGURA 14 mostra la localització dels espais més significatius.

En quant a l'anàlisi comparatiu entre les tres zones categoritzades com Poblenou i les variables LL1, P1, F1 i FR1, cal destacar que, malgrat es troben diferències estadísticament significatives entre elles (excepte en la variable P1), aquestes diferències no suposen un trencament de la tendència general observada en les anàlisis globals. En tot cas, s'expliquen en determinades categories que corresponen a llocs més propis de cada zona, sense afectar la tònica global. Així, en LL1 el Casino L'Aliança apareix més destacat en la ZONA 1 mentre que la Vila Olímpica ho fa en la ZONA 4; en F1 la Platja apareix més destacada en la ZONA 1 mentre que els nous habitatges ho fan en la ZONA 2; pel que fa a FR1 apareix com a element exclusiu de la ZONA 2 l'Avinguda Diagonal mentre que

aquesta zona freqüenta menys el Mercat de la Unió que les altres.

Com es pot observar en l'apartat 4.5.3.9., els resultats obtinguts en la ZONA 3 difereixen en molt dels mostrats anteriorment en les altres tres zones d'estudi. En aquest sentit, cal destacar tant sols que les respostes emeses pels subjectes enquestats en aquesta zona pel que fa als ítems LL1, P1, F1 i FR1 no guarden cap relació amb els resultats anteriorment comentats, tendint preferentment a mostrar una major dispersió percentual i a referir-se a llocs que no són compartits pels subjectes de les ZONES 1,2 i 4, bàsicament per que pertanyen a altres barris confrontants com el Clot o la Verneda.

Com a últim punt d'aquest apartat de discussió dels resultats obtinguts en l'enquesta telefònica, cal tractar un aspecte apuntat al principi d'aquesta fase de la investigació. Un dels efectes detectats en els primers moments i confirmat a través de l'anàlisi socio-històrica era la gran riquesa toponímica de la zona a estudiar. Per una banda, bona part dels noms donats als carrers i places del barri tenen una clara relació amb la història d'aquest (veure apartat 4.4.7.). Per altra banda, s'ha detectat una intensa activitat taxonòmica per part dels habitants del Poblenou al llarg de la seva evolució socio-urbana (recordi el lector els sobrenoms de les fàbriques analitzats en l'apartat 4.4.3.). Amb la intenció de contrastar aquest efecte, varem optar per confeccionar el qüestionari amb ítems de resposta oberta, quedant en aquest sentit

confirmada la informació obtinguda en les anàlisis anteriors. Per tal de presentar de manera breu aquest punt i reservar la seva anàlisi per a la discussió global dels resultats, hem confeccionat la TAULA 18 amb els principals llocs i els noms recollits a través dels subjectes enquestats en els ítems LL1, P1 F1 i FR1.

ESPAIS DETECTATS	NOMS QUE REBEN
Rambla del Poblenou	Rambla del Poblenou Passeig del Triomf
Plaça Prim	Plaça Prim Plaça Isabel Plaça Santa Isabel Placeta Santa Isabel Plaça dels Pescadors
Mercat	Mercat de la Unió Mercat del Poblenou
Platja	Platja de la Marbella Parc de Mar Façana marítima
c/ Pere IV	Pere IV Carretera de Mataró
c/ Marià Aguiló	Marià Aguiló c/ Sant Pere
Vila Olímpica	Vila Olímpica Icària
Plaça Josep Trueta	Plaça Josep Trueta Plaça Lope de Vega Parc Trueta Plaça del Júpiter
Altres llocs	Somorrostro Els 4 Cantons Can Girona Can Felipa Cementiri del Poblenou

TAULA 18. Relació entre els noms de llocs utilitzats en l'anàlisi i altres denominacions que apareixen en les respostes emeses.

4.5.5. Síntesi i conclusions de l'anàlisi quantitativa.

A partir dels resultats obtinguts en aquesta anàlisi, segona fase de la investigació de camp i primera de la investigació pròpiament empírica, hem començat a perfilar alguns dels elements importants referents a la identitat social urbana del Poblenou i als seus espais simbòlics urbans. D'aquesta manera, i a través de les respostes dels subjectes enquestats, s'ha pogut acotar geogràficament una àrea que és reconeguda comunament com Poblenou i també que aquest topònim és majoritàriament acceptat com a nom del barri. Per altra banda, un estil de vida similar al que és dóna en un poble, la qualitat de les relacions socials que s'estableixen en ell i la incidència d'alguns espais urbans com la Vila Olímpica són algunes de les principals característiques que els subjectes analitzats destaquen com a diferenciadores respecte als altres barris de Barcelona.

En quant als espais que són majoritàriament reconeguts com representatius del barri, és a dir, com a elements prototípics, la Rambla del Poblenou és aquell que més incidència percentual presenta, amb diferència notable amb altres espais. També és el lloc reconegut per més subjectes com a espai representatiu del passat. Tant una com altre consideració s'han mostrat estadísticament independents de les diferents característiques dels subjectes enquestats. Pel que fa a espais representatius del futur del barri, la Vila Olímpica és el que apareix citat per més

subjectes. La platja de la Marbella, encara que amb percentatges d'incidència menors, apareix també en les respostes als principals ítems del qüestionari. Per tal de presentar aquesta informació de manera gràfica i resumida, la FIGURA 14 mostra la localització geogràfica dels principals espais urbans detectats en aquesta fase de la investigació.

Un últim efecte a destacar és la gran diferència mostrada pels subjectes de la ZONA 3 respecte a les altres zones podent inferir que la categoria barri és concebuda de manera diferent per aquella i que, en tot cas, sembla no coincidir amb el Poblenou.

Malgrat els resultats obtinguts resulten especialment interessants per a un dels principals objectius d'aquesta tesi, és a dir, la recerca d'evidència empírica dels plantejaments teòrics desenvolupats, manquen encara elements fonamentals que s'afegeixin als ja obtinguts. Efectivament, davant de la simple detecció a nivell estadístic d'uns determinats elements i d'unes determinades relacions entre variables, manca cercar quins són els significats subjacents a aquests elements, quins són els continguts que es troben darrera d'aquest suposat valor simbòlic dels espais detectats i cal cercar-los altra cop a través dels propis habitants del Poblenou. Només coneixent aquests significats podrem completar l'argumentació fins ara exposada. En aquest sentit, el següent capítol que correspon a la tercera part de l'anàlisi aportarà noves evidències empíriques i interessants elements de reflexió.

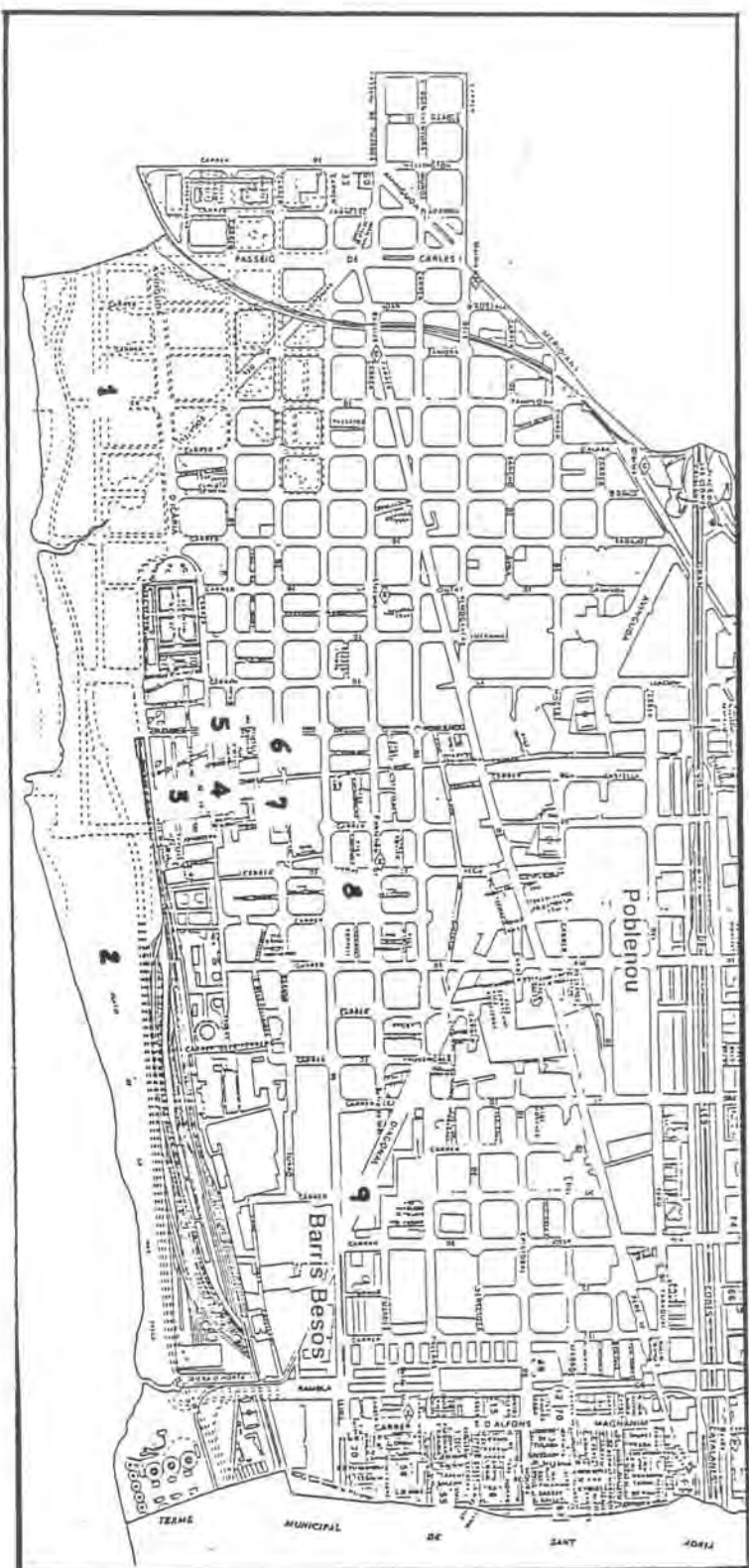

FIGURA 14. Localització dels llocs més significatius detectats en l'anàlisi quantitativa.

1. Vila Olímpica (Icària)	6. Casino L'Aliança del Poblenou.
2. Platja de la Marbella (Parc de Mar)	7. Mercat de la Unió.
3. Plaça Prim.	8. Plaça Josep Trueta o Lope de Vega.
4. Casc antic.	9. Avinguda Diagonal.
5. Rambla del Poblenou.	

4.6. ANÀLISI QUALITATIVA.

4.6.1. Introducció.

4.6.2. Objectius i procediment

4.6.2.1. Característiques dels subjectes que formen els grups de discussió.

4.6.3. Anàlisi dels resultats.

4.6.3.1. Nom del barri.

4.6.3.2. Diferències del Poblenou respecte als altres barris de Barcelona.

4.6.3.2. Espais representatius del barri.

4.6.3.3. Espais representatius del passat del barri.

4.6.3.4. Espais representatius del futur del barri.

4.6.4. Discussió dels resultats.

4.6.5. Síntesi i conclusions de l'anàlisi qualitativa.

4.6. ANÀLISI QUALITATIVA.

4.6.1. Introducció.

El capítol que presentem a continuació suposa la tercera fase de la investigació de camp d'aquesta tesi, és a dir, el tercer tipus d'anàlisi que hem efectuat sobre els espais simbòlics del Poblenou en relació a la identitat social urbana dels habitants del barri. En aquest context, ens centrarem per una banda en l'estudi dels trets que poden definir aquesta identitat social urbana, definida a nivell teòric en l'apartat 3.4.1. i de la qual ja hem extret algunes conclusions en anteriors fases de la investigació. Recordem que partim de la hipòtesi de treball segons la qual el Poblenou pot ser considerat una categoria social urbana i com a tal pot generar en els seus habitants un sentit de pertinença al barri que esdevé fonamental per a la consolidació de la identitat social d'aquests.

Per altra banda, en fases anteriors hem pogut identificar determinats llocs que, o bé per la seva rellevància a nivell socio-històric (veure apartat 4.4.7.) o bé pel seu ampli reconeixement com a llocs característics o representatius del Poblenou (veure apartat 4.5.5.), poden ser susceptibles de ser considerats espais simbòlics urbans pels habitants del Poblenou en funció dels criteris definits en l'apartat 3.4.2. Per confirmar aquesta naturalesa simbòlica, però, cal completar aquestes dues anàlisis amb la informació proporcionada pels propis subjectes sobre quins són els significats atribuïts als

llocs i quins continguts determinen aquestes apreciacions, aspectes que abordarem en aquesta fase de la investigació.

En conseqüència, per abordar aquesta fase d'anàlisi partirem de dues fonts d'informació bàsiques. Per una banda, la informació aportada a nivell teòric i, específicament, la proposta referida als conceptes d'identitat social urbana i d'espai simbòlic urbà. Per altra banda, la informació proporcionada per les anàlisis anteriors a través de les quals hem pogut detectar aspectes importants que contribueixen a la configuració d'una identitat social urbana lligada al barri, així com detectar determinats llocs que poden ser susceptibles d'atribució de significat simbòlic per part dels habitants del Poblenou.

4.6.2. Objectius i procediment.

En funció de la seva ubicació en el procediment metodològic general presentat en la FIGURA 7 (apartat 4.3.1.), aquesta fase de la investigació de camp respon als següents objectius específics:

a) Contrastar les informacions obtingudes en la present anàlisi amb la de les altres anàlisis efectuades anteriorment, especialment pel que fa referència als llocs més representatius o característics del barri i a les característiques que, pel fet de ser considerades diferencials respecte als altres barris, poden esdevenir elements configuradors d'identitat social urbana.

b) Completar i complementar la informació anteriorment recollida analitzant els significats atribuïts a aquests llocs, posant-la en relació amb la proposta teòrica formulada.

En quant als aspectes de procediment, com ja s'ha comentat en l'apartat 4.3.3.3., els grups que participaren en aquesta fase de la investigació de camp varen sorgir d'un conjunt d'entitats del barri del Poblenou les quals, previ contacte amb els seus representants, van accedir a col.laborar amb nosaltres. Així doncs, un primer element que cal tenir en compte és que, malgrat la selecció de les possibles entitats col.laboradores i els contactes posteriors van ser dirigits per nosaltres, la selecció final dels subjectes que configuraren els grups va dependre, en últim terme, de les pròpies associacions i entitats. Prèviament, però, van acordar-se uns criteris mínims que van ser acomplerts: els grups havien d'estar formats per un nombre mínim de cinc subjectes i els seus components havien de ser gent que viu al barri, i no necessàriament experts o estudiosos d'aquest i de la seva història. En total, van col.laborar un total de 36 subjectes, dividits en sis grups en representació de quatre entitats culturals - Casino L'Aliança del Poblenou, Centre Moral i Cultural, Club Esportiu Monopol i Ateneu Colon - i tres associacions de veïns - AAVV del Taulat, AAVV Diagonal Mar i AAVV del Poblenou. El nombre d'individus per grup oscil.là entre 5 i 9 subjectes.

Un dels criteris importants que es van tenir en compte a l'hora d'efectuar la selecció prèvia de les possibles entitats col.laboradores partia d'una informació apuntada en la fase d'anàlisi socio-històrica i corroborada en la fase d'anàlisi quantitatiu. Com recordarà el lector, per a efectuar la passació de l'enquesta telefònica s'havia dividit la superfície administrativa del Poblenou en quatre zones (veure FIGURA 10). Un cop analitzades aquestes zones, però, s'ha demostrat el comportament significativament diferenciat de la ZONA 3, la qual no ha estat tractada com un àrea diferenciada del Poblenou a efectes d'anàlisi. En la fase present, aquest criteri pren total vigència ja que, el que intentem cercar són els significats socialment elaborats i compartits que es troben implícits en els espais considerats prototípics del Poblenou pels habitants que es defineixen en funció d'aquesta categoria urbana. D'aquesta manera, doncs, per aquesta fase s'ha descartat la ZONA 3 i s'han cercat entitats que es troben ubicades en les ZONES 1, 2 i 4. La localització geogràfica concreta de les associacions i entitats que van col.laborar en l'estudi es mostra en la FIGURA 15.

Com es pot observar, gran part de les entitats i associacions escollides es concentren en la ZONA 1. La raó d'aquest fet és que el nucli de la vida associativa del barri es concentra precisament en el casc antic. Malgrat tot, observant la localització de les adreces proporcionades pels subjectes, la situació queda un tant més balancejada: 16 subjectes viuen en la ZONA 1, 14 en la ZONA 2 i 6 en la ZONA 4. Cap d'ells té la seva residència en la ZONA 3.

Els sis grups que, finalment, van participar en aquesta fase de la investigació queden definits de la següent manera en funció de les entitats col.laboradores:

- GRUP 1. AAVV. del Taulat/Casino L'Aliança
- GRUP 2. AAVV. Diagonal Mar
- GRUP 3. Centre Moral i Cultural
- GRUP 4. C.E. Monopol
- GRUP 5. AAVV. del Poblenou
- GRUP 6. Ateneu Colon

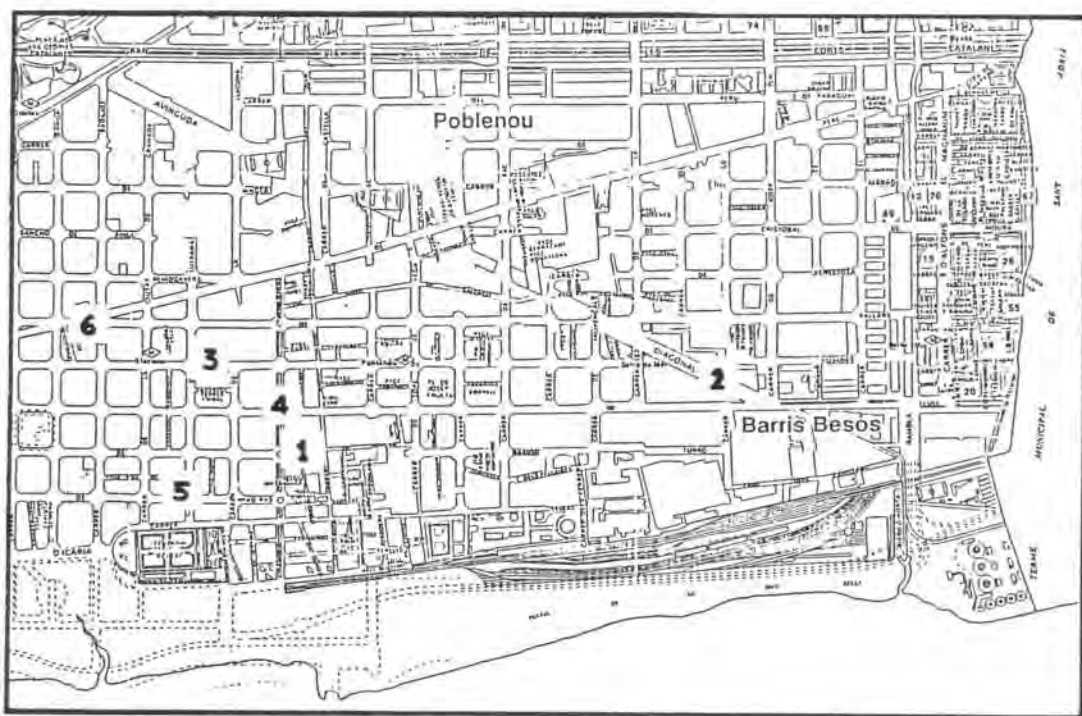

FIGURA 15. Localització de les entitats que van col.laborar en la formació dels grups de discussió.

L'esquema general que s'ha seguit al llarg de totes les sessions, així com l'ordre en el qual varen ser plantejades les qüestions o tòpics és el següent:

- A) Presentació de la sessió i explicitació dels criteris de funcionament al llarg de la mateixa.
- B) Plantejament de les diferents qüestions a tractar en el següent ordre:
 - 1. Quin és el nom del seu barri?
 - 2. Quins són els llocs característics, definidors, que representen millor el seu barri?
 - 3. Quins són els lloc representatius del passat del barri?
 - 4. Quins són els llocs representatius del futur del barri?
 - 5. En general, hi ha quelcom que faci diferent al seu barri dels altres barris de Barcelona?
- C) Finalització de la sessió i recull de les dades referents als subjectes que hi han participat.

La presentació de la informació obtinguda en aquesta fase de l'anàlisi seguirà el següent ordre. En primer lloc efectuarem una descripció general de les característiques que defineixen als subjectes que han compost els grups de discussió. Posteriorment, passarem a analitzar els continguts de cadascun dels cinc ítems o qüestions plantejades als subjectes durant les sessions, utilitzant la informació que de cadascun dels sis grups s'ha elaborat a partir dels graus d'acord assolits entre els tres jutges que han analitzat separatament cadascuna de les cintes d'enregistrament de les sessions. Aquesta anàlisi cercarà els elements discursius comuns entre els sis grups de discussió per a cadascun dels ítems així com les connexions a nivell conceptual que poden inferir-se d'aquests elements discursius; un exemple

gràfic del tipus de tractament donat a la informació recollida, un cop estructurada per a ser interpretada, pot observar-se en la FIGURA 16. Per reforçar l'anàlisi, sovint s'utilitzarem frases extretes literalment dels enregistraments; en aquest cas es podran identificar perquè apareixen entre cometes ("). Posteriorment, intentarem establir connexions entre els diferents ítems analitzats intentant elaborar un discurs global que doni compte dels elements essencials que poden extreure's d'aquesta anàlisi de contingut.

4.6.2.1. Els grups a partir de les característiques dels seus components.

Per tal de tenir alguna evidència sobre la composició dels diferents grups que participaren en aquesta fase de la investigació, al final de cada sessió es demanava als subjectes informació referent a dades personals bàsiques. Així, es recolliren dades sobre l'edat, anys de residència al barri i localització de l'habitatge de cada individu que va participar en les sessions.

La informació que es desprèn d'aquestes dades mostra que l'edat mitjana en els sis grups mostrava un valor de 54,68 anys, oscil.lant entre els 43,3 anys de mitjana en el GRUP 5 fins els 68,2 anys d'edat mitjana en el GRUP 1. En relació als anys de residència en el barri, la mitjana dels sis grups va ser de $x =$

46,15 anys, essent la mitjana més baixa la del GRUP 2 (21,3 anys) i la més alta la del GRUP 1 (62,6 anys). Tots els subjectes que participaren en les sessions tenen la seva residència en el Poblenou, com ja s'ha comentat anteriorment. En quant a la distribució per sexe, aquesta va ser desigual ja que hi van participar un 94,1% d'homes i només un 5,9% de dones.

4.6.3. Anàlisi del resultat.

Un cop mostrades les característiques generals dels grups i la seva composició passem a analitzar els continguts de cadascun dels cinc ítems plantejats. Cal puntualitzar que l'ordre en el que es presenten seguirà els mateixos criteris que en l'anàlisi de l'enquesta telefònica. Així doncs s'analitzaran successivament els ítems:

1. Nom del barri
2. Diferències del Poblenou respecte als altres barris de Barcelona.
3. Llocs representatius del barri.
4. Llocs representatius del passat del barri.
5. Llocs representatius del futur del barri.

4.6.3.1. Nom del barri.

Ja hem comentat en altres apartats d'aquesta tesi el valor simbòlic que té el nom donat a un barri, i en general a un entorn determinat, en tant en quant reflecteix la identitat social urbana dels subjectes que es categoritzen com pertanyents a aquest barri (veure apartats 3.4., 4.5.3.1. i 4.5.4.).

En aquesta primera qüestió cal destacar un acord absolut, tant a nivell intragrupal (entre tots els membres d'un mateix grup) com intergrup al (entre els diferents grups). Tots sis grups consideren que el seu barri s'anomena "Poblenou" encara que, a nivell intergrup al, apareixen certs matisos. Així, els GRUPS 1

i 6 comenten que sota el nom genèric de Poblenou s'inclouen altres subbarris o barriades amb noms propis alguns dels quals, malgrat es remunten a temps pretèrits, són encara presents entre els habitants del barri, tenint com a funció bàsica ubicar de manera ràpida el lloc del Poblenou al qual es pertany: el "barri de la Plata", "Llacuna", "Taulat", "França Xica", el "Ranxo Grande" o el "barri del Tomàquet" són alguns exemples en aquest sentit.

Per la seva banda, el GRUP 2 afirma que el seu barri s'anomena "Diagonal Mar del Poblenou", ratificant immediatament que es consideren totalment integrats en el Poblenou malgrat es trobin en la frontera amb els barris del Besòs. L'estreta relació que guarda el nom del barri amb el sentiment de pertinença o, dit d'una altra manera, el sentiment d'identitat compartida que manifesten els subjectes respecte al seu barri queda reflectit en un exemple el qual, per estar extret de la pràctica quotidiana, no deixa de ser força significatiu.

Davant algunes decisions administratives de canviar els districtes postals d'algunes zones del barri i, d'aquesta manera, quedar excloses de l'àmbit del Poblenou, va començar a ser pràctica freqüent col·locar, en els remitents de les cartes que s'enviaven, el nom de Poblenou immediatament després d'escriure el nom del carrer i abans d'escriure Barcelona i el districte postal. Una possible interpretació que es pot fer d'aquest acte és que darrera d'aquesta pràctica generalitzada es troba, més enllà d'un acte de protesta o reivindicació, una forma d'afirmar

una identitat social urbana i la pertinença a un espai concret. En aquest cas, com assenyala Lalli (1988; en premsa), el nom del barri de Poblenou esdevé un element simbòlic definidor d'aquesta identitat urbana, especialment si aquesta identitat pot percebre's en algun moment amenaçada.

Síntesi i conclusions.

En síntesi podem concloure que tots els grups s'identifiquen com a barri a partir del nom genèric de "Poblenou" i, en tot cas, apareixen referències a subcategories de barri que responen als orígens històrics de la zona (veure apartat 4.4.7.). Per altra banda, la zona de Diagonal Mar es detecta com una categoria urbana barri configuradora d'identitat social malgrat hi ha una tendència clara a categoritzar-se dins del Poblenou (prefereixen dir-se "Diagonal Mar del Poblenou") al definir-se en front d'altres barris o quan es percep amenaçada tal identitat.

Per últim, comentar que aquests resultats confirmen amplament els obtinguts en l'anàlisi de l'ítem "nom del barri" corresponent a l'enquesta telefònica (veure apartat 4.5.3.1.)

4.6.3.2. Diferències del Poblenou respecte als altres barris de Barcelona.

Com ja hem vist en l'apartat 4.5.3.3., aquesta és una pregunta rellevant per a analitzar la identitat social urbana de la categoria «barri del Poblenou» ja que pot mostrar aquells elements o aquelles dimensions que caracteritzen als habitants del barri i que permeten diferenciar-los d'altres subjectes identificats amb categoritzacions d'igual ordre (altres barris), segons hem argumentat en l'apartat 3.4.1. A diferència dels resultats obtinguts en l'anàlisi quantitativa, però, en aquest cas no apareixen explícitament espais urbans concrets com a elements diferencials en els discursos dels grups analitzats. Aquest efecte té la seva explicació en el propi ordre en el que es van formular les qüestions. Si bé en l'enquesta telefònica aquest ítem era previ als referents a espais significatius del barri, en les dinàmiques plantejades en aquesta fase de la investigació es va considerar convenient col·locar-lo al final de la sessió, degut a que la complexitat de la pregunta podia fàcilment comportar que el temps dedicat a la seva discussió afectés en detriment del temps previst per a la resta de qüestions.

Entrant pròpiament en l'anàlisi dels continguts elicitats pels grups, cal destacar en primer lloc que tots coincideixen en una mateixa apreciació: "el Poblenou encara es conserva com un poble". Aquesta afirmació, amb diferents matisos, és ressaltada com a un dels trets més característics del barri. Així, hi ha

grups que fan referència al "caliu de poble" o a considerar-lo una prolongació de la pròpia llar ("és com si estiguessis dins casa teva"). Les referències al sentiment de familiaritat i convivència entre els habitants contribueix a refermar aquesta idea: "tothom es coneix", "sempre estàs saludant i xerrant amb la gent", "som una gran família", "mai et trobes sol", "hi ha un sentiment de comunitat".

Altres grups, en el mateix sentit, fan referència a que el Poblenou manté una vida fins a cert punt autòctona de la resta de Barcelona ("la gent no acostuma a sortir del barri"). Per aquests grups, el barri reuneix els elements essencials per mantenir aquesta vida pròpia: "en els nuclis on hi viu la gent hi ha residència, botigues, tallers, entitats".

Aquest sentiment de poble que, com comenten alguns subjectes "és una qüestió afectiva", comporta fins i tot la manifestació de conductes endogàmiques: "la gent del Poblenou es casa amb gent del Poblenou", però, per altra banda, aquest ambient familiar i la qualitat de les relacions socials també fa que "la gent de fora no tingui problemes per integrar-se al barri".

Un altra fet diferencial destacat pels grups es deriva de l'"herència històrica" del barri i la seva relació amb la composició social i el caràcter de la gent del Poblenou. En aquest sentit es fa referència al "passat industrial", a la "història industrial" i al fet de que el barri "sempre ha tingut indústries punteres". Això determina a l'hora una composició

social i una manera de ser dels habitants del Poblenou segons els grups analitzats: "és un barri obrer i lluitador", "és un barri amb gent molt treballadora", "és un barri on s'ha donat una lluita obrera molt important" o "és un barri d'idees socialistes i radicals".

Relacionat amb els arguments fins ara exposats, un altre tret característic del Poblenou segons els subjectes és que el barri es caracteritza per "una vida social intensa" i per "un sentiment associatiu important". En aquest sentit es destaca la gran quantitat d'entitats, cooperatives i associacions que hi ha al barri, gran part d'elles amb una llarga història.

Un factor que els grups destaquen com a determinant d'un sentiment d'identitat diferenciat és la relació que el Poblenou ha mantingut amb la ciutat. La convicció de que el barri ha estat aïllat i descuidat per part de Barcelona es fa evident en gran part dels grups: "és un barri marginal, desconegut per la resta de Barcelona", "és un barri aïllat i descuidat per Barcelona". Un dels elements que poden haver contribuït a aquest fet és el ferrocarril: "el Poblenou ha estat separat de Barcelona, tancat per la via del tren", "el tren ha aïllat al barri i ha fet que es conservés bastant, que fos molt ell i que conservés la seva tradició".

En definitiva, el sentit d'identitat social urbana del Poblenou, determinat en els grups analitzats pels elements anteriorment descrits, genera també un conjunt d'atribucions (en aquest cas

autoatribucions) de caire psicològic explicitades en afirmacions com: "som millors" o "som més oberts". El lligam afectiu que s'estableix entre els subjectes i el barri fa que, com destaca un grup, gent del barri que havia marxat aprofitin la primera oportunitat que tenen per tornar-hi. Potser la frase que més eloqüentment recull la idea de Lalli (1988) de que és possible atribuir característiques quai-psicològiques a un espai i dotar-lo d'un cert caràcter o personalitat sigui la que apareix en un dels grups: "este barrio tiene duende".

Tota la informació analitzada fins al moment fa referència als GRUPS 1,3,4,5 i 6. Pel que fa al GRUP 2 (AAVV. Diagonal Mar), com succeïa en l'anàlisi corresponent al nom del barri, mostra certs matisos diferents de la resta de grups, bàsicament pel fet de que, a l'hora de definir els trets diferencials bàsics, tendeixen a definir-se com "Diagonal Mar" abans que com "Poblenou". Així, malgrat comparteixin bona part de les característiques pròpies de la categorització «Poblenou», es dona la tendència a diferenciar «Diagonal Mar» de «Poblenou centre». Apareix doncs una subcategoria de barri amb una identitat social urbana pròpia.

En aquest sentit, el GRUP 2, es diferencia de la resta del Poblenou a partir de considerar-se un barri de més recent formació ("és un barri jove", "és un barri nou"), pel fet d'estar mancat d'infraestructures bàsiques, per una manca d'ordenació urbanística i pel fet de que, per trobar-se entre els barris de Besòs i Poblenou centre han patit un cert oblit per part de les administracions. En quant als aspectes socials, Diagonal Mar es

caracteritza per ser una comunitat que ha assolit un bon grau d'integració social dels seus habitants, configurada per una classe obrera que es defineix com lluitadora, amb capacitat innovadora i amb una important activitat associativa, concentrada bàsicament en torn de l'Associació de Veïns.

Síntesi i conclusions.

En síntesi, podem resumir aquest apartat dient que la referència a un passat comú ("herència històrica"), una composició social basada majoritàriament en una classe obrera, el caràcter treballador i lluitador, una vida social intensa plasmada i vertebrada per una xarxa d'entitats i l'aïllament de la resta de Barcelona són els factors que principalment apareixen en els grups analitzats com a elements característics del Poblenou i diferencials respecte a la resta de barris de Barcelona. Aquests factors configuren una comunitat amb una vida relativament autòctona i a on les relacions socials que s'estableixen venen determinades per un sentiment de familiaritat i d'unicitat que configuren la idea de sentir-se com un poble dins de la ciutat. És aquesta característica la que millor defineix als subjectes dels grups analitzats i els permet diferenciar-se d'altres barris, dada que confirma els resultats apuntats en les conclusions de l'apartat 4.5.3.3. i en el 4.5.4. corresponents a l'anàlisi quantitativa.

Pel que fa al grup de Diagonal Mar, els subjectes participants tendeixen a categoritzar-se com una comunitat pròpia i a diferenciar-se del "Poblenou centre" malgrat que, pel fet de sentir-se també del Poblenou, comparteixen alguns dels trets definitoris d'aquest barri.

4.6.3.3. Llocs representatius del barri

La prototipicalitat de certs espais, és a dir, la seva consideració com elements representatius d'una determinada categoria urbana per part dels subjectes que s'identifiquen en base a aquesta categoria és una de les principals característiques dels espais simbòlics urbans. Aquesta idea, plantejada en l'apartat 3.4.2., ha estat present al llarg de l'anàlisi socio-històrica (apartat 4.4. i especialment 4.4.6.) mentre que a nivell empíric ha quedat recollida en l'apartat 4.5.3.4. corresponent a l'anàlisi de l'enquesta telefònica. A partir d'aquestes anàlisis s'han detectat una sèrie d'espais que els subjectes consideren representatius del barri i que, per tant, potencialment poden ser considerats espais simbòlics del Poblenou. En la present fase, hem repetit la pregunta als grups de discussió i hem analitzat els continguts que determinen els significats subjacents a aquests espais.

Davant d'aquesta qüestió s'ha recollit, entre tots els grups, un total de 13 espais significatius, característics o definidors del barri. El grau d'acord intragrupal és absolut per a cada lloc esmentat, encara que no tots els grups anomenen els mateixos llocs. En aquest sentit, el grau de coincidència intergrup al sobre el total dels sis grups per a cadascun dels llocs esmentats en les sessions es presenta a continuació:

Rambla del Poblenou.....	6/6
Platja Marbella.....	5/6
Casc antic/Pça. Prim.....	4/6
Pça. Josep Trueta.....	4/6
Entitats diverses.....	3/6
Mercat Unió/c. Marià Aguiló.....	3/6
Can Girona/Torre de les Aigües.....	2/6
Barriades del Poblenou.....	2/6
Cementiri del Poblenou.....	1/6
Monuments.....	1/6
Parròquia Sagrat Cor.....	1/6
Els 4 Cantons.....	1/6
Avinguda Diagonal.....	1/6

Donada la gran quantitat d'informació recollida, tot seguit passem a analitzar els continguts expressats pels subjectes per a cada lloc esmentat.

La Rambla del Poblenou

Podríem dir que és aquest l'espai més representatiu del Poblenou. És el lloc primerament anomenat per tots els grups i sobre el qual es basen les línies d'argumentació més riques a nivell de contingut. Analitzant les diferents intervencions dels subjectes, és plausible efectuar una primera interpretació que fa referència

al lligam afectiu que s'estableix entre aquest espai i els individus participants: sembla existir un estret vincle entre la Rambla i la gent del Poblenou, el qual va més enllà dels aspectes merament funcionals per anclar-se en un nivell emocional i afectiu, atorgant-li alhora un paper destacat dins la vida quotidiana del barri. Aquesta primera aproximació interpretativa queda recolzada a l'analitzar els continguts dels discursos. Els principals arguments explicitats així com les seves connexions a nivell de contingut queden reflectits gràficament en la FIGURA 16.

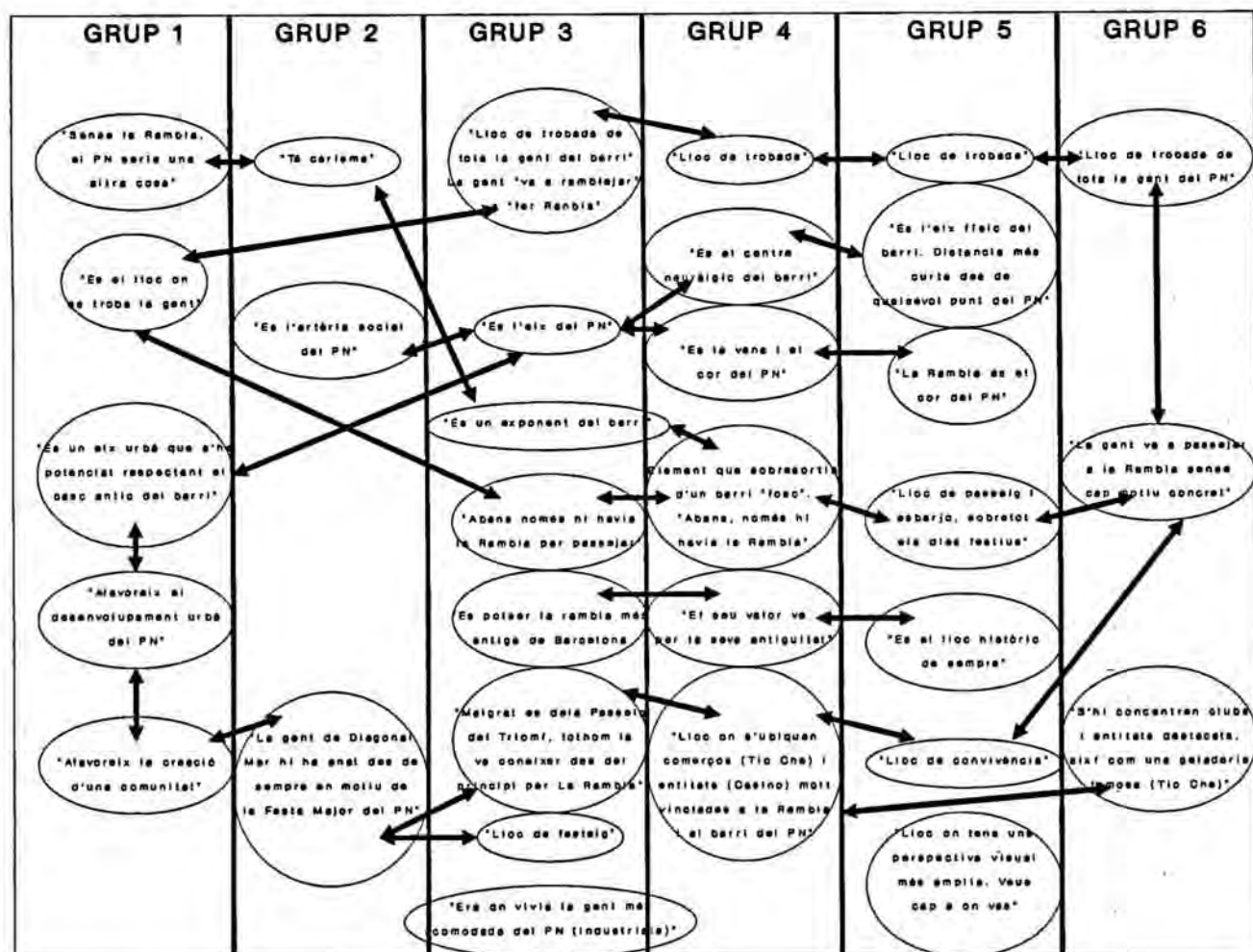

FIGURA 16. Anàlisi de contingut de la Rambla del Poblenou com a lloc representatiu del barri.

De l'anàlisi de contingut efectuat respecte a aquest espai se'n deriven una sèrie d'elements conceptuals que configuren el conjunt de significats subjacents a aquest element urbà i a la càrrega simbòlica que el determina.

En primer lloc, la Rambla del Poblenou és l'element urbà més important del barri, per damunt de qualsevol altre espai ("és un exponent del barri"), i aquesta importància ve donada per una sèrie de característiques pròpies d'ordre quasi-psicològic ("té carisma") d'amplia i fonamental repercussió per a tot el barri ("sense la Rambla el Poblenou seria una altra cosa"). Per altra banda, i reforçant aquesta argumentació, trobem un curiós i interessant fil discursiu segons el qual s'estableix un clar paral·lelisme entre aquest espai físic i el cos humà: "la Rambla és l'artèria social del Poblenou", "és la vena i el cor del Poblenou", "és el centre neuràlgic del barri", "és l'eix físic del Poblenou". Aquesta personificació, en el sentit literari del terme, podria ser susceptible d'una interpretació que associés les funcions dels òrgans humans referits amb les funcions que, segons aquesta interpretació, acompliria l'espai en qüestió: així com el cor, les venes i les arteries del cos humà són els elements pels quals discorre la sang que dona vida a un cos humà, per la Rambla flueix amb igual intensitat la vida social del barri ("vena, cor, artèria"), essent el nucli i el motor de la vida del Poblenou; així com el cervell és l'òrgan que regula i dirigeix la vida humana, la Rambla concentra i regula la vida social del Poblenou ("centre neuràlgic"); així com la columna és l'eix que sustenta al cos, la Rambla és l'eix físic que suporta

el teixit urbà i distribueix la vida social del barri. Segons aquesta interpretació, doncs, la Rambla del Poblenou apareix com el més important "òrgan vital" del barri i aquest significat socialment elaborat és àmpliament reconegut pels grups de discussió.

Una altra línia argumental que apareix en tots els grups fa referència als aspectes funcionals que aconsegueix aquest espai. En aquest sentit, la Rambla és fonamentalment un lloc de trobada i un lloc de passeig. Ambdues funcions es troben estretament lligades ja que aquest trobar-se amb la gent, tal qual ho entenen els subjectes que participaren en les sessions, no és un acte amb una intencionalitat concreta. La Rambla és un lloc de trobada espontània, d'interacció social fresca i sempre sorprenent. La gent del Poblenou té la certesa de que, en una passejada per la Rambla, rara serà l'ocasió que no es trobi amb algun veí, algú conegut o algú amb qui intercanviar una conversa informal. En aquest sentit, en un grup es comentava que "la gent va a passejar a la Rambla sense cap motiu concret, sobretot els dies festius". Potser l'únic motiu que mou a tal acció és precisament aquesta interacció social espontània, aquest trobar-se amb algú que, pel fet d'estar també passejant com tu, sempre t'adreçarà una salutació o un comentari. Aquesta conducta peculiar, difícil de trobar en la majoria d'espais urbans, queda reflectida en expressions com "ramblejar" o "anar a fer rambla", com si l'objectiu de tal acció fos, principalment, el propi espai i la voluntat de participar en la vida col·lectiva que s'hi desenvolupa en ell. Concretament, l'expressió "anar a fer rambla"

no deixa de suggerir-nos la idea de la construcció social de significats que es troba darrera d'un espai simbòlic, construcció -o re-construcció- la qual esdevé un procés dinàmic pel qual els significats es reforcen i s'enriqueixen amb l'ús i l'acció ("ramblejar"), la qual no pot deixar de ser considerada com un acte d'apropiació espacial.

La consideració de la Rambla com el nucli de la vida social del Poblenou és també la base d'una altra línia argumental, estretament connectada amb el que hem exposat anteriorment: "la Rambla afavoreix la creació d'una comunitat" ja que en ella es concentren elements fonamentals per al desenvolupament i dinamització d'aquesta vida social. En ella s'ubiquen entitats (com el Casino L'Aliança) o comerços (com el Tio Che) representatius de l'esperit associacionista del Poblenou, en definitiva, entitats "molt vinculades a la Rambla i al Poblenou". Per altra banda la Rambla és l'àmbit de manifestacions culturals i actes socials com la Festa Major del Poblenou, essent el lloc on hi conflueixen tota la gent del barri. La conclusió que s'extreu de totes aquestes argumentacions és que la Rambla del Poblenou és, per sobre de qualsevol altra consideració, "un lloc de convivència" pels habitants del Poblenou, i possiblement és l'existència d'un espai urbà que serveix de marc i fa possible aquesta convivència (amb tots els matisos comentats) una de les principals característiques de la Rambla com a lloc simbòlic.

Les peculiars característiques psicosocials comentades fins ara són, evidentment, un dels motius fonamentals pels quals podem considerar la Rambla com un espai simbòlic 'per al Poblenou. Aquestes característiques, però, es troben en directa interconnexió amb altres dos factors importants que també queden recollits en els discursos dels grups: la rellevància de la Rambla dins l'estructura urbana del Poblenou i el seu valor en quant a element que recull la història i la tradició del barri.

En quant al primer punt, ja hem comentat el paper de la Rambla com a eix físic del Poblenou; la seva ubicació central respecte a l'àrea geogràfica del Poblenou contribueix a aquesta idea d'eix urbà a l'hora que actua sobre la percepció subjectiva de les distàncies dins el barri: "queda a prop de qualsevol punt del Poblenou on estiguis". També hi ha una clara percepció de que la Rambla "afavoreix el desenvolupament urbà del Poblenou", fent convergir doncs, si connectem aquesta idea amb l'afirmació de que "afavoreix la creació d'una comunitat", el desenvolupament del teixit urbà i del teixit social del barri.

Aquesta estructuració a nivell cognitiu de la Rambla com a eix físic i social del barri guarda una estreta relació amb el paper que ha jugat aquest espai al llarg de la història del Poblenou. Efectivament, una bona part de les argumentacions dels subjectes es basen en la idea d'antiguitat i tradició que s'atribueix a aquest lloc. Així es comenta que "potser és la rambla més antiga de Barcelona" o que "el seu valor ve donat per la seva antiguitat". Hi ha la percepció social de que la Rambla és un

element urbà que ha acompanyat l'evolució històrica del Poblenou: "la Rambla és el lloc històric de sempre", acomplint funcions que només ella, per les seves particulars característiques, podia acollir. "Era un element que sobresortia d'una barri fosc" comenten alguns subjectes, indicant seguidament que "abans només hi havia la Rambla per passejar". Així doncs, essent el Poblenou un barri obrer, gairebé sense cap element urbà destacable, no és d'estranyar que ràpidament la Rambla sobresortís com a lloc de referència, de trobada, de passeig, lloc de concentració de la vida social sigui en la seva calçada, sigui en les diferents entitats i locals que s'ubicaren allí. Tampoc és d'estranyar que, malgrat oficialment s'anomenà Passeig del Triomf, tothom la va conèixer des del principi com la Rambla del Poblenou i com a tal la identifiquen els subjectes participants.

Per últim, un grup ens comentava que la Rambla és el "lloc on tens una perspectiva visual més ampla, veus cap a on vas", la qual afirmació ens permet detectar una altra característica d'aquest espai, en aquest cas relacionada amb la seva estructura física-arquitectònica. Sembla ser que la Rambla posseeix una configuració que permet l'elicitació d'una imatge cognitiva clara a partir de les seves característiques físiques: té un principi i un final clarament marcats, les seves dimensions permeten facilitar una bona perspectiva visual i la seva estructura respon a un motiu que es repeteix al llarg de tot el Passeig.

En definitiva, sigui parlant d'"imatgeabilitat" en terminologia de Lynch (1960) o d'"imatgeabilitat social" en el sentit de Stokols (1981; Stokols & Shumaker, 1981), la Rambla és un espai que proporciona fàcilment una bona imatge ambiental i un significat simbòlic de gran rellevància pels grups de subjectes analitzats.

La platja de la Marbella

En cinc del sis grups s'anomena aquest espai com a característic del Poblenou. De fet, encara que en un menor grau, comparteix moltes de les característiques que s'havien detectat en relació a la Rambla, fins al punt de que, en algun grup es comenta que, a nivell de lloc representatiu i degut a la continuïtat espacial assolida recentment (prolongació de la Rambla fins el mar), la Rambla i la platja formen part d'una estructura urbana i simbòlica estretament interconnectada. Tots dos tenen el seu moment de major concentració d'activitat durant els dies festius (encara que aquest fet és més evident en la platja) de manera que, el passeig que comença a la Rambla sol acabar continuant al llarg de la costa. En aquest sentit, la platja a compleix també la funció de "lloc de trobada" i "lloc de passeig i esbarjo".

Una segona línia d'argumentació fa també referència als aspectes històrics i concretament als espais i equipaments que havien format part de la platja en el passat. En aquest sentit es destaca que la platja és un lloc característic del barri "per la

seva antiguitat" i s'anomenen llocs com la "casa de banys", el Club Natació Poblenou, les bateries militars, els "merenderos" o llocs per anar a berenar, el lloc on es guardava la flota de patins de vela, "verdader orgull per al barri", i altres espais també característics d'aquelles èpoques passades com els pescadors i barris de barraques com el de Pekín. Malgrat tots aquests llocs ja han desaparegut, els subjectes hi fan una clara referència com a elements determinants de la importància de la platja en quant a la seva funció lúdica o a la seva dimensió històrica.

La recuperació d'aquest espai en l'actualitat, segons els subjectes, també va encaminada en aquest sentit lúdic i d'esbarjo però, a diferència del passat, el d'ara és un espai no tant sols pels habitants del Poblenou sinó pels de tota Barcelona. Aquest aspecte diferencial entre els dos moments en relació a la platja de la Marbella queda només apuntat breument en aquest apartat però serà reprès quan parlem dels llocs representatius del futur del barri.

El casc antic.

Aquest espai, delimitat pels subjectes com la T invertida que formen els carrers del Taulat i Marià Aguiló i que enclou la Plaça Prim (o "Placeta Santa Isabel"), és anomenat en aquest punt per quatre dels sis grups de discussió. Els discursos que s'articulen en base a aquest lloc responen a un doble argument.

Per una banda el seu valor ve donat pel fet de que, històricament, aquest es pot considerar el nucli urbà del Poblenou, malgrat no és clarament considerat com el nucli social del barri, representat de manera indiscutible per la Rambla. En aquest sentit, en un grup es fa notar que el fet de que aquest nucli no hagués tingut mai una església és un indicador de que no pot ser considerat un nucli social. Aquest nucli tant reduït és, avui dia, considerat "un element pintoresc més que important". En ell ha quedat instal·lada la història dels orígens del Poblenou però la seva rellevància queda circumscrita a aquest passat sense una prolongació en el present.

Un segon fil argumental es centra concretament en la Plaça Prim, que alguns subjectes encara anomenen "Plaça Isabel", "placeta Santa Isabel" o "placeta dels Pescadors". Aquesta última denominació respon al fet de que era en aquells entorns on vivien els pescadors del barri, els quals es trobaven en el "Bar dels Pescadors" essent doncs un "lloc de trobada i de reunió". De fet, els elements espacials primitius del barri encara avui es conserven: els arbres, la font i el bar convertit ara en restaurant on, segons els subjectes que participaven en els grups, no és ara un lloc de trobada dels habitants del barri sinó que el freqüenta gent de fora, de la resta de Barcelona.

Plaça Josep Trueta

Anomenat per quatre dels sis grups, aquest espai del Poblenou basa la seva importància en la conjugació d'espai verd i espai d'equipaments per al barri. Anomenada originàriament, i de manera espontània, plaça Lope de Vega, va ser el lloc on s'ubicà durant anys el camp del Club Esportiu Júpter, tota una institució per al barri. En aquestes instal·lacions es realitzaven multitud d'activitats de caire esportiu i és aquest l'aspecte més destacat per tots els grups que hi fan referència. Posteriorment, s'hi ubicà un col·legi i la piscina del Club Natació Poblenou, mantenint així el seu caràcter d'equipament que ha perdurat fins l'actualitat.

Mercat de la Unió/ Marià Aguiló

Si el carrer Marià Aguiló era relacionat anteriorment amb el casc antic del barri, en aquest punt es destaca com a lloc de concentració del petit comerç, mostrant una clara relació en aquest aspecte terciari amb el Mercat de la Unió. En aquest sentit, tres dels sis grups apunten aquests espais com a elements característics del Poblenou ja que són considerats nuclis importants d'activitat, sobre tot els dies feiners. Un element paral·lel que es destaca és la conservació en el barri de la tradició del petit comerç i de les funcions socials que aconsegueix, juntament amb el mercat. Així doncs, no tant sols són espais on la gent hi va a comprar sinó llocs de trobada i

d'interacció social importants en el barri.

Entitats del barri

En aquest sentit, tres dels sis grups consideren com a espais representatius del barri entitats i associacions destacades del Poblenou. Tots tres grups coincideixen en anomenar el Casino L'Aliança, el Centre Moral, l'Ateneu Colon, antigues cooperatives com la Flor de Maig o Pau i Justícia i algun grup considera convenient destacar també les associacions de veïns o alguns centres excursionistes. La característica comú que uneix a totes aquestes entitats és el paper rellevant que han tingut al llarg de la història del Poblenou i en la consolidació i dinamització del seu teixit social.

De formació més recent, també es destaca el centre cívic de Can Felipa, en el solar ocupat anteriorment per la fàbrica del mateix nom, com a espai on es concentra gran part de l'activitat social del barri.

Altres

Encara que de forma més minoritària, els grups que participaren en les sessions també destacaren altres espais considerats representatius del barri. Així va aparèixer la fàbrica de Can Girona amb la seva Torre de les Aigües com un espai que

simbolitza el caràcter industrial i fabril que defineix al Poblenou. També s'anomenà el lloc conegut com "Els 4 Cantons", situat el la cruïlla entre Pere IV, Marià Aguiló i Sant Joan de Malta, essent considerat un punt important de comunicació, un punt d'unió entre el Poblenou i el Clot, en definitiva, un important punt d'orientació espacial i un lloc de trobada quan es pretén sortir del barri. Aquesta famosa cruïlla va donar lloc, es comenta, a una important revista del barri: els "4 Cantons".

També són considerats característics del barri alguna de les seves barriades històriques com el "barri de la Plata", el Cementiri del Poblenou, lloc on hi són enterrats gent notable del barri, l'Avinguda de la Diagonal (especialment rellevant pel grup 2) i alguns monuments en memòria de personatges destacats i admirats pels habitants del barri com el monument a Mossén Pere Relats i el dedicat al Dr. Josep Trueta, tots dos ubicats en la mateixa Rambla del Poblenou.

Síntesi i conclusions.

En primer lloc cal destacar que s'observa un important grau d'acord tant intragupal com intergrup al a l'hora de definir els significats associats als llocs més representatius del barri pels subjectes participants en els grups de discussió. Per altra banda, gran part d'aquesta importància com a llocs característics o representatius està en funció del seu passat o de la seva relació amb la història del barri.

La Rambla del Poblenou és l'espai urbà més característic i representatiu del barri. En un segon lloc trobem la platja i, posteriorment el casc antic, la Pça. Josep Trueta, el Mercat de la Unió i les diverses entitats del barri.

En aquest sentit, i recuperant les característiques del significat simbòlic d'un espai urbà determinades en la nostra definició conceptual (veure apartat 3.4.), podem constatar que la Rambla del Poblenou compta amb un "camp social percebut" clarament definit en quant al seu contingut, essent d'una gran complexitat en quant al nombre de significats que el·licita. A l'hora, compta amb una gran homogeneïtat, al menys pel que fa als sis grups que participaren en la nostra anàlisi i, en el conjunt de significats detectats, no apareixen distorsions i contradiccions que puguin afeblir la càrrega simbòlica que ostenta.

4.6.3.4. Llocs representatius del passat del barri.

Un cop plantejada la pregunta referent als llocs característics del barri, es va formular la qüestió referent a quins són els llocs que poden ser considerats representatius del passat del Poblenou. Un fenomen que s'ha pogut observar a l'analitzar els continguts de la pregunta anterior és que, molt dels llocs anomenats basen el seu valor simbòlic en referències al passat i a la seva relació amb la història del barri. D'aquesta manera,

la qüestió que plantegem ara queda, en gran part, inclosa en la pregunta anterior i els continguts manifestats pels subjectes anteriorment queden aquí implícits en la resposta.

L'espai que queda més afectat per aquest efecte és la Rambla ja que la gran quantitat d'informació donada en la pregunta anterior (en bona part referent a aspectes del passat) fa que la informació que apareix aquí sigui molt més escassa. Pels motius plantejats, hem optat per efectuar una anàlisi global de la informació facilitada davant aquesta qüestió en lloc de fer-ho espai per espai com en l'apartat anterior. Malgrat tot, els grups de discussió assenyalen un total de 13 elements espacials representatius del passat del barri els qual es presenten a continuació juntament amb el grau d'acord intergrupals:

Casc antic.....	4/6
Fàbriques.....	4/6
Platja.....	4/6
Entitats.....	4/6
Rambla del Poblenou.....	3/6
El tren.....	3/6
Carretera Mataró/4 Cantons.....	3/6
Barriades.....	2/6
Cinemes.....	2/6
Camps de fútbol.....	2/6
Cases de pagés.....	1/6
Espais "morts".....	1/6
Cementiri del Poblenou.....	1/6

En quant al casc antic del Poblenou, els quatre grups que hi fan referència destaquen el fet de que aquest lloc pot ser considerat una de les arrels del barri. En aquest sentit, la Plaça Prim, anomenada també Plaçeta Sta. Isabel és l'element espacial més destacat. La zona també és referida com el "barri dels

pescadors", encara que algun grup comenta que aquest barri dels pescadors com a nucli representatiu del passat del barri és més un tòpic que no pas una realitat. En la mateixa línia en un altre grup es fa notar que "és un lloc pintoresc més que important". Sembla ser, doncs, que malgrat es reconegui el valor històric del casc antic del Poblenou, la seva rellevància es fonamenti en la preservació d'aspectes tradicionals o de la memòria urbana de la zona, fins i tot barrejat amb certs tòpics al voltant seu.

Els discursos dels participants referents al casc antic es relacionen estretament amb els de la Rambla del Poblenou, malgrat ja hem comentat que la major part dels continguts referits al passat d'aquest espai ja han estat espontàniament comentats en la pregunta anterior. De tota manera, en aquest punt cal destacar que alguns grups coincideixen en destacar un espai l'existència del qual va molt lligat a la del tramvia i que els participants el refereixen com "el 36", lloc ubicat en la part baixa de la Rambla, entre els carrers Taulat i Llacuna. Aquest lloc, on parava el tramvia nº 36, era un important punt de trobada pels habitants del barri quan es volia sortir del Poblenou. En aquesta mateixa línia, un altre espai referit amb aquesta mateixa funció era "els 4 Cantons", punt de trobada i reunió ubicat en la Carretera de Mataró que era considerada la frontera o el límit entre el Poblenou i el Clot. Aquests dos espais eren, segons les intervencions dels participants, dos nuclis importants de comunicació i, per tant, punts obligats de trobada dels habitants del Poblenou.

Un altra element característic del passat del barri i que és comentat per la majoria de grups són les fàbriques i les indústries que simbolitzen la tradició obrera del Poblenou. En aquest sentit es comenta que "la indústria està present a qualsevol lloc del barri", deixant constància de la tradició fabril de la zona i del fet de que "abans, al Poblenou se'l denominava el Manchester Català". Potser l'establiment més emblemàtic per a aquests grups és Can Girona o Macosa, en el recinte del qual es troba la Torre de les Aigües que també es reconeguda com a lloc representatiu d'aquest passat industrial. Altres fàbriques d'importància reconeguda són Nubiola, Vidal i Serra, Can Torres, Can Culleres, Titan, Hispano Olivetti, el Cànem (ara La Vanguardia), Ca l'Aranyó, etc.

La platja és també un element que apareix en aquesta pregunta de manera important. Malgrat gran part dels seus atributs com a espai característic del passat es troben recollits en la pregunta anterior, aquí destacarem dos aspectes representatius dels comentaris dels grups. Per una banda, el passat de la platja es troba estretament lligat al Club Natació Poblenou. Per altra banda, la història d'aquest espai equival a la història de la desaparició dels diferents elements que hi havien i de la progressiva degradació ambiental que ha sofert. El mar, amb la seva empenta, va fer desaparèixer fortins, barriades de barraques i fins i tot el mateix CN Poblenou, segons ens expliquen alguns subjectes. A aquesta acció natural cal afegir els efectes de la riera del Bogatell, "autèntica claveguera barcelonina" i l'abocament sistemàtic de runes i deixalles, fins al punt de que

algún subjecte comentava que "es podia dir que no existien platges al Poblenou". Així doncs, si el passat de la platja es troba caracteritzat per un conjunt de llocs freqüentats i utilitzats pels poblenovins, aquests van anar desapareixent davant la degradació progressiva i l'acció del mar.

En bona manera lligat a la platja, la meitat del grups esmenten el tren com un dels espais representatius del passat del Poblenou. Malgrat actualment la línia costanera ha desaparegut, encara és un lloc recordat pels subjectes participants. Bàsicament dues idees centren el discurs sobre aquest element espacial. Per una banda hom recorda amb nostàlgia i un cert orgull elements lligats a la implantació ferroviària a la zona com l'estació del tren, l'estació de mercaderies o el pas de barrera del carrer Junquera. Per altra banda, hi ha referències als efectes que aquest espai ha tingut per al barri. Així el tren ha significat per al Poblenou l'aïllament, "actuant com a barrera i com a focus de fum i soroll", encara que es reconeix que també "va propiciar la implantació industrial" i, per tant, va contribuir al desenvolupament del barri. Independentment d'aquests continguts manifestos, sembla correcte pensar que el tren és encara avui un element present en la memòria col·lectiva dels subjectes i que aquest espai guarda un fort lligam simbòlic amb el passat de la zona.

Un altre element que és àmpliament reconegut en aquest mateix sentit són el conjunt d'entitats que simbolitzen la tradició associativa del barri. El Casino L'Aliança, L'Aliança Vella,

l'Ateneu Colon o Pau i Justícia són entitats recordades per molts pels seus balls i per al seu paper d'espai lúdic, de contacte i interacció social entre els habitants del Poblenou i també per la gent de barris propers. Alguns participants comenten en aquest sentit que moltes de les relacions de parella que acabaren en matrimoni van tenir la seva gestació en aquests balls populars. En quant a les cooperatives, un altra element destacat en la vida associativa del Poblenou, els subjectes destaquen bàsicament la Flor de Maig o l'Artesana. Per últim també es deixa constància d'altres entitats com el Centre Moral i Cultural o bé el conjunt d'associacions corals, típiques del Poblenou, moltes de les quals pertanyien a les associacions abans esmentades.

Per últim, de manera més minoritària, determinats grups esmenten altres espais representatius del passat del barri, la major part ja desapareguts com les cases de pagès, els cinemes (que abundaven en el Poblenou i dels qual no en queda cap actualment), el Camp del Júpter (actualment reubicat fora del barri) o espais buits, "espais deserts, salvatges" no urbanitzats que eren freqüents en moltes àrees del barri. Tancaria la llista el Cementiri del Poblenou, espai antigament utilitzat com a lloc de passeig.

4.6.3.5. Llocs representatius del futur del barri.

Les intervencions que sorgeixen al parlar sobre el futur del barri, especialment responent a la pregunta de quins són els llocs representatius del futur, venen marcades per dues característiques principals: la incertesa sobre l'evolució d'aquests llocs en relació al barri i un cert sentiment d'amenaça a la pròpia identitat. En aquest últim sentit, un dels grups explicita que "els llocs de futur estan atacant al Poblenou per les quatre bandes" o "hi ha el perill de que amb aquestes intervencions es perdi l'essència del Poblenou, la seva identitat".

Aquestes intervencions es centren en els següents espais, ordenats en funció de la seva freqüència d'aparició en les discussions:

Vila Olímpica.....	6/6
Front Marítim.....	4/6
Avinguda Diagonal.....	4/6
Platja.....	4/6
Rambla del Poblenou.....	4/6
Zones industrials.....	3/6
Pça. Glòries.....	1/6

El lloc més representatiu del futur de la zona i el que és anomenat per tots els grups és la Vila Olímpica. L'anàlisi dels continguts manifestats pels diferents grups respecte a aquest espai, però, evidencia els trets bàsics comentats inicialment: incertesa i sentit d'amenaça. En primer lloc, no hi ha acord

intergrupals sobre el tema de si la V.O. és o no del Poblenou: 4 dels 6 grups considera que no ho és mentre que els altres dos responen afirmativament. Tant en un cas com en l'altre es donen arguments molt coincidents, de manera que podem interpretar el fet de considerar la V.O. pertanyent al barri com a resultat d'una consideració de caire territorial (l'espai que ara ocupa la V.O. era abans del Poblenou) més que d'una integració real en el barri.

Una de les incerteses que marquen més clarament la postura dels grups respecte de la V.O. (tant si la consideren del barri com si no) és la relacionada amb el tipus de població que hi anirà a viure. En general, però, es té la impressió de que es tractarà de població de categoria socio-econòmica superior a la del Poblenou i, per tant, serà molt difícil que vulgui integrar-se en el teixit social del barri ("serà una zona d'alt standing que no tindrà res a veure amb el Poblenou", "tindran més tendència a anar cap a Barcelona que no pas cap al barri"). El fet de que l'espai en qüestió encara no hagi estat ocupat contribueix a fomentar aquesta incertesa ("ara per ara és un desert", "està buit, encara no es veu com un barri").

Per altra banda, aquesta possible implantació de nova població pot tenir com a conseqüència directa la divisió de l'actual barri, com manifesten alguns grups: "cal diferenciar entre el barri nou i el barri vell, contrastant fortament". Aquesta divisió, però, també pot comportar altres efectes negatius per a l'actual Poblenou: "dissolució del teixit social del barri",

"increment del preu dels habitatges", "pèrdua de l'essència del Poblenou".

Així doncs, a partir dels arguments exposats pels diferents grups, podem considerar la possibilitat de que el fet de que la Vila Olímpica sigui considerada majoritàriament com a lloc representatiu del futur del barri respongui més a un significat definit "a priori" per instàncies d'ordre superior (municipals) que no pas a un sentiment d'identificació amb aquest espai per part dels habitants del Poblenou. De fet, hem pogut constatar com encara no hi ha una elaboració simbòlica de significats referents a aquest lloc, una significació "a posteriori", encara que els arguments analitzats apunten cap a una manca d'integració i, fins i tot, un element que pot amenaçar la identitat del barri.

Amb característiques molt similars a les detectades en la Vila Olímpica, apareix l'espai anomenat genèricament "Front Marítim" o "Façana Marítima", projecte que actualment s'està portant a terme en les seves fases inicials en els terrenys entorn a l'antic nus ferroviari de la línia de Mataró i la fabrica Macosa ("Can Girona"). El fet de que encara no estigui acabat genera unes expectatives un tant més optimistes que la V.O. ("si es porta bé pot arribar a ser positiu") malgrat l'opinió més general és que fàcilment pot arribar a convertir-se en una segona Vila Olímpica: "tracten (instàncies municipals) d'establir una línia de continuïtat amb la V.O.", "no serà també un desert?". Igualment es comparteix la idea de que "no tindrà un lligam amb el barri" i que l'espai "té un sentit més metropolità que no pas

de barri".

En síntesi, doncs, la Vila Olímpica i el Front Marítim són considerades actuacions de caire metropolità amb un futur incert malgrat les expectatives prenen un caire negatiu: disgregació del barri i amenaça de la identitat social urbana associada al Poblenou.

Un tercer espai anomenat per la major part dels grups és l'Avinguda Diagonal, via urbana que travessant tota Barcelona s'està perllongant actualment pel Poblenou amb alguns trams ja finalitzats. Malgrat els grups deixen constància en les seves argumentacions del mateix sentiment d'incertesa que ha caracteritzat els dos primers espais analitzats, a l'hora que manifesten el problema de la reubicació de la gent afectada per l'actuació urbanística, les expectatives prenen un caire més positiu en el sentit de que aquest espai pugui ser ocupat per gent del mateix Poblenou o amb característiques socio-econòmiques similars ("hi ha la intenció de fer vivendes més a l'abast dels poblenovins").

Especialment rellevant és aquest espai pel GRUP 2 (AAVV. Diagonal Mar) el qual s'ubica en el seu entorn (veure FIGURA 15). Per aquest grup, un cop acabada, l'Avinguda Diagonal és vista com "l'eix vertebrador de la zona". Per altra banda, l'estructura urbanística de la via contempla una sèrie de placetes triangulars que, actualment, ja són considerades com a espais d'interacció social i utilitzades en aquest mateix sentit.

Davant d'aquests espais de nova creació amb diferents fases de consolidació, la Rambla del Poblenou apareix com un element plenament consolidat que també és considerat per gran part dels grups com un element representatiu del futur del barri. Respecte a aquest espai i a partir de la informació obtinguda, podem distingir dues línies d'argumentació bàsiques.

Segons la primera, la Rambla representa el passat del barri i aquest valor tradicional és el que possibilita la seva perdurabilitat en el futur. En aquesta línia es troben manifestacions com: "l'esperit del Poblenou continuarà centrant-se en ella", "és l'únic que quedarà del barri", "serà com un museu" o "és un element estimat que perviurà en el futur".

La segona línia argumental fa referència al paper actiu de la Rambla en el futur del barri. En aquest sentit s'argumenta que els habitatges construïts recentment estan ja ocupats per la pròpia gent del Poblenou o per aquells que van marxar i ara volen tornar al barri. Per altra banda, certs subjectes consideren que el valor que ara té la Rambla es dissoldrà a l'anar ampliant-se el barri mentre que una gran majoria consideren que el valor simbòlic es mantindrà, juntament amb l'aparició d'altres espais significatius ("serà un element de futur juntament amb altres centres neuràlgics del barri"). Un element que és destacat en aquest punt és el fet de que la Rambla ja estigui immersa en un entramat urbà consolidat, "hi ha una estructura física que permet fàcilment la integració de la gent que ve a viure a la Rambla". En general, però, hi ha la idea compartida de que per a la gent

del Poblenou "la Rambla seguirà sent la Rambla" i que hi ha més possibilitats de que, en el futur, augmenti la seva influència que no pas el contrari.

Estretament lligada a la Rambla del Poblenou es troba la platja de la Marbella. En aquest sentit, hi han afirmacions com: "la Rambla no morirà mai ja que és un lloc central de pas; és un camí directe al mar", o bé: "la Rambla és i serà el lligam més directe entre la platja i el Poblenou". Sembla doncs que el futur de la Rambla i de la platja es troba en l'acció coordinada d'aquests dos elements espacials.

Pel que fa referència concretament a la platja, els grups que la consideren com a espai representatiu del futur del barri destaquen la seva recuperació com a espai lúdic, de passeig i esbarjo. Hi ha però discrepàncies intergrupals en quant al referent simbòlic: mentre que per uns grups serà un "futur centre neuràlgic del barri", altres defensen que "té un abast més metropolità que no pas poblenoví". Sembla que aquests criteris també es materialitzen en els fluxes de deambulació: mentre la gent del Poblenou va per la Rambla i arriba a la platja, la gent de Barcelona la recorre longitudinalment partint de la Vila Olímpica, sense entrar en el Poblenou.

Uns últims espais que són associats al futur del barri per alguns grups són les zones industrials, actuals "espais morts que separen la Vila Olímpica, el Poblenou central i la zona de Diagonal Mar". Malgrat hi ha una opinió coincident de que la

futura requalificació d'aquests terrenys serà decisiva per al futur del barri, les discrepàncies intergrupals apareixen a l'hora de determinar el sentit de la seva influència. Mentre que per alguns grups la requalificació és vista en sentit positiu, per altres es considera "una desfeta pel barri", argumentant de la implantació massiva de població amenaça la identitat del barri, i l'equilibri dels usos del sol actuals. Una tercera via opta per una renovació de les indústries i no tant per la supressió absoluta d'aquestes.

4.6.4. Discussió dels resultats.

En funció dels resultats obtinguts en aquesta fase de la investigació de camp, així com dels objectius específics formulats en l'apartat 4.6.2. hem de començar aquesta discussió constatant que la informació obtinguda manté un elevat grau de coherència amb els resultats destacats en la fase quantitativa. D'aquesta manera, podrem completar la informació proporcionada per l'enquesta amb els continguts exposats pels grups de discussió. En primer lloc ens referirem a aquelles característiques que d'una manera destacada poden ser considerades definidores de la identitat social urbana dels habitants del Poblenou. Posteriorment ens centrarem en els significats atribuïts pels subjectes participants en les sessions a aquells espais que són percebuts com a representatius del barri, del seu passat o del seu futur.

Un primer efecte que cal destacar és l'alt grau d'acord mostrat pels subjectes participants en els diferents grups de discussió, especialment pel que fa a les qüestions relacionades amb el nom del barri, diferències respecte a altres barris de Barcelona, llocs representatius i llocs representatius del passat del barri. Així doncs, podem parlar d'argumentacions i de continguts explicitats molt similars la qual cosa contribueix a elaborar una anàlisi compacte i coherent però, sovint, mancada de matisos o argumentacions contraposades. En termes generals, la coherència preval en detriment de la riquesa de matisos. Tant sols el GRUP 2, corresponent a la zona de Diagonal Mar ofereix, en ocasions,

continguts qualitativament diferents dels de la resta de grups.

Pel que fa referència al nom del barri, els resultats obtinguts confirmen els detectats en l'enquesta. Així, el 100% dels grups de discussió consideren al seu barri sota el nom de "Poblenou" malgrat alguns d'ells també es refereixen a altres denominacions corresponents a antics nuclis urbans com "Taulat", "Llacuna", "la Plata", etc. Un comentari apart mereix el GRUP 2 que es defineix específicament com "Diagonal Mar del Poblenou", al qual tornarem posteriorment.

A l'hora de destacar aquelles característiques del Poblenou que poden ser considerades diferencials respecte als altres barris de Barcelona, la majoria dels grups coincideixen a destacar la idea de compartir un passat comú lligat al barri així com la qualitat de les relacions socials que es donen entre els seus habitants i un estil de vida característic similar al que es dona en un poble. Així doncs, els subjectes participants es consideren pertanyents a una comunitat reduïda on s'estableixen unes relacions socials marcades per un ambient familiar, acollidor i segur, a on tothom es coneix i que permet desenvolupar una vida relativament autòctona de la resta de la ciutat. En aquest sentit, el fet de considerar-se un barri marginat i abandonat per Barcelona i l'aïllament que ha suposat l'existència de barreres com la via del ferrocarril ha contribuït, segons els subjectes, a fomentar aquest sentit d'unicitat i d'identitat basada en els anteriors criteris.

Malgrat, com hem comentat, tots els grup coincideixen en definir-se com Poblenou i en destacar uns mateixos trets característics que els diferencien de la resta de Barcelona, el grup de Diagonal Mar mostra certes peculiaritats que cal destacar. A l'hora de definir-se en base a uns trets diferencials, aquest grup marca una distinció entre "Diagonal Mar" i "Poblenou centre" afirmant que, malgrat es consideren del Poblenou, mantenen uns trets distintius de la resta del barri. Una població jove, una àrea mancada d'equipaments bàsics i un caràcter reivindicatiu i lluitador al voltant de l'Associació de Veïns són alguns dels arguments exposats per destacar-se de l'àrea representada pel Poblenou més tradicional ("Poblenou centre").

Pel que fa referència als espais considerats representatius del barri, cal destacar l'estreta relació que es dona entre els continguts explicitats en les qüestions relatives a "llocs característics o representatius" i "llocs representatius del passat" de tal manera que, a més de coincidir els mateixos llocs en la majoria dels grups per a aquestes dues preguntes, bona part dels significats atribuïts als espais destacats en la primera fan referència a aspectes relacionats amb el passat del lloc o amb la història del barri. Així doncs, gran part dels continguts referits als llocs representatius del passat es troben inclosos en la pregunta anterior, la qual cosa redueix la riquesa de les dades obtingudes en aquesta qüestió mentre que reforça la idea de que els espais simbòlics urbans tenen valor com a tals en tant en quant representen o simbolitzen la història del barri o el sentiment d'un passat comú i compartit entre els seus habitants.

En línies generals i a la llum dels resultats obtinguts, podem afirmar que si la referència a llocs representatius del barri o bé del seu passat genera respostes força uniformes entre els grups així com un sentiment de confiança i seguretat al referir-se a espais coneguts, carregats afectivament i preservadors d'aquest sentiment d'unicitat que comentàvem anteriorment en relació a la identitat social urbana, les respostes emeses davant la qüestió de quins són els llocs més representatius del futur del barri mostren menys uniformitat inter i intragupal i generen manifestacions de desconfiança, incertesa i sentit d'amenaça vers la comunitat.

En el primer cas, la Rambla del Poblenou és unànimement considerada com l'espai més característic i representatiu del barri. La riquesa o complexitat dels continguts relacionats amb el seu significat és considerablement superior a la dels altres espais anomenats (veure FIGURA 16). A l'hora, és un element espacial que, fonamentant el seu valor simbòlic en la tradició històrica, és considerat també com l'espai d'interacció social més rellevant, el que actualment vertebrava la vida social del barri i aquell que és vist amb millors garanties de futur pels subjectes del barri. En funció d'això, podem considerar que la relació simbòlica que els habitants del Poblenou mantenen amb la Rambla és pròpia d'un grup definit en base a una "orientació temporal coordinada", segons plantegen Stokols & Jacobi (1984). A l'hora, a partir de les característiques del significat ambiental referides per Stokols & Shumaker (1981, veure apartat 3.4.2.), podem dir que la Rambla ostenta un significat amb un

contingut rellevant, clarament establert, ric i complex, homogeni entre els grups i coherent amb la seva funcionalitat i amb les preferències dels seus usuaris.

El caràcter lúdic d'aquest espai o la consideració dels subjectes com un lloc de passeig d'esbarjo i de trobada és compartit amb la Platja de la Marbella, valorant-se la continuïtat espacial que, per a aquestes activitats, es dona entre ambdós espais. Malgrat això, el significat simbòlic atribuït a la platja es manifesta en un doble sentit. Per una banda, la Platja com a element simbòlic del Poblenou és l'espai que representa en la memòria popular a una sèrie d'elements tradicionals del barri que tenien la seva ubicació en aquest espai - Club Natació Poblenou, Banys de la Marbella, el Camp de la Bota, barris històrics com el Somorrostro o Pekín - els quals van anar desapareixent paral·lelament a l'acció del mar i a la progressiva degradació ambiental de la zona. Per altra banda, la recent recuperació de la Platja com a Parc de Mar fa que aquest espai sigui percebut com un element simbòlic més per a la ciutat de Barcelona que no pas pel propi barri del Poblenou.

A continuació hem detectat una sèrie d'espais que fonamenten el seu valor simbòlic bàsicament en la preservació de la memòria històrica i espacial del Poblenou com la Plaça Prim (o Placeta Santa Isabel), la Torre de les Aigües, els 4 Cantons i diverses entitats del barri com el Casino L'Aliança, l'Ateneu Colon o la Flor de Maig. La relació simbòlica que mantenen els subjectes amb aquests espais seria la pròpia d'un grup amb una "orientació

temporal" tradicional (Stokols & Jacobi, 1984).

Per últim, podem observar un grup d'espais que, considerats representatius del futur del barri, generen en els subjectes manifestacions d'incertesa en quant a la incidència que poden tenir en l'estructura actual del Poblenou, tant urbana com social. L'element més representatiu en aquest sentit és la Vila Olímpica però aquesta apreciació també es fa extensible al Front Marítim, actualment en fase de projecte, i en un menor grau a l'Avinguda Diagonal.

4.6.5. Síntesi i conclusions de l'anàlisi qualitativa.

A través d'aquesta última anàlisi de la investigació de camp hem pogut assolir els objectius específics plantejats en l'apartat 4.6.2. Per una banda, hem pogut observar un alt grau de coincidència amb els resultats apareguts en la fase quantitativa. Per altra, hem pogut aprofundir en els continguts i significats de les produccions que apareixien en ella, tant pel que fa referència als aspectes definidors de la identitat social urbana dels habitants del Poblenou com a aquells espais que, pel fet de ser considerats propotípics del barri, poden ser considerats espais simbòlics urbans, especialment la Rambla del Poblenou. La FIGURA 17 mostra la localització geogràfica dels principals espais que han estat analitzats en aquesta fase de la investigació.

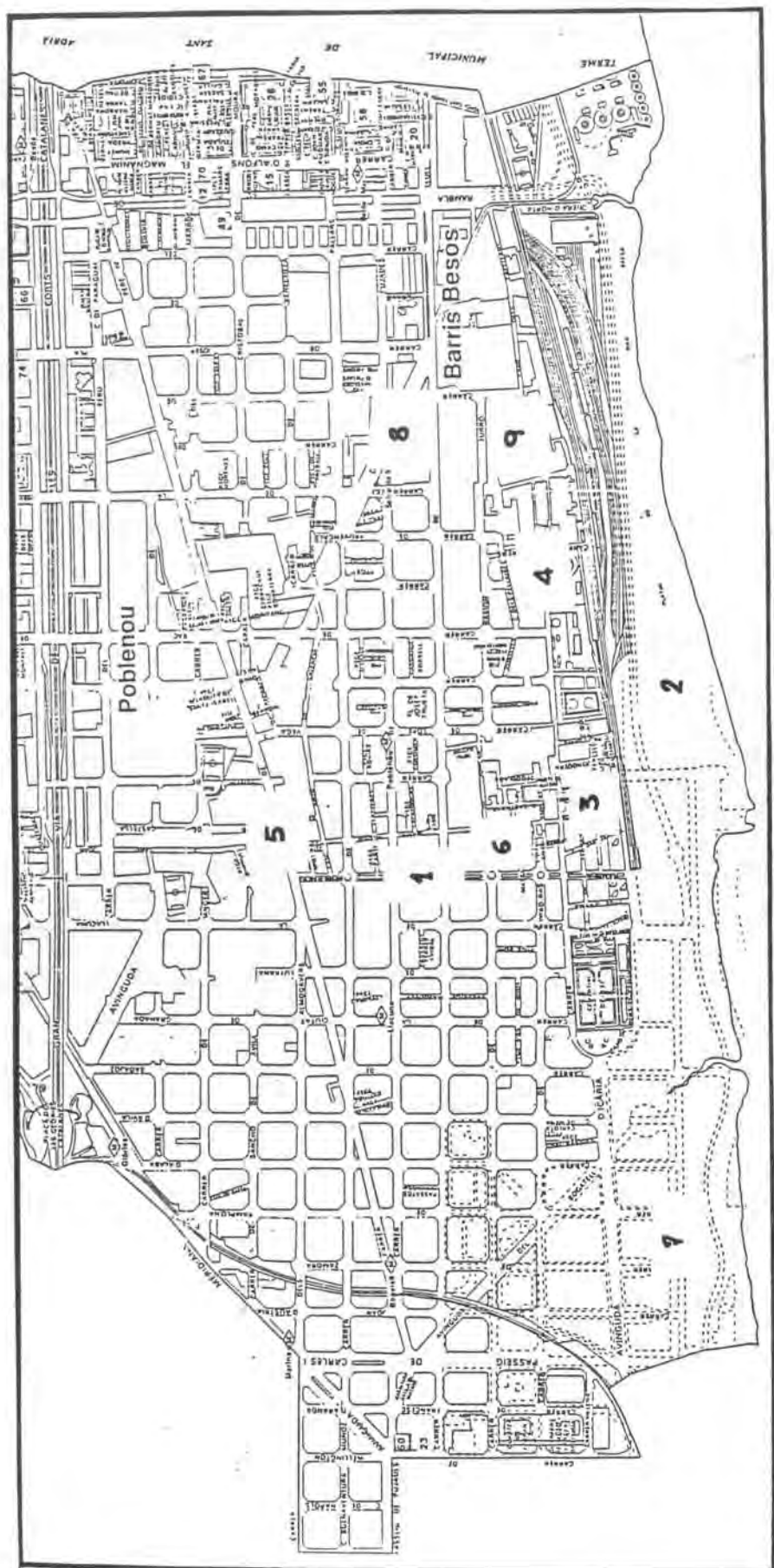

FIGURA 17. Localització dels llocs més significatius detectats en l'anàlisi qualitativa

1. Rambla del Poblenou	5. Els 4 Cantons	9. Front Marítim
2. Platja de la Marbella	6. Casino L'Aliança	
3. Plaça Prim	7. Vila Olímpica	
4. Torre de les Aigües	8. Avinguda Diagonal	

5. DISCUSSIÓ GLOBAL DELS RESULTATS.

5.1. INTRODUCCIÓ.

5.2. IDENTITAT SOCIAL URBANA EN EL BARRI DEL POBLENOU

5.3. ELS ESPAIS SIMBÒLICS URBANS DEL POBLENOU.

5. DISCUSSIÓ GLOBAL DELS RESULTATS.

5.1. Introducció.

Al llarg del desenvolupament de la investigació de camp hem pogut abordar empíricament l'estudi de la identitat social urbana dels habitants del Poblenou i centrar-nos en l'anàlisi dels espais simbòlics urbans d'aquest barri a partir de tres aproximacions successives: socio-històrica, quantitativa i qualitativa, seguint l'esquema metodològic presentat en la FIGURA 7 (apartat 4.3.1.). Cadascuna d'aquestes aproximacions ha comptat amb les seves pròpies tècniques de recollida i anàlisi de la informació, obtenint-se conclusions diferents en funció de la naturalesa de les anàlisi efectuades. Però a l'hora, l'estructura lineal del procediment metodològic ha permès considerar a aquestes aproximacions com successives fases del mateix procés d'investigació de tal manera que, malgrat totes parteixen d'un mateix plantejament teòric (presentat en l'apartat 3.4. de la tesi), cerquen aspectes diferents de la mateixa realitat social. Així, les informacions aportades per l'anàlisi socio-històrica han incidit en l'orientació donada a l'anàlisi quantitativa mentre que aquesta ha aportat elements determinants per a la fase d'anàlisi qualitativa. D'aquesta manera, les conclusions de cada fase d'anàlisi es contrasten i complementen amb les conclusions de la fase següent. En aquest cinquè apartat de la tesi procedirem a efectuar una discussió global dels resultats extrets a través de la triangulació

de la informació obtinguda en cadascuna de les tres fases d'anàlisi de la investigació de camp, i això en base a dos objectius que s'aborden de forma paral·lela:

a) per una banda, comprovar el grau de coherència de les informacions obtingudes en les tres aproximacions efectuades.

b) per altra banda, comprovar fins a quin punt la informació empírica obtinguda s'ajusta al plantejament teòric efectuat sobre el nostre objecte d'estudi, és a dir, l'espai simbòlic urbà així com constatar fins a quin punt es poden suportar empíricament les hipòtesis de treball formulades.

En el desenvolupament dels següents apartats podrem comprovar el grau d'assoliment dels objectius plantejats anteriorment. En primer lloc, el procediment metodològic adoptat ha permès obtenir tres tipus d'informació la qual, malgrat hagi estat obtinguda a partir de diferents tècniques de recollida de dades i elaborada a partir de diferents tècniques d'anàlisi, mostra un elevat grau de coherència en quant als aspectes fonamentals.

Possiblement aquesta coherència pugui ser interpretada en funció del segon objectiu, és a dir, la constatació de que podem parlar d'identitat social urbana en el barri del Poblenou en els termes teòrics plantejats i que aquesta identitat troba un suport important en uns espais els quals, en termes generals, són

amplament reconeguts com a representatius del barri en base a uns significats compartits i per tant poden ser analitzats com a elements prototípics de la categoria social urbana «barri del Poblenou», és a dir, poden ser considerats espais simbòlics urbans.

Entrant pròpiament en els continguts d'aquest capítol, l'apartat 5.2. es dedicarà a analitzar la identitat social urbana dels habitants del Poblenou, les dimensions més rellevants per a la identificació amb aquesta categoria social urbana detectades en les tres anàlisis efectuades així com les manifestacions empíriques d'aquesta identitat. Per a aquest punt, les informacions obtingudes a través de les aproximacions quantitativa i qualitativa seran complementades, des d'una perspectiva temporal, amb la informació obtinguda de l'anàlisi socio-històrica. Aquesta triangulació permetrà la contrastació de les hipòtesis de treball plantejades a partir de la proposta teòrica inicial.

L'apartat 5.3. es dedicarà específicament a l'anàlisi dels espais simbòlics urbans del Poblenou. Un cop més, les dades aportades per les tres aproximacions metodològiques efectuades permetran identificar aquells espais que són considerats més representatius. La detecció d'aquests en base a l'anàlisi quantitativa, l'estudi dels significats referits pels propis subjectes en la fase qualitativa i el marc referencial que aporta l'aproximació socio-històrica han de facilitar la contrastació empírica dels arguments exposats a nivell teòric.

5.2. Identitat social urbana en el barri del Poblenou

Un primer efecte que podem constatar és que els subjectes que han participat en el nostre estudi (sigui a través de l'enquesta o bé en els grups de discussió) manifesten, en termes generals, un marcat sentit de pertinença al barri del Poblenou i un fort lligam amb aquest entorn urbà, especialment amb aquells espais que consideren més significatius del barri. Inicialment, doncs, s'ha constatat la "saliència" de la categoria urbana «barri» per a la configuració de la identitat social urbana dels habitants del Poblenou en tant en quant aquests tenen la percepció de disposar d'una sèrie d'elements compartits, característics o peculiars que permeten diferenciar al barri en el seu conjunt (és a dir, com a categoria social urbana) de la resta de barris de Barcelona.

En aquest sentit, la investigació de camp ha pretès detectar i analitzar aquells aspectes que poden ser considerats més rellevants per a la "saliència" categorial comentada, els quals molt sovint es troben relacionats amb alguna de les dimensions categorials destacades en el plantejament teòric. Per a aquest apartat prendrem en consideració preferentment els resultats obtinguts en l'anàlisi socio-històrica del barri així com les preguntes relacionades amb el nom del barri, els límits d'aquest i aquelles característiques que els subjectes perceben com a pròpies del Poblenou i que el diferencien de la resta de barris de Barcelona, qüestions aquestes abordades tant en l'aproximació quantitativa com en la qualitativa.

En base als plantejaments inicials exposats en l'apartat 3.4.1. hem pogut detectar diversos aspectes implicats en la configuració de la identitat social urbana dels habitants del barri del Poblenou.

Delimitació geogràfica i dimensió territorial.

En el plantejament de la investigació de camp s'ha partit de dues premisses respecte a aquest punt. En primer lloc, si considerem el barri com un producte social o, en altres termes, com una categoria "natural", hem d'analitzar aquest aspecte en base a la dimensió territorial de la categoria social urbana, és a dir, analitzar quins són els límits geogràfics del barri tal i com els perceben els propis subjectes. Per altra banda, per tal de definir l'àrea d'estudi i, especialment, a l'hora d'efectuar el mostratge previ a la passació de l'enquesta, hem hagut necessàriament de partir d'una delimitació geogràfica del barri "a priori", escollint la proporcionada per l'Ajuntament de Barcelona referent als barris que componen el districte administratiu de Sant Martí de Provençals (veure FIGURA 4 en apartat 4.2.) .

Malgrat tot, una de les nostres hipòtesis de treball recollia la idea d'una possible manca de coincidència absoluta entre els límits administratius i els que es defineixen en funció de la dimensió territorial dels habitants del barri, aspecte que ja havien destacat, per exemple, Marans & Rodgers (1975) al distingir entre microbarri (espai més proper al subjecte) i macrobarri (bàsicament

de caràcter administratiu), i també Wirth (1945) des de postures més properes a l'ecologia humana. Per altra banda, si érem capaços de detectar uns límits clarament establerts i compartits pels subjectes del nostre estudi, llavors podríem concloure que la dimensió territorial podia ser considerada rellevant en la definició de la identitat social urbana dels habitants del Poblenou. A la llum dels resultats obtinguts, podem dir que s'ha trobat suficient evidència empírica com per confirmar ambdues hipòtesis de treball.

Per tal de dur a terme la fase d'anàlisi quantitativa, s'ha dividit l'àrea administrativa del Poblenou en 4 zones d'estudi, partint de la informació proporcionada pel Pla General Metropolità (aprovat l'any 1976), el Plànol de Zones del Terme Municipal de Barcelona (1969) i la definició d'Àrees de Recerca Petita del propi Ajuntament (veure FIGURA 10 de l'apartat 4.3.3.2.). En base a aquesta divisió s'ha efectuat la passació de l'enquesta en la qual es preguntava als subjectes si consideraven del barri o no 15 elements urbans escollits prèviament com límits potencials (veure FIGURA 12). De l'anàlisi efectuat en l'apartat 4.5.3.2. s'en deriven tres conclusions a destacar principalment:

a) Les ZONES 1, 2 i 4 mostren una major coherència interna en les respostes emeses que les que corresponen als subjectes de la ZONA 3, és a dir, aquella situada entre les carrers Pere IV i Gran Via. D'aquesta manera s'ha pogut establir unes delimitacions

específiques per a cadascuna de les tres primeres zones mentre que això no ha estat possible pel que fa a la ZONA 3.

b) Els subjectes de les ZONES 1, 2 i 4 mostren una major coincidència en les respostes emeses que els de la ZONA 3. En aquest sentit, analitzant les respostes els 15 ítems d'aquest apartat en funció de les quatre zones d'estudi s'observen diferències estadísticament significatives en el 100% dels casos mentre que si procedim a la mateixa anàlisi per les ZONES 1, 2 i 4, aquest percentatge es redueix fins arribar al 60% (TAULES 5 i 6).

c) Entre els límits proporcionats pels subjectes de les ZONES 1, 2 i 4 es delimita una àrea d'intersecció comuna a tots ells situada en l'àrea central del barri, la qual coincideix amb el que es pot denominar "casc antic del Poblenou" i que té com a eixos urbans principals la Rambla del Poblenou i el carrer Marià Aguiló (veure FIGURA 13). És aquesta doncs la zona comunament reconeguda com Poblenou pels subjectes enquestats (ZONES 1, 2 i 4) i, com veiem en la FIGURA 18, és força diferent de la delimitació geogràfica administrativa.¹

¹El fet de no contemplar en aquesta discussió global els resultats de la ZONA 3 d'una manera específica queda justificat a l'inici de l'apartat 4.5.3. i en 4.5.4. Les dades corresponents a aquesta zona d'estudi es desenvolupen en l'apartat 4.5.3.9.

Aquesta delimitació geogràfica pot explicar-se en bona part a partir de les dades aportades per l'anàlisi socio-històrica. Considerant com a nuclis urbans primitius el barri del Taulat i el de la LLacuna, podem observar com, abans de l'aparició de la Rambla del Poblenou (1866) i de la Gran Via (1896-97 en els seus trams inicials), el nucli del barri es concentra en la plaça Prim, el carrer Taulat i el carrer Marià Aguiló, arribant poc més enllà de Els 4 Cantons, a la Carretera de Mataró (actualment carrer Pere IV, veure FIGURA 11). Així doncs, quan la majoria dels subjectes enquestats parlen del Poblenou i delimiten una àrea coincident entre ells, aquesta es fonamenta en la trama urbana primitiva del barri, reforçada posteriorment amb la Rambla del Poblenou.

Malgrat en els grups de discussió no es tractava específicament del tema dels límits del barri, pot semblar interessant observar com el GRUP 2 (AAVV Diagonal Mar) fa sovint referència al "Poblenou centre", és a dir, l'àrea comuna que resulta de l'anàlisi quantitativa i que, com hem vist, té una clara referència històrica. La FIGURA 18 tracta de recollir les idees exposades fins el moment, comparant l'àrea on s'ubicaren els primitius assentaments urbans amb aquella que resulta de l'aproximació quantitativa i els límits administratius del barri els quals, com veiem, parteixen d'uns criteris ben diferents.

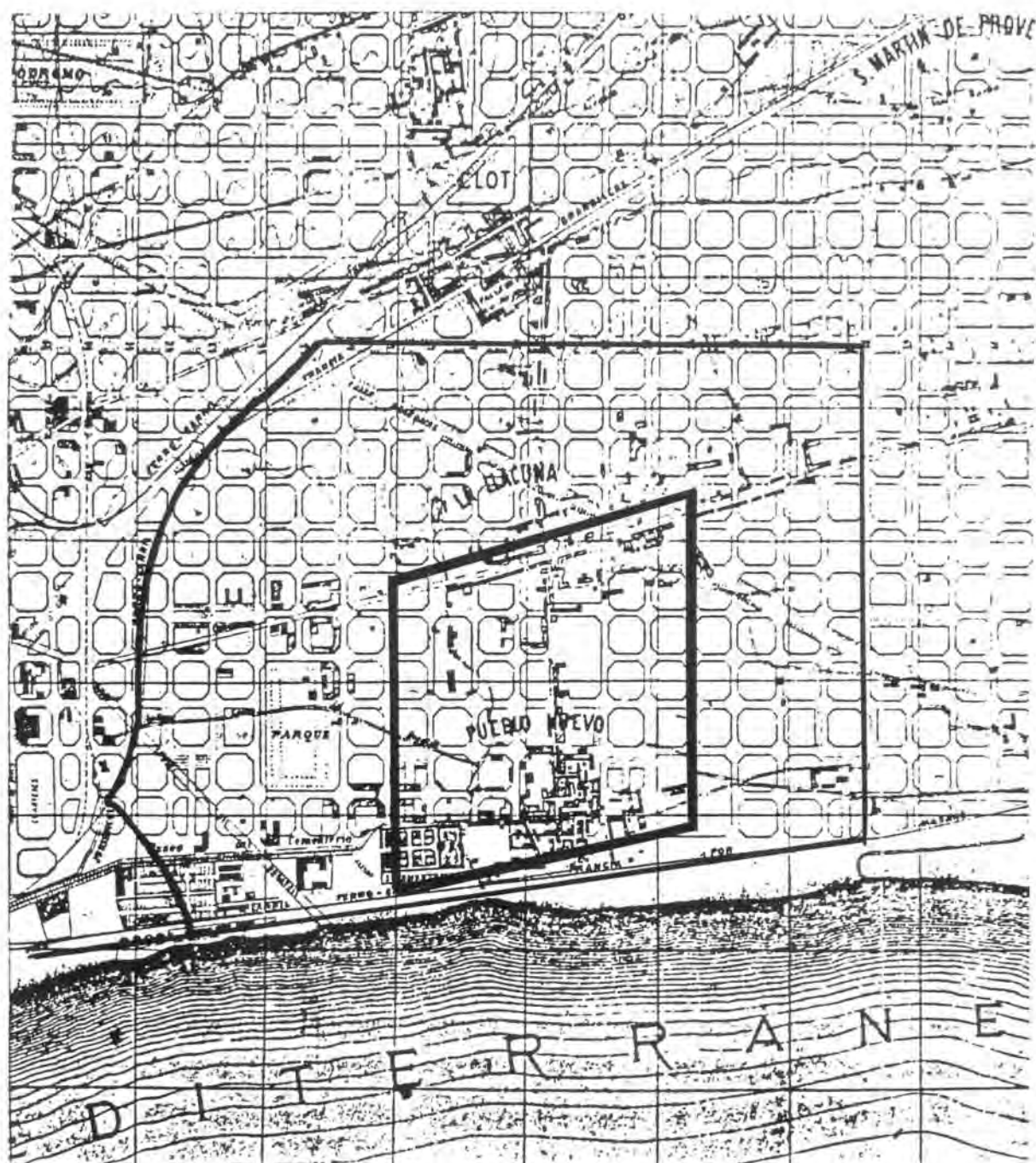

FIGURA 18. Plànol comparatiu entre la zona considerada com Poble nou en l'anàlisi quantitativa, els límits administratius i els primers assentaments urbans.

Aspectes toponímics.

Aquest és un dels elements que apareixen recurrentment en les anàlisis efectuades i la seva importància en el nostre context rau en el fet de que, com destaquen entre altres Lalli (1988) i Hunter (1987), tant el nom donat al barri com l'activitat taxonòmica dels seus habitants sobre l'espai són elements determinants per a la configuració de la identitat urbana. Per altra banda, Stryker (1983) destaca l'activitat taxonòmica com el resultat de la necessitat de l'ésser humà de classificar i ordenar el seu món mentre que Pol (en premsa) la considera una manera efectiva d'apropriar-se cognitiva i simbòlicament de l'espai. En aquest punt, nosaltres farem una distinció entre el nom donat al barri i l'activitat taxonòmica sobre determinats llocs d'aquest entorn.

En quant al primer punt, una conclusió que s'extreu dels resultats obtinguts és que tant l'anàlisi estadística de les enquestes com l'anàlisi de contingut dels grups de discussió coincideixen en destacar que els habitants del barri identifiquen majoritàriament a aquest pel nom de «Poblenou». Així, un 83,3% dels subjectes enquestats en les zones d'estudi 1, 2 i 4 identifiquen el seu barri com Poblenou mentre que igualment ho fan el 100% del grups de discussió. Aquesta unanimitat en la utilització d'una denominació comuna per a designar el barri posa de manifest la identificació dels subjectes estudiats amb aquesta categoria urbana a través d'un nom comuntment acceptat i compartit. Paral·lelament, s'ha detectat

també la utilització dels noms dels antics barris que configuraren la zona com el Taulat, la Llacuna, la Fraça Xica, el barri de la Plata, etc., alguns d'ells encara persistents actualment i que, com es deriva de l'anàlisi dels grups de discussió, són usats com a element d'identificació dels subjectes amb una determinada zona del barri. Un cas similar, encara que de formació més recent, és el barri de Diagonal Mar, al qual tornarem més endavant.

Un segon aspecte a analitzar fa referència a la toponímia dels elements urbans del barri i a la plasmació de l'activitat taxonòmica dels seus habitants en l'espai urbà. L'anàlisi socio-històrica ofereix dades interessants en aquest sentit. Per una banda, analitzant l'evolució dels noms de carrers, passatges i places s'ha pogut detectar que, actualment, un 50% dels topònims oficials guarden relació directa amb la història del barri, tant en la seva evolució espacial com social (veure apartat 4.4.7., punt 2.). Per altra banda, s'ha destacat també l'important paper dels sobrenoms populars donats a les fàbriques com a preservadors de la memòria històrica de la zona, funcionant a l'hora com a elements d'orientació espacial pels seus habitants, a manera de fites com plantejava Lynch (1969). Recordem que aquest era el motiu pel qual Suñol Gros (1888) incloïa en la seva *Guia de Sant Martín de Provensals* aquests "nombres vulgares de los edificios".

Malgrat aquest últim fenomen ha anat minvant amb la progressiva desaparició de les fàbriques, encara es conserven alguns d'aquests sobrenoms com "Can Girona", "Can Felipa" (actualment un centre municipal d'equipaments), "Can Culleres" o "La Pegadolça", entre altres. Pel que fa als noms de carrers o places, però, s'ha detectat, en l'anàlisi dels resultats de l'enquesta així com dels grups de discussió, una marcada tendència a mantenir i conservar la nomenclatura primitiva de molts espais urbans, malgrat el canvi de nom oficial es remunti a temps força llunyans. Tres casos concrets poden servir com a exemple. L'actual plaça Prim és encara coneguda per "plaça o placeta Isabel" o "placeta Santa Isabel" malgrat el canvi de nom es produí als voltants de l'any 1870. Els carrers Pere IV i Marià Aguiló encara són anomenats per forces subjectes "Carretera de Mataró" i "carrer de Sant Pere" respectivament malgrat el canvi de nom es va produir amb motiu de l'agregació del Poblenou al municipi de Barcelona (1897). L'apartat 4.5.4. de l'anàlisi quantitativa aporta alguns exemples més els quals també s'han pogut confirmar en la fase d'investigació qualitativa.

Aquesta perdurabilitat dels noms originals posa de manifest la transmissió d'un tipus d'informació oral que s'ha mantingut fins a les generacions actuals, fenomen que sembla donar-se en comunitats estables i reduïdes amb una marcada tradició històrica. També és interessant destacar espais que, malgrat han conservat oficialment la denominació d'origen, han estat apropiats amb sobrenoms populars essent aquestes denominacions més persistents que el propi nom

oficial. El cas més paradigmàtic és el de la Rambla del Poblenou, coneguda des del principi (1886) com a tal pels habitants del barri malgrat la denominació oficial de Passeig del Triomf va mantenir-se durant tot un segle, i fins l'any 1986 no va ser reconegut oficialment el nom popular.

Possiblement aquest efecte de manteniment d'antics topònims característic d'aquesta àrea tingui una de les seves possibles explicacions en l'aïllament sofert, per part del barri, de la resta de Barcelona, tal i com destacàvem en l'anàlisi socio-històrica. En aquest sentit, la manca de transport públic que connectés al barri amb la resta de la ciutat i l'aparició de grans vies de comunicació com el tren o la Gran Via (posteriorment transformada en autopista) han estat destacats per nosaltres com factors desencadenants d'aquest aïllament espacial (veure apartats 4.4.4.3. i 4.4.4.4.). Possiblement aquest element ha estat determinant per a la formació d'una comunitat marcadament autònoma, com veurem quan tractem punts posteriors. Per altra banda, la preservació i l'actual utilització de la riquesa toponímica de la zona contribueix a reforçar la dimensió temporal de la identitat social urbana dels habitants del Poblenou, ja que permet mantenir aquest lligam amb la història espacial del barri o amb la memòria urbana (Aguilar, 1990) la qual proporciona un sentiment de continuïtat temporal fonamental per a la consolidació d'aquesta identitat social, com assenyalen Propshansky et.al. (1983), Lalli (1988) o Stokols & Jacobi (1984).

Dimensions social, ideològica i psicosocial.

Quan presentàvem teòricament les possibles dimensions en base a les quals pot considerar-se "salient" a una determinada categoria social urbana i, d'aquesta manera, generar o consolidar la identitat social urbana en base a aquesta categoria, comentàvem igualment l'estreta interconnexió entre les diverses dimensions categorials les quals, si bé desglosades a efectes d'anàlisi, troben la seva rellevància en tant en quant s'impliquen mútuament, cobrint així l'espectre de la identitat social dels habitants d'una determinada àrea urbana.

Aquest aspecte ha estat detectat en la nostra investigació en el Poblenou especialment, encara que en connexió amb altres dimensions, pel que fa referència als aspectes socials, psicosocials i ideològics definitoris dels habitants del barri.

Si ens remuntem, a través de l'anàlisi socio-històrica, als orígens de la societat que s'ha anat configurant en el Poblenou observem que, si bé es troba inicialment un reduït grup de pescadors i pagesos, el pes de la població estable de la zona comença a aparèixer en la segona meitat del segle passat provinent d'altres llocs de Catalunya i d'Espanya, atrets per la prosperitat que implica la creixent aparició de fàbriques i indústries en la zona. Aquesta població comença a agrupar-se en petits barris al costat dels llocs de treball i, sovint, en funció dels seus llocs de

procedència. Per tant, dos aspectes són especialment destacables en quant la formació del teixit social del Poblenou. En primer lloc es tracta d'una zona poblada a partir de població immigrada, sense existir prèviament un nucli social al qual integrar-se o que proporcioni l'aparició d'un procés de transformació social. En segon lloc, la gran majoria d'aquests nous i primers habitants són de classe social baixa dedicada al treball en les fàbriques; és per tant, ja inicialment, una població clara i majoritàriament obrera.

Podríem dir que, en funció d'allò anteriorment exposat, el primer element que pot configurar un sentit d'unicitat a aquests primers habitants que viuen en barris separats per fàbriques i camps i en una estructura urbana gairebé inexistent és el fet de pertànyer a una classe social obrera. Aquesta dimensió social serà, per exemple, esgrimida en l'intent del Poblenou de segregarse de Sant Martí de Provençals al 1870. Recordi el lector que, en aquella ocasió, s'argumentava que les diferències entre el Poblenou i el Clot es devien fonamentalment a l'autoatribució i heteroatribució de característiques d'aquest tipus: el Poblenou (el Taulat en aquella època) era definit com un "barri d'obrers" mentre que el Clot era un "barri de pagesos". Per altra banda, el barri va començar a ser conegut i identificat com a tal per la resta de barris i ciutats en base a aquesta mateixa dimensió i a través d'un sobrenom que la simbolitzava: "el Manchester Català". Un cop més, l'activitat taxonòmica juga un important paper en la definició d'una identitat social. Per tant, la tesi de Hunter (1987) segons

la qual la composició social d'una comunitat pot esdevenir un element fonamental per a la consolidació d'una "comunitat simbòlica" (symbolic community), pren aquí un rol especialment rellevant. Per altra banda, la utilització de sobrenoms amb caràcter simbòlic per a designar una ciutat (o, en aquest cas, un barri) també ha estat tractat des del paradigma dels mapes cognitius per Downs & Stea (1977).

A través de les anàlisis quantitativa i qualitativa hem trobat evidència empírica per contrastar aquesta argumentació derivada de l'anàlisi socio-històrica i per a confirmar a aquesta dimensió com a una de les destacades per a la definició de la identitat social urbana dels habitants del Poblenou. Així, pel total dels subjectes de les ZONES 1,2 i 4, els resultats de l'anàlisi de l'enquesta mostren que un 10% dels enquestats destaquen les categories «barri obrer» i «indústries» com a elements que diferencien al Poblenou de la resta de barris de Barcelona (veure TAULA 7), mentre que en l'anàlisi de contingut dels grups de discussió, apareixen sovint referències al "passat industrial" i al caràcter obrer de la gent del barri pel que fa a la mateixa qüestió (apartat 4.6.3.2.).

Estretament lligada a la dimensió social es troba, en el nostre cas, la dimensió ideològica ja que, com es desprèn de l'anàlisi socio-històrica, la pertinença gairebé absoluta de la població a la classe obrera i les dures condicions de vida que caracteritzaren aquella època determinaren l'aparició de moviments obreristes i

radicals que han marcat l'evolució històrica de la societat del Poblenou. El republicanisme radical de Lerroux amb un total de 10 entitats al barri (veure apartat 4.4.4.1.), el socialisme utòpic d'Étienne Cabet del qual sembla provenir el nom d'Icària o els moviments anarquistes van contribuir a configurar un tarannà ideològic característic del Poblenou. En aquest sentit, malgrat no disposem de dades en l'anàlisi quantitativa, si podem destacar la presència d'aquesta dimensió en l'anàlisi de contingut dels grups de discussió. Així, gran part d'aquests fan referència a que el Poblenou és un "barri caracteritzat per idees socialistes i radicals" o bé que "és un barri on s'ha donat una lluita obrera molt important" (apartat 4.6.3.2.).

En tercer lloc, juntament amb les dimensions social i ideològica, s'ha observat també la percepció d'un caràcter peculiar en els habitants del Poblenou, entrant així en l'anàlisi de la dimensió psicosocial. En aquest sentit els grups de discussió que participaren en la fase qualitativa de la investigació destaquen, a l'hora de manifestar característiques diferencials respecte als altres barris, el fet de que el Poblenou és "un barri obrer i lluitador" o bé que "és un barri amb gent molt treballadora", considerant-se aquests un dels aspectes més peculiars del caràcter de la gent del Poblenou.

En qualsevol cas, un dels elements característics del barri en quant a la dimensió psicosocial que és especialment destacat tant

pels subjectes enquestats en la fase quantitativa com pels que col.laboraren en la part qualitativa és el fet de considerar al Poblenou com "un poble" i definir-lo en base a la qualitat de les relacions socials que es donen en el seu si. Concretament, els percentatges sumats de les categories de resposta «poblet» i «relacions socials» en la variable D1 del qüestionari corresponent a l'enquesta suposen un 21% de les respostes emeses en les ZONES 1, 2 i 4, essent la categoria de resposta que rep el percentatge de major incidència en aquest ítem. Per altra banda, el mateix tipus d'argumentació s'observa en l'anàlisi dels grups de discussió encara que, per la naturalesa de les dades, podem perfilar més els continguts que es troben darrera d'aquesta producció. Així, un fet destacat pels grups participants és el considerar també al Poblenou com un poble, parlant en termes de "caliu de poble" o "és com si estiguessis dins casa teva". Centrant-nos en les característiques de les relacions socials, els grups mostren una clara tendència a destacar que el barri es defineix en base a un sentit de familiaritat característic entre els habitants que afecta plenament a la convivència entre ells: "tothom es coneix", "som com una gran família", "mai et trobes sol" o "sempre estàs saludant o xerrant amb la gent" són algunes de les produccions dels subjectes en aquest sentit.

D'aquesta manera, a través de la incidència percentual respecte a la resta de respostes de la variable D1 així com a través de l'anàlisi de contingut de les produccions dels subjectes del grups

de discussió podem arribar a determinar que un dels elements característics i definidors del barri del Poblenou respecte a la resta de barris de Barcelona és la percepció de disposar d'un estil de vida propi similar al d'un poble, amb un tipus de relacions socials entre els seus habitants marcades per un sentit de familiaritat, de coneixement mutu i de convivència, el qual comporta, a l'hora, una percepció de seguretat i control pròpia d'aquest tipus d'estructura social i urbana. Aquesta informació confirma els plantejaments de Jacobs (1961) respecte a la consideració de que la vida que es desenvolupa en els barris és semblant a la que pot oferir un poble o una àrea suburbana. Per altra banda, els resultats obtinguts s'ajusten a la idea de Reid i Aguilar (1991) segons la qual la intensitat de la vida de barri és utilitzada per a argumentar diferències respecte als altres grups. En definitiva, podem concloure que la definició del Poblenou com a categoria social urbana es fonamenta en bona part en l'estil o la qualitat de vida que representa (Francis, 1983) tal i com és percebuda pels seus habitants.

Un element que ha de ser considerat per matisar aquest punt és la composició tant de la mostra utilitzada en la fase quantitativa com la dels subjectes que composaren els grups en la fase qualitativa. Respecte a la primera, els subjectes mostren una mitjana d'anys de residència al barri superior als 30 anys (veure apartat 4.5.2.1.) mentre que la mitjana dels subjectes en la segona es situa en els 46 anys (veure apartat 4.6.2.1.). Tant en un cas com en l'altre

(especialment en aquest últim) estem tractant amb un grup de subjectes que porten un considerable període de temps vivint al barri i, per tant, poden valorar com a rellevant la dimensió que estem analitzant.

Estretament relacionada amb aquesta consideració del Poblenou com un poble es troba la idea de que el barri disposa d'un nivell considerable de vida autòctona. Especialment destacable és aquesta característica en l'anàlisi dels grups de discussió on s'argumenta que "la gent no acostuma a sortir del barri" o que en ell es pot trobar tot allò necessari: "en els nuclis on hi viu la gent hi ha residència, botigues, tallers, entitats". Un cop més hem de cercar possibles explicacions a través de l'anàlisi socio-històrica per referir-nos a la relació que ha mantingut el barri amb la resta de Barcelona al llarg de la seva història, relació que podem considerar, juntament amb Hunter (1987), de tipus ecològic. Per una banda, aquesta anàlisi mostra els factors principals que han provocat l'aïllament espacial del Poblenou: manca de connexió amb Barcelona a través del transport públic i construcció de barreres arquitectòniques com les vies del ferrocarril o la Gran Via, aspectes als quals ja ens hem referit al parlar sobre el tema de la toponímia però que aquí prenen una especial rellevància. Per altra banda, la consideració del Poblenou com una zona subsidiària de serveis molestos o insalubres per part de Barcelona ha contribuït a generar aquest sentiment d'aïllament i de marginació de la resta de la ciutat.

En les fases quantitativa i qualitativa de la investigació de camp hem detectat també aquest aspecte concret com una característica diferencial del Poblenou de la resta de barris de Barcelona. Així, pel que fa a l'anàlisi estadística de les respostes emeses pels subjectes de les ZONES 1, 2 i 4 en la variable D1, apareixen les categories «aïllat» i «aspectes negatius» encara que amb percentatges d'incidència relativament baixos (veure TAULA 7). Pel que fa a l'anàlisi de contingut dels grups de discussió, apareixen expressions com "és un barri marginal, desconegut per la resta de Barcelona" o "és un barri aïllat i descuidat per Barcelona", trobant-se també referències als factors d'aïllament comentats: "el Poblenou ha estat separat de Barcelona, tancat per la via del tren" o "el tren ha aïllat al barri i ha fet que es conservés bastant, que fos molt ell i que conservés la seva tradició". Com podem observar, les relacions de tipus ecològic que s'han establert entre el Poblenou i Barcelona al llarg de la història han contribuït de manera decisiva a configurar el sentit de pertinença a la categoria «barri» en els habitants del Poblenou, d'igual manera que ha contribuït les relacions amb el barri del Clot comentades anteriorment.

Un últim punt al qual volem fer referència en aquesta anàlisi és la importància que han tingut les entitats i associacions del barri en la creació d'una xarxa de suport social fonamental per a interpretar els efectes que estem comentant aquí. Com hem pogut constatar a través de l'anàlisi socio-històrica, el Poblenou va

dotar-se, des de bon començament, amb una xarxa d'entitats que possibilitaren la consolidació del teixit social de la zona i dotaren a aquesta d'elements dinamitzadors d'aquesta vida social característica del barri que hem descrit anteriorment aspecte que, a nivell teòric, ha estat destacat per Reid i Aguilar (1991).

Moltes d'aquestes entitats van sorgir en funció de la pròpia composició social dels individus com, per exemple, la gran quantitat de cooperatives obreres de consum que, progressivament, van anar ampliant la seva activitat comercial cap a àmbits més lúdics o culturals (els cors de Clavé, per exemple). La Flor de Maig, L'Artesana, Pau i Justícia són algunes de les més destacades. Per altra banda, aparegueren una altra sèrie d'entitats que recolliren i dinamitzaren gran part de les pràctiques socials de la gent del barri en l'àmbit del lleure. La més destacada de totes elles és el Casino L'Aliança del Poblenou però s'hi poden comptar altres com l'Ateneu Colon o el Centre Moral i Cultural. D'aquesta manera, podem dir que, a nivell històric, la dimensió conductual referida a les pràctiques socials característiques d'una determinada comunitat troba la seva manifestació més directa en aquesta xarxa d'entitats.

La presència d'aquesta estructura associativa té, en el nostre cas, una traducció a nivell de la dimensions social i psicosocial que caracteritza als habitants del Poblenou. Així, els grups de discussió analitzats destaquen com la població que participava en

les activitats desenvolupades per aquestes entitats es distribuïa segons la classe social a la qual pertanyien, consolidant-se així l'estructura social del barri. Per altra banda, destaquen també com a element diferencial de la resta de barris el caràcter associatiu dels habitants del Poblenou traduït en expressions com "vida social intensa" i "un sentiment associatiu important". El 50% dels grups consideren a les diferents entitats del barri (especialment el Casino L'Aliança, l'Ateneu Colon i el Centre Moral) com a llocs representatius del barri, augmentant aquest percentatge quan la referència és a llocs representatius del passat. Pel que fa a l'aproximació quantitativa a través de l'enquesta, els resultats confirmen també aquest efecte: el Casino L'Aliança apareix com categoria específica de resposta amb un percentatge del 6,9% en LL1 (llocs representatius del barri) mentre que aquest percentatge augmenta fins al 11,5% de les respostes emeses en P1 (llocs representatius del passat).

En resum, a través de la triangulació proporcionada per les tres aproximacions metodològiques efectuades i la seva interpretació conjunta trobem evidència empírica suficient com per inferir que existeix una identitat social urbana en els habitants del Poblenou que es deriva del sentit de pertinença a la categoria social urbana «barri», tal i com havíem plantejat en les nostres hipòtesis de treball. En altres termes, podem concloure que la categoria social urbana «barri» resulta "salient" per a la configuració de la identitat social dels subjectes estudiats en la investigació.

Aquesta saliència categorial ve determinada per un conjunt d'elements associats a determinades dimensions que fan que els habitants del Poblenou es percebin com a iguals en aquestes dimensions i, a l'hora, diferents de la resta de barris de Barcelona. Aquests elements són una delimitació geogràfica comuna, la pertinença a una classe social obrera, la consideració del Poblenou com un barri obrer, treballador i lluitador, la referència a una vida social pròpia i autòctona similar a la d'un poble, amb un tipus de relacions social marcades pel sentiment de familiaritat, de coneixença entre els habitants de la zona, de suport social i de seguretat, amb una xarxa d'entitats i associacions amb un important pes històric i, finalment, un sentit de compartir una història comuna que, a nivell espacial, es manifesta en la conservació i utilització d'antics topònims o de sobrenoms que suposen un "dipòsit simbòlic" per a la memòria urbana de la zona. Les relacions ecològiques tant amb la ciutat de Barcelona com amb el barri confrontant del Clot han incidit en bona part en la determinació d'aquests elements definitoris. Per últim, el nom del barri, comunament acceptat i compartit, és la referència més directa d'aquesta categoria social urbana així com també determinats llocs que poden ser considerats espais simbòlics urbans, com veurem en l'apartat següent.

Però, si bé la informació recollida permet identificar els elements fonamentals de la configuració de la identitat social urbana dels habitants del Poblenou, també permet intuir alguns elements

relatiu al propi procés de categorització que es troba en la base d'aquesta identitat.

A través de l'anàlisi socio-històrica hem pogut constatar com el Poblenou està format en els seus inicis per diferents barris, cadascun amb les seves particulars característiques. Principalment, tots tenen un nom que els identifica: Taulat, Llacuna, La Plata, la França Xica, Somorrostro, Transcamentiri, Trullàs, Icària, Pekin, etc. La major part d'aquest noms són posats pels mateixos habitants; són doncs el resultat d'una construcció social que serveix per identificar-se com a membres del barri i també per diferenciar-se uns barris dels altres. En aquest sentit, el nom simbolitza una identitat social urbana fruit d'una categorització social que té com a referent el barri al qual es pertany així com determinades dimensions categorials específiques. Així, per exemple, el barri de La Plata deu el seu nom a la prosperitat econòmica dels seus habitants, pertanyents majoritàriament al gremi dels boters; la França Xica i el barri de Pekin deuen els seus noms a la nacionalitat dels seus habitants, enginyers francesos en el primer cas i barraquistes orientals en el segon; el nom d'Icària sembla que prové de la implantació en la zona de socialistes utòpics; per últim, barris com el Transcamentiri deuen el seu nom a una localització geogràfica concreta. Tampoc hem d'oblidar que alguns d'aquests barris celebraven les seves pròpies festes majors presentant doncs pràctiques socials característiques.

D'aquesta manera, podem inferir que els primers habitants de l'actual Poblenou es definien socialment en base a diferents categories «barri» les quals es distingien entre elles en funció de determinades dimensions i en base al nom com a símbol global d'identificació social urbana. Amb la progressiva consolidació de les dimensions categorials analitzades al llarg d'aquest apartat i, molt possiblement, també amb l'aparició de determinats espais urbans com la Rambla, comença a configurar-se una identitat social urbana fonamentada en una categoria «barri» d'ordre superior, en aquest cas simbolitzada a través del nom de Poblenou i que engloba als primitius barris de la zona sota un mateix nom i unes mateixes característiques compartides. Possiblement la necessitat de distingir-se del barri del Clot hagi tingut, com hem vist anteriorment, un important pes específic en l'aparició d'aquest fenomen.

Aquest procés d'adscripció a una categoria social urbana de nivell més inclou tant sols la podem inferir amb les dades proporcionades per l'anàlisi socio-històrica efectuada en aquesta investigació, sense extreure doncs conclusions definitives. Però la fase d'anàlisi qualitativa ha posat de manifest un fenomen que guarda una gran similitud amb aquest procés descrit. Concretament es tracta de l'anàlisi del barri de Diagonal Mar.

Aquest barri, format als voltants de l'any 1965 en l'extrem nord-est de la demarcació administrativa del Poblenou ha estat analitzat a través del grup de discussió nº 3. L'anàlisi de contingut revela un sentit de pertinença a la categoria social urbana «barri» identificada amb el nom de "Diagonal Mar del Poblenou". Davant de les diferents qüestions plantejades, els subjectes participants manifesten elements definidors i característics del barri i que permeten diferenciar-lo del que anomenen "Poblenou centre". En aquest sentit, la composició social dels seus habitants (immigrants dels anys 50-60), la manca d'equipaments i una lluita reivindicativa centrada en torn d'una entitat pròpia com és l'Associació de Veïns de Diagonal Mar són elements utilitzats pels subjectes per a definir-se com a barri i diferenciar-se de la resta del Poblenou. Per altra banda, però, la proximitat geogràfica amb el barri del Besós posa en funcionament un segon procés de categorització, de tal manera que, per diferenciar-se d'aquests barris, els subjectes adopten la categoria urbana «Poblenou» de nivell d'abstracció superior. En l'apartat 4.6.3.1. posavem de manifest un succés que exemplifica aquest efecte. Davant de la decissió administrativa de separar aquesta zona del barri del Poblenou pel que fa als districtes postals, els habitants del barri optaren per col·locar el nom de "Poblenou" en el remitent de les cartes. D'aquesta manera podem observar com, davant una amenaça percebuda contra la identitat social urbana, s'adopta una mesura que reforça aquesta identitat a través de la utilització del nom de la categoria social urbana de nivell superior que permet una

diferenciació clara d'altres categories del mateix nivell d'abstracció (altres barris). Per la seva banda, el barri de Diagonal Mar considera com a espai simbòlic urbà principal l'Avinguda Diagonal, mentre que considera que la Rambla del Poblenou és l'espai simbòlic més característic del "Poblenou centre".

D'aquesta explicació es deriva la conclusió de que, en aquesta zona, es manifesta un doble procés de categorització social urbana en base a dues categories «barri» de diferent nivell d'abstracció. Per una banda apareix la categoria «Diagonal Mar» en un nivell d'abstracció menys inclusiu, definida en base a la composició social dels subjectes, el seu caràcter reivindicatiu i l'estructuració social a partir de l'associació de veïns. La diferenciació categorial es fa en base a la categoria «Poblenou centre» del mateix nivell d'abstracció. L'espai simbòlic urbà associat a aquesta categoria és l'Avinguda Diagonal.

Per altra banda, apareix una segona categoria urbana d'ordre superior o de nivell d'abstracció més inclusiu, definida amb el nom de «Poblenou», amb les característiques ja destacades anteriorment, la identificació amb la qual permet als subjectes definir-se en front de categories del mateix nivell d'abstracció com el barri de Besós. L'espai simbòlic urbà associat a aquesta categoria és la Rambla del Poblenou.

D'aquesta manera podem observar el caràcter dinàmic de la identitat social urbana dels habitants d'una determinada zona, els quals es situen en diferents nivells d'abstracció de la categoria social urbana «barri» en funció de la relació que estableixen amb altres categories en un mateix nivell d'abstracció: s'identifiquen com «Diagonal Mar» per diferenciar-se de «Poblenou centre» a l'hora que s'identifiquen com «Poblenou» per diferenciar-se de «Besós». La teoria de la categorització del self de Turner (1987) així com la idea d'una xarxa jeràrquica d'identitats espacials de Reid i Aguilar (1991) són coherents amb el fenomen descrit.

Un segons exemple el trobem en les respostes dels subjectes de la ZONA 3. En la introducció de l'apartat 4.5.3. així com en el 4.5.3.9. hem observat com aquesta zona respon el qüestionari amb criteris diferents dels de les altres zones. El fet de que no s'ha pogut establir una delimitació geogràfica, l'elevat percentatge de subjectes que consideren que no hi ha cap característica diferencial i la manca d'espais majoritàriament considerats prototípics són elements que mostren la indefinició d'aquesta zona en quant a la seva identitat social urbana. Però potser el fenomen més destacable és que davant la qüestió de quin és el nom del seu barri, aquesta indefinició es posa de manifest a l'observar-se que la categoria de resposta de major percentatge d'incidència és precisament el nom del districte administratiu. El recurs d'aquest subjectes és doncs identificar-se en base a una categoria urbana de major nivell d'abstracció que la utilitzada per les ZONES 1,2 i 4.

5.3. Els espais simbòlics urbans del Poblenou.

Per a l'anàlisi d'aquells espais del Poblenou que, per les seves característiques peculiars, poden ser considerats des de la nostra perspectiva espais simbòlics urbans, recorrerem un cop més a la triangulació de la informació obtinguda en les tres aproximacions metodològiques efectuades. D'aquesta manera, l'anàlisi estadística dels resultats obtinguts en l'enquesta serviran per a identificar aquells llocs majoritàriament considerats pels subjectes com característics o representatius del barri, del seu passat i del seu futur (variables LL1, P1 i F1 respectivament). L'anàlisi de contingut dels grups de discussió aportarà els significats socialment elaborats i compartits que s'associen als llocs detectats anteriorment. Per últim, l'anàlisi socio-històrica, prèvia a les dues anteriors, ens ha permès detectar aquells espais que més incidència han tingut en l'evolució urbana i social del Poblenou a l'hora que aporta elements d'anàlisi complementaris per a la interpretació del significat espacial.

Les hipòtesis de treball plantejades en l'apartat 3.4.3. pel que fa a aquest tema es poden recollir en 6 punts:

1. La identitat social urbana d'un grup o comunitat es plasma en una sèrie d'espais concrets els quals, a través d'una atribució social de significats, simbolitzen alguna o algunes de les dimensions que fan salient la categoria social urbana sobre la qual

es fonamenta aquesta identitat. En aquest sentit, la constatació d'un fenomen d'identitat social urbana implica la constatació de l'existència d'espais simbòlics urbans associats a ella.

2. Un espai simbòlic urbà pot ser analitzar en base a la seva prototipicalitat (utilitzant la terminologia de Turner, 1987), és a dir, en tant en quant sigui considerat amplament com a representatiu de la categoria social urbana referencial. Així, la detecció d'un considerable nombre de subjectes que identifiquin un espai com representatiu del barri és una primera dada important per considerar-lo un espai simbòlic urbà.

3. Però, per què un espai urbà sigui considerat simbòlic no és tan sols necessari que un considerable nombre de subjectes el considerin prototípic sinó que el seu significat sigui també compartit per la majoria d'aquests subjectes. L'anàlisi del significat de l'espai en termes de contingut, claredat, complexitat, heterogeneïtat, distorsions o contradiccions (Stokols & Shumaker, 1981) pot ser especialment rellevant en aquest sentit.

4. Si les característiques del significat espacial descrites anteriorment configuren la "imatgeabilitat social" de l'espai simbòlic, les característiques físiques/estructurals han de proporcionar "imatgeabilitat ambiental" (Lynch, 1960). Per què un espai sigui considerat simbòlic ha de ser capaç d'elicitat una imatge cognitiva clara i/o tenir un paper rellevant en

l'estructuració cognitiva del teixit urbà associat a la categoria social urbana que representa.

5. Si partim de la idea de que un espai simbòlic urbà és un espai que ha estat apropiat pels subjectes que s'identifiquen amb una determinada categoria social urbana a través d'ell, o bé que pot facilitar mecanismes d'apropiació espacial pels quals, a través de l'ús, les pràctiques socials i el significat atribuïts, un individu o grup poden copsar les dimensions rellevants de la categoria social urbana que representa, la relació entre valor simbòlic i ús de l'espai així com els aspectes toponímics associats a ell poden ser útils per a detectar la rellevància simbòlica de l'espai en qüestió.

6. Considerant el supòsit segons el qual la identitat social urbana d'un grup o comunitat es fonamenta en l'existència d'un passat reconegut i compartit i la percepció d'una continuïtat temporal (Lalli, 1988; Aguilar, 1990), així com la idea de que els grups es relacionen simbòlicament amb l'espai en funció de la seva orientació temporal (Stokols & Jacobi, 1984), plantejem la hipòtesi de que un espai simbòlic urbà ha de representar de manera especial la dimensió temporal de la identitat social urbana i, en aquest sentit, ha d'estar associat al passat del barri (orientació tradicional), projectar-se cap al futur (orientació futurista) o bé ambdues facetes alhora (orientació coordinada).

Inicialment, considerant que els habitants del Poblenou compten amb una identitat social urbana clarament definida segons l'apartat anterior i centrant-nos en la primera de les hipòtesis plantejades, hem pogut detectar en el barri una sèrie d'espais que, sota la nostra perspectiva, poden ser considerats espais simbòlics urbans, dels quals la Rambla del Poblenou és el més destacat. A manera de resum, presentem la FIGURA 19 on es representen els elements de l'espai urbà que, d'una forma més destacada, apareixen en les anàlisis efectuades i que, per a nosaltres, són susceptibles de ser definits com espais simbòlics urbans del Poblenou.

La Rambla del Poblenou

De tots els espais detectats i analitzats en la present investigació de camp, la Rambla del Poblenou és, a la llum dels resultats obtinguts, l'espai urbà més rellevant del barri. Els resultats que a continuació presentarem permeten confirmar-lo, en base als nostres plantejaments, com l'espai simbòlic urbà més important del Poblenou.

Un primer aspecte que considerem destacable fa referència a la topinímia pròpia d'aquest espai. A través de l'anàlisi socio-històrica hem pogut constatar com des del primer traçat com a carrer d'Eixample (1853) el nom oficial donat per Rovira i Trias va ser "calle del Triunfo" encara que com ell mateix comenta, aquest nom només es deu a que el carrer era de nova construcció. La seva

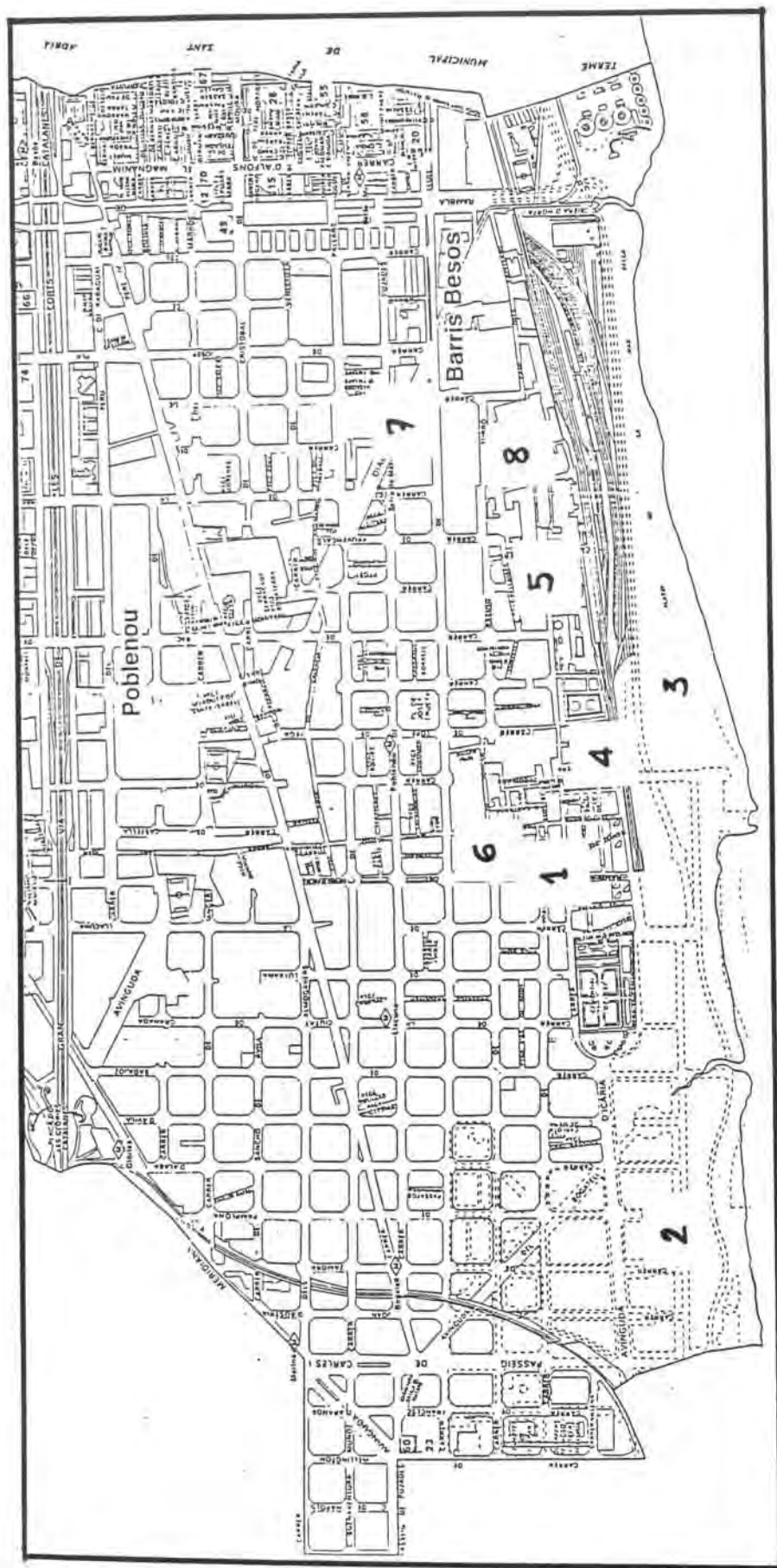

FIGURA 19. Localització dels llocs més significatius detectats en la investigació de camp.

1. La Rambla del Poble nou	5. Can Girona
2. Vila Olímpica	6. Casino L'Aliança
3. Platja de la Marbella	7. Avinguda Diagonal
4. Plaça Prim	8. Front Marítim

posterior transformació com a Rambla és, altre cop, fruit de la tensa relació existent entre el Poblenou i el Clot. Quan al 1879 es va creure convenient dotar d'una rambla al municipi de Sant Martí, immediatament es va encarregar a Pere Falqués el projecte d'un passeig d'aquest tipus al Clot i un altre al Poblenou. Possiblement per la seva proximitat al carrer Marià Aguiló (fins llavors l'eix urbà més important del barri) l'any 1886 es convertia el carrer del Triomf en una rambla, amb un passeig central, arbres, bancs i unes rodones o placetes en les cruïlles dels carrers transversals. Malgrat el canvi de morfologia, el nom oficial va prevaldre, passant a anomenar-se Passeig del Triomf. Per llavors, però, el nom popular ja era la Rambla del Poblenou. Des dels inicis, doncs, aquest espai va estar estretament relacionat amb el barri a través del nom d'aquest i aquest topònim socialment creat s'ha mantingut paral·lelament al nom oficial fins que un segle més tard (1986) va ser reconegut per l'Ajuntament. Així doncs, l'aparició d'un passeig amb uns trets morfològics peculiars i diferents de la resta de carrers del barri i la consolidació d'un topònim, socialment elaborat i mantingut que relaciona directament a aquest espai amb el nom del barri i, per tant, reforça la seva identificació amb el Poblenou, són uns primers elements que poden explicar per què la Rambla del Poblenou pot ser considerada un espai simbòlic urbà rellevant per a la configuració de la identitat social urbana dels habitants del barri.

IL.LUSTRACIONS 9 i 10. La Rambla del Poblenou és l'espai simbòlic urbà més destacat del barri.

Relacionat amb aquesta idea, i entrant pròpiament en els resultats de la investigació empírica, podem considerar-lo com l'espai més "prototípic" de la categoria social urbana «barri del Poblenou», és a dir, aquell que, segons els subjectes que han participat en la nostra investigació, és considerat com el més característic o representatiu del barri. Els resultats obtinguts en la fase quantitativa referents a l'ítem LL1, és a dir, els llocs més representatius del barri, mostren que el 55,7% de subjectes que corresponen a les zones d'estudi 1, 2 i 4 consideren la Rambla en les seves respostes, amb un percentatge d'incidència molt superior a les altres emeses (veure GRÀFICA 10). Aquest efecte es manté per a cadascuna de les tres zones sense variacions significatives (veure TAULA 8 i GRÀFICA 11). Per la seva banda, davant la mateixa qüestió, el 100% dels grups de discussió analitzats en la fase qualitativa consideren la Rambla de manera unànime i en primer lloc com a l'espai més representatiu del barri (veure apartat 4.6.3.2.).

Així doncs, si inicialment disposem de dades per considerar a la Rambla del Poblenou com un espai prototípic o representatiu de la categoria social urbana «barri del Poblenou», especialment a través dels resultats obtinguts en la fase quantitativa de la investigació, l'anàlisi de contingut de les informacions proporcionades pels grups de discussió en la fase qualitativa confirmen aquests efectes i permeten aprofundir en el significat que aquest espai per als subjectes del Poblenou o, segons Stokols & Shumaker (1981) en el camp social percebut d'aquest espai.

Com hem destacat en el plantejament teòric així com en les hipòtesis de treball que es deriven d'ell (apartat 3.4.) el significat o conjunt de significats associats a un espai simbòlic urbà han d'estar en relació amb alguna o algunes de les dimensions que es consideren rellevants per a la identificació social urbana dels habitants d'una zona en base a una determinada categoria social urbana. En el nostre cas, hem pogut detectar un conjunt de significats referits a la Rambla del Poblenou que aporten dades en aquest sentit (veure FIGURA 16 i apartats 4.6.3.2., 4.6.3.3., i 4.6.3.4.).

En primer lloc apareix un significat directament relacionat amb la dimensió territorial: la Rambla és considerada l'eix físic del Poblenou i com l'element que afavoreix el desenvolupament urbà del barri. En aquest sentit resulta pertinent reprendre l'anàlisi de la dimensió territorial efectuada en l'apartat 5.2. per comprovar com, efectivament, aquest element urbà apareix geogràficament parlant en el centre de l'àrea que és comunament identificada i acceptada com "Poblenou" (veure FIGURA 19).

Aquesta centralitat geogràfica va també acompanyada d'una estructuració cognitiva del barri en la qual aquest element continua essent l'eix principal, detectant-se el fenomen de reducció subjectiva de la distància vers aquest punt central, analitzat entre altres per Lee (1970) o Boira Maigues (1991). En aquest sentit apareix la idea de que la Rambla "queda a prop de

qualsevol punt del Poblenou on estiguis".

En quant als continguts relacionats amb la dimensió psicosocial, els diferents grups de discussió coincideixen en l'atribució a la Rambla de característiques quasi-psicològiques. Per una banda, la Rambla està dotada d'un cert tipus de "personalitat" que la fa sobresortir en front d'altres espais. Com comenta un dels grups analitzats, la Rambla "té carisma". Per altra banda, un altra fil argumental comú als grups és el paral·lelisme que s'estableix entre el Poblenou i un cos humà, essent la Rambla el principal "òrgan vital" del barri. En aquest sentit es parla de la Rambla com "la vena" o "l'arteria social" del Poblenou, "el cor del barri", o el "centre neuràlgic del Poblenou". La funció de centralitat geogràfica detectada anteriorment es complementa a nivell simbòlic amb aquestes interessants produccions dels grups.

Completant aquesta dimensió i estretament relacionada amb les dimensions socials i conductuals, la Rambla també és considerada com l'espai on es concentra un bon nombre d'entitats o locals representatius del barri els quals, com hem vist a través de l'anàlisi socio-històrica, han concentrat bona part de les pràctiques socials dels habitants del Poblenou. Però l'aspecte més destacat en els subjectes que participaren en els grups de discussió en relació a aquesta dimensió conductual és el que fa referència a les conductes que es donen en la pròpia Rambla. Així doncs, sota aquesta perspectiva, els subjectes consideren a aquest

espai un lloc de passeig i, sobre tot, un lloc de trobada i d'interacció social espontània. Les expressions "ramblejar" o "anar a fer Rambla" que apareixen en els grups analitzats es refereixen a aquesta activitat de passejar sense cap motiu concret, de trobar-se amb altres subjectes i establir relacions de tipus informal. En definitiva, a través d'aquest "ramblejar" es reforcen els lligams entre els subjectes del barri a l'hora que és una clara manifestació d'apropiació espacial a través de l'acció, reforçant a l'hora el significat simbòlic com element vertebrador de la vida social del barri. Els resultats obtinguts en l'anàlisi qualitativa respecte a la dimensió conductual que estem tractant queden reforçats a nivell quantitatiu pels resultats obtinguts en l'enquesta en l'ítem FR1 (llocs més freqüentats) on La Rambla del Poblenou és la categoria de resposta que obté el major percentatge d'incidència amb un 38,7% de les respostes emeses pels subjectes de les ZONES 1, 2 i 4 (veure GRÀFICA 15 i TAULA 11).

Un últim aspecte a destacar en aquest àmbit és que els subjectes també defineixen a la Rambla com l'escenari on es produeixen actes i manifestacions de pràctiques socials característiques del barri (Festa Major, manifestacions culturals, etc.). Aquest aspecte reforça els resultats obtinguts en l'anàlisi socio-històrica on també es destacava el paper històric de la Rambla com a lloc de concentració de pràctiques socials lligades al barri, en aquest cas, més programades o institucionalitzades que la pràctica habitual del "ramblejar" (veure apartat 4.4.6.).

IL·LUSTRACIONS 11 i 12. Una de les activitats més característiques dels habitants del Poblenou és "ramblejar".

És precisament la conjunció d'aquests elements el que fa que la Rambla sigui considerada pels subjectes com "l'element que afavoreix la creació d'una comunitat", fent una clara referència a la relació entre la Rambla com espai simbòlic i el sorgiment d'una identitat social urbana entre els subjectes que participen d'aquest espai. Per sobre de qualsevulla altra consideració, la Rambla és considerada un "lloc de convivència" la qual idea pot interpretar-se com que és el lloc on, de manera més important, es donen els elements d'interacció social que contribueixen al sentit de que el barri és com un poble el qual, com veiem, es percebut com l'aspecte més característic pels subjectes del Poblenou.

D'aquesta manera, la Rambla simbolitza la qualitat de la vida social del barri que, com destacàvem a partir de les idees de Francis (1983) o de Reid i Aguilar (1991) representen un aspecte important de la dimensió psicosocial de la categoria urbana «barri del Poblenou».

Tornant a les hipòtesis de treball plantejades, un espai simbòlic urbà hauria de representar la dimensió temporal del grup o comunitat a l'hora que la relació simbòlica entre aquest grup i l'espai hauria de definir l'orientació temporal del primer en base a la identitat social urbana establerta.

Els resultats de l'enquesta mostren que la Rambla és la categoria de resposta amb el més alt percentatge d'incidència davant la pregunta de quins són els llocs més representatius del passat del barri (P1), amb un 22,6% de les respostes emeses pels subjectes de les ZONES 1, 2 i 4 (veure GRÀFICA 12). Completant aquestes dades, aquest espai també apareix en les respostes dels subjectes considerant-lo com a lloc representatiu del futur (F1) encara que en aquesta variable, el percentatge d'incidència és molt menor que en P1 (5,6%).

En aquest punt de l'anàlisi hem de destacar un fenomen observat en aquesta fase quantitativa que per a nosaltres pot tenir un forta importància i que es deriva de l'anàlisi de les possibles relacions entre les variables rellevants del qüestionari i les variables de subjecte que es recollien en ell (apartat 4.5.3.8.). D'aquesta anàlisi s'en deriva, com a efecte més destacat, el fet de que no s'ha trobat relació estadística entre les variables LL1 i P1 i qualsevol variable de subjecte que s'ha contemplat (edat, anys de residència, estudis, categoria socio-professional, sexe, si treballa o estudia en el barri i nivell d'associacionisme). Això ens porta a pensar que la tendència a considerar un element espacial del barri característic d'aquest o bé representatiu del seu passat és independent de les característiques dels subjectes que fan aquesta consideració, al menys per les variables que s'han analitzat. Per altra banda, l'anàlisi dels grups de discussió revela que els continguts que apareixen en la majoria de llocs

anomenats davant la pregunta de quins són els llocs més representatius del barri (paral·lela a la variable LL1 de l'enquesta) fan una clara referència als aspectes històrics o al passat del barri en detriment de la riquesa de continguts mostrada en la pregunta de quins són els llocs representatius del passat (paral·lela a la variable P1 del qüestionari). En ambdues preguntes, però, s'han trobat elevats graus d'acord tant intragrups (entre els subjectes d'un mateix grup de discussió) com intergrups (entre els diferents grups), cosa que no succeeix davant la qüestió de quins són els llocs representatius del futur del barri.

El fet pot anar més enllà en la seva repercussió a nivell teòric al considerar que els espais que apareixen en aquests ítems del qüestionari com a més destacats, és a dir, aquells elements urbans amb una més forta càrrega simbòlica segons el nostre plantejament, són els mateixos per a qualsevol dels subjectes enquestats, siguin quines siguin les seves característiques personals, a l'hora que els significats subjacents són amplament compartits pels subjectes que participaren en les sessions de la fase qualitativa. En altres paraules, podem afirmar, a la llum dels resultats obtinguts, que els espais amb càrrega simbòlica en el barri del Poblenou són posseïdors d'un valor simbòlic intrínsec, independent de les característiques dels subjectes que els reconeixen com a tals, i aquest fet és més evident quan l'element en qüestió basa el seu valor simbòlic en la seva història o quan es reconeix que la seva

història està estretament lligada a la del barri, com és el cas de la Rambla del Poblenou que recull precisament el percentatge d'incidència més alt en les variables LL1 i P1 i apareix com el més destacat en els grups de discussió. Seguint aquest raonament, podríem suposar que un espai com la Rambla, al qual s'atribueix, mitjançant la construcció social de significats, un determinat valor amb una forta càrrega simbòlica, tendeix a mantenir i enriquir aquest valor, el qual s'instaura a nivell social de tal manera que arriba a ser independent de les característiques socials dels diferents subjectes i grups que el valoren; de totes excepte, potser, d'una: el fet de que es senten pertanyents al Poblenou i que comparteixen un sentiment d'identitat social lligat al barri.

Així, en el cas de la Rambla del Poblenou podem confirmar la hipòtesis de treball segons la qual un espai simbòlic urbà, en tant que representant de la identitat social urbana dels habitants del barri, fonamenta bona part del seu valor simbòlic en la dimensió temporal, és a dir, en la història del grup o comunitat associada a aquest espai i a la categoria social urbana que representa.

Per completar però la dimensió temporal de la Rambla del Poblenou, hem de fer referència a la consideració d'aquest espai com representatiu del futur del barri. Si bé l'anàlisi de l'enquesta revela un percentatge d'incidència baix en les respostes emeses pels subjectes de les ZONES 1, 2 i 4 a l'ítem F1, 5,6% (veure GRÀFICA 13 i TAULA 10), aquest és un dels pocs espais que apareixen

tant en LL1 com en P1 i en F1 (veure GRÀFICA 22). Per altra banda, també és considerat com a tal pels subjectes participants en els grups de discussió. En aquest cas, i a l'hora d'analitzar els continguts recollits en aquesta pregunta, s'observa una manca d'acord tant intergrup al com intragrupal. D'aquesta manera, els significats atribuïts a la Rambla com a lloc de futur del barri es polaritzen en base a dos posicionaments. Per una banda la seva perspectiva de futur es fonamenta en la preservació dels valors tradicionals o històrics que simbolitza ("és l'únic que quedarà del barri", "serà com un museu"). Per altra banda es contemplada com un espai dinamitzador de l'evolució futura del barri ("serà un element de futur juntament amb altres centres neuràlgics del barri"). Ambdues postures, però, tenen un punt de coincidència fonamental que es resumeix en la idea de que "la Rambla seguirà sent la Rambla", és a dir, la percepció comunament acceptada i compartida de que aquest espai, símbol del barri i de la seva història, continuarà representant i mantenint el sentit d'identitat de la gent del Poblenou. En base a aquests resultats, podem concloure que l'orientació temporal del grup de subjectes que s'identifiquen en base a la categoria social urbana «Poblenou» és, seguint a Stokols & Jacobi (1981) una orientació coordinada de preservació d'espais històrics i de projecció vers el futur.

Pel que fa referència a la "imatgeabilitat" ambiental o la capacitat d'elicitat una imatge cognitiva clara, cal destacar que la Rambla del Poblenou es troba situada en el centre de l'àrea que els

subjectes de les ZONES 1, 2 i 4 coincideixen en identificar com Poblenou, a partir de les respostes emeses en els ítems L1 a L15 del qüestionari (veure FIGURA 13). Aquest caràcter d'element central del barri és també destacat pels grups de discussió, considerant a la Rambla com "l'eix físic del barri" o l'element que "afavoreix el desenvolupament urbà del Poblenou".

Un altre aspecte a destacar en aquest punt és el que fa referència a la pròpia estructura física de la Rambla i a la seva capacitat per elicitar una imatge cognitiva eficient. En aquest sentit, les característiques morfològiques d'aquest tipus d'espai faciliten la seva llegibilitat: té un principi i un final clarament definits amb elements singulars (c.Pere IV - monument al Dr. Trueta / platja - Passeig Marítim), disposa d'una calçada central amb arbres i bancs col.locats en una seqüència que es repeteix al llarg del passeig, i disposa d'unes rodones o placetes en els centres de les cruïlles que, a més de ser lloc de trobada (cada rodona porta el nom del carrer transversal) facilita la monumentalització de la Rambla. Tots aquests elements incideixen en la llegibilitat de la imatge ambiental d'aquest espai de tal manera que un dels grups de discussió comenta que la Ramla "és el lloc on tens la perspectiva visual més ampla; veus cap a on vas"). Evidentment, aquestes característiques morfològiques són factors importants que faciliten les pràctiques socials que es desenvolupen en el seu si i que, com hem vist, es centren en el fet de passejar o "ramblejar".

IL.LUSTRACIÓ 13. L'estructura morfològica de la Rambla facilita una bona imatge ambiental.

Per tant, podem concloure que la Rambla del Poblenou és considerada pels subjectes enquestats com l'espai més prototípic o representatiu del barri, el que representa millor el seu passat i el lloc més freqüentat en l'actualitat mentre que, per sota d'altres respostes, també és considerat un espai representatiu del futur del barri i un element que permet diferenciar al Poblenou de la resta de barris de Barcelona (veure GRÀFICA 22).

En quant a l'anàlisi del conjunt de significats associats a aquest espai i en base a les característiques plantejades per Stokols & Shumaker (1981) podem dir que el significat atribuït a la Rambla es caracteritza per:

a) un contingut basat en un conjunt de significats que poden ser considerats rellevants per a la definició de la identitat social urbana del conjunt de subjectes identificats a través de la categoria social urbana «barri del Poblenou» ja que es relacionen amb les dimensions que determinen la "saliència" d'aquesta categoria.

b) claredat en l'establiment d'aquest conjunt de significats ja que continguts o argumentacions molt similars es repeteixen en tots els grups de discussió analitzats.

c) nivell de complexitat dels significats. En aquest sentit la Rambla del Poblenou és l'espai més ric en quant a contingut de tots els detectats en la nostra investigació com ho demostra la FIGURA 16 de l'apartat 4.6.3.3. on es representen gràficament els principals significats detectats i les seves relacions conceptuals.

d) homogeneïtat del significat. La manca de relacions estadísticament significatives entre les variables LL1 i P1 (on la Rambla obté el major percentatge d'incidència) i les variables de subjecte, així com els graus d'acord intra i intergrupals obtinguts en els grups de discussió, porten a la conclusió de que la consideració d'aquest espai com a prototípic del barri i els significats que es troben implicats en ell estan consolidats i socialment instaurats fins a tal punt que resten independents de les característiques dels subjectes que han col.laborat en la

nostra investigació. El valor simbòlic d'aquest espai s'ha demostrat suficientment sòlid com per que pugui ser considerat l'espai simbòlic urbà més important del Poblenou.

e) no s'han detectat distorsions o contradiccions destacables en els significats analitzats. La congruència entre el significat de l'espai i les pràctiques socials que es desenvolupen en ell així com entre el significat actual i les preferències o perspectives dels seus usuaris són elements que avalen aquesta afirmació.

En síntesi, en funció dels resultats obtinguts en la investigació de camp podem concloure que la Rambla del Poblenou és l'espai simbòlic urbà més rellevant en el barri analitzat. El seu ampli reconeixement com a espai representatiu del barri el defineix com l'espai més prototípic d'aquesta categoris social urbana. La riquesa del conjunt de significats associats a ell, clarament establerts, homogenis i sense distorsions o contradiccions detectades, facilita la seva "imatgeabilitat social" i permet simbolitzar algunes de les dimensions categorials més rellevants per a la identitat social urbana dels habitants del barri. La seva estructura morfològica facilita una bona "imatgeabilitat ambiental" complementada amb la seva situació central dins l'estructura urbana del barri. Per últim, les pràctiques socials que es desenvolupen en ell i el propi nom, elaborat socialment i amb referència al nom del barri, resalten els mecanismens d'apropriació espacial subjacents a la configuració d'aquest espai simbòlic urbà.

La Vila Olímpica.

L'antic Passeig López Varela, primera avinguda del Poblenou que unia la ciutat de Barcelona amb el Cementiri Municipal (després, del Poblenou) i convertida posteriorment en Avinguda Icària en record dels socialistes utòpics que s'assentaren en la zona és ara un dels nuclis de l'espai que tot seguit passem a analitzar.

En primer lloc hem de destacar que aquest espai és un dels tres detectats en la fase d'investigació quantitativa que apareixen en tots els ítems principals del qüestionari. Però a continuació hem de matisar que el percentatge d'incidència d'aquesta categoria de resposta pel que fa a la variable LL1 (llocs representatius del barri) en els subjectes de les ZONES 1, 2 i 4 és força baix (8,5%) si el comparem amb el que obté la Rambla (55,7%) (veure GRÀFICA 10 i TAULA 8). Per altra banda, aquesta categoria de resposta apareix també en la variable P1 (llocs representatius del passat) malgrat el seu percentatge d'incidència sigui baix (2,6%) i el fet de que aquí s'englobin les respostes que fan referència a l'antiga zona d'Icària i no a l'espai actual (veure GRÀFICA 12 i TAULA 9). Confirmant aquests efectes, l'anàlisi de contingut efectuat en la fase qualitativa de la investigació mostra que la Vila Olímpica no apareix en cap moment al plantejar les qüestions referides als llocs característics del barri i a aquells representatius del passat.

IL.LUSTRACIONS 14 i 15. La Vila Olímpica i l'Avinguda Icària.

Més rellevant és el resultat obtingut en la variable D1 del qüestionari (diferències respecte als altres barris de Barcelona) a on la categoria de resposta Vila Olímpica acumula un 13,8% de les respostes emeses pels subjectes de les ZONES 1, 2 i 4, el tercer en importància de totes les categories de resposta contemplades (veure GRÀFICA 8 i TAULA 7). Contràriament, plantejada la pregunta paral·lela en els grups de discussió, aquest espai no és anomenat en cap moment de les sessions. Una possible interpretació no totalment confirmada d'aquest efecte seria la consideració de que el fet de contemplar a la Vila Olímpica com un element espacial característic i distintiu del Poblenou respecte als altres barris (ítem D1) respongui més a un reconeixement d'heteroatribucions per part dels subjectes d'altres categories urbanes que a la veritable autoatribució d'aquest element com a espai simbòlic urbà del barri. En altres paraules, els subjectes poden respondre Vila Olímpica en D1 més pel fet de considerar que així seran millor reconeguts pels de fora que pel fet de voler distingir-se d'aquests a través d'aquest espai. Un cop més, el complex joc de semblances i diferències descrit per Turner (1987) o per Codol (1984) es posa de manifest en l'àmbit espacial.

En qualsevol cas el valor més destacat de la Vila Olímpica es dona en la seva consideració com a espai representatiu del futur del barri. En l'enquesta efectuada aquesta categoria de resposta obté el major percentatge d'incidència, un 48,5% (veure GRÀFICA 13 i TAULA 10). De tota manera, l'anàlisi de contingut dels grups de

discussió aporta dades interessants al respecte. Així, malgrat el 100% dels grups considera a aquest espai representatiu del futur, no hi ha un elevat grau d'acord inter i intragrupal en quan al significat d'aquesta representativitat. En primer lloc, no tots els grups reconeixen a la Vila Olímpica pertanyent al barri del Poblenou i, en cas afirmatiu, s'argumenten raons que responen més a criteris territorials (aquesta zona era abans del barri o administrativament es considera del Poblenou) que no pas raons que permetin inferir una identificació dels subjectes amb l'espai. Per altra banda, les sessions efectuades posen de relleu un elevat grau d'incertesa en quant a l'evolució social d'aquesta nova àrea, essent l'opinió més general la que manté que el tipus de gent que hi anirà a viure tindrà unes característiques socioeconòmiques molt diferents a les dels habitants del Poblenou ("serà una zona d'alt standing que no tindrà res a veure amb el Poblenou"). Aquesta incertesa es converteix sovint en un sentiment d'amenaça resorgint (de manera similar als arguments de Proshansky et.al., 1983) una actitud de defensa vers la identitat social urbana dels habitants del Poblenou ("disolució del teixit social del barri", "pèrdua de l'essència del Poblenou"). Relacionat amb aquesta preservació de la identitat, sovint apareixen referències que afecten al propi procés de categorització i que tendeixen a separar la zona amenaçant, i per tant a aïllar-la a efectes d'identificació, a través de l'atribució de valors tradicionals i moderns respectivament, de manera que "cal diferenciar entre el barri nou i el barri vell, contrastant fortament".

Per tot això exposat, podem considerar que la relació simbòlica que mantenen els habitants del Poblenou amb aquest espai és pròpia d'una "orientació temporal futurista" (Stokols & Jacobi, 1984), especialment pel que fa referència a les preocupacions i incerteses que demostren els subjectes davant la possible incidència d'aquest espai en l'estructura urbana i social del Poblenou. Aquesta consideració afecta especialment al contingut, heterogeneïtat, distorsions i contradiccions amb les expectatives i preferències dels subjectes pel que fa al significat socialment atribuït a la Vila Olímpica (Stokols & Shumaker, 1981).

En definitiva, la Vila Olímpica es vista com un espai que, malgrat pertany administrativament al Poblenou, es considera molt allunyat dels aspectes fonamentals en els quals es fonamenta la identitat social urbana dels habitants del barri, essent percebuda amb incertesa i amb un sentit defensiu davant la pèrdua de la identitat per l'implantació d'un teixit social de categoria superior. En tot cas, sembla correcte pensar en un espai amb un significat simbòlic "a priori" (Pol, inèdit) que té com a referent tota la ciutat de Barcelona i no pas com un espai apropiat pels subjectes del Poblenou i que esdevé un element important per a la consolidació o preservació de la identitat social urbana.

La platja de la Marbella.

Les informacions aportades en la fase d'anàlisi socio-històrica pel que fa referència a la platja del Poblenou o de la Marbella tendeixen a mostrar un espai que ha sofert una progressiva però radical transformació. Inicialment pot ser definit com un espai residual, separat del barri per la via del ferrocarril i on es concentraven residus de tota mena, desembocadures de clavegueres i nuclis de població barraquista de caire marginal, malgrat també comptava amb elements de caràcter lúdic com merenderos, els Banys de la Marbella o el Club Natació Poblenou els quals, amb la progressiva acció del mar, van anar desapareixent o canviant d'ubicació. Actualment, amb la recuperació de la façana marítima de Barcelona i la implantació de la Vila Olímpica, la platja de la Marbella s'ha convertit en Parc de Mar, totalment remodelat com a passeig marítim.

Aquest és, juntament amb la Rambla del Poblenou i la Vila Olímpica l'espai que apareix en tots els ítems fonamentals de l'enquesta de la fase d'anàlisi quantitativa (veure GRÀFICA 22). En cap cas, però, apareix com la categoria de resposta amb el més alt percentatge d'incidència i això el distingeix dels altres dos espais analitzats anteriorment. Per altra banda, l'espai en qüestió apareix en les sessions dels grups de discussió pel que fa als llocs representatius del barri, del seu passat i del seu futur.

El significat atribuït pels subjectes a aquest espai es fonamenta en bona part en el seu passat històric, sigui com a espai on hi eren ubicats elements representatius del barri ("casa de banys", "merenderos" o "el Club Natació Poblenou") o bé pel seu important estat de degradació ("autèntica claveguera barcelonina"). Per altra banda, actualment es percebut com un espai que a compleix una important funció lúdica per als habitants del barri ("lloc d'esbarjo i passeig") quedant d'aquesta manera estretament lligat a la Rambla del Poblenou a través d'una continuïtat espacial recuperada recentment ("La Rambla és i serà el lligam més directe entre la platja i el Poblenou"). Un cop més, el grau d'acord obtinguts pels diferents grups en relació a les qüestions anteriors es trenca al referir-se a la platja com a lloc representatiu del futur. Mentre uns grups mantenen un posicionament similar la plantejat amb la Rambla, és a dir, la platja està cridada a esdevenir un "futur centre neuràlgic per al barri", altres defensen la idea de que aquest espai "tindrà un abast més metropolità que no pas poblenoví", és a dir, el referent simbòlic serà la ciutat de Barcelona i no tant el propi barri del Poblenou. En tot cas, els subjectes participants no manifesten el mateix sentit d'amenaça percebuda que expressaven en relació a la Vila Olímpica i, com veurem, a altres espais o projectes imminents en el barri. El lligam que s'estableix amb la Rambla i el valor simbòlic d'aquesta són elements que poden incidir en aquesta apreciació.

Espais tradicionals del Poblenou.

En aquest apartat pretenem recollir aquells espais que també apareixen en la investigació de camp efectuada però que fonamenten el seu valor simbòlic en el passat del barri. La seva importància rau en el fet de que, encara que amb menys pes específic que altres espais que recullen aquesta dimensió, especialment la Rambla del Poblenou, la seva presència esdevé un referent important per reforçar el sentiment de continuïtat temporal que determina en part la identitat social urbana dels habitants del barri.

Un dels espais que reuneix aquestes característiques és la **Plaça Prim** o la seva àrea d'influència definida com **casc antic** (c/ Taulat i c/ Marià Aguiló), el valor de la qual es fonamenta en ser considerada el nucli urbà més antic del barri, malgrat alguns grups matisen que "es tracta més d'un element pintoresc que no pas important en el barri". De tota manera, la riquesa toponímica i la preservació d'antigues denominacions que queda constatada en la **TAULA 18** són elements que determinen a aquest lloc com un dels espais símbols de la memòria històrica del barri. En aquesta mateixa línia es troben les **fàbriques**, la importància de les quals ja ha estat comentada en l'anàlisi socio-històrica (veure apartat 4.4.3.). En l'anàlisi de les respostes a l'ítem P1 de l'enquesta, aquesta opció obté un significatiu 12,5% essent la segona categoria de resposta en quant a percentatge d'incidència. El valor com a símbol del passat industrial del barri és igualment detectat en

l'anàlisi de contingut efectuat en la fase qualitativa. De totes elles, potser cal destacar **Can Girona** (actual Macosa) en els terrenys de la qual s'ubica la **Torre de les Aigües**, de caràcter monumental.

Per últim cal destacar a les diferents entitats històriques del Poblenou, especialment el **Casino L'Aliança** que apareix com a categoria específica de resposta en l'ítem P1 i que és també anomenada en els grups de discussió com l'entitat més representativa del barri.

IL·LUSTRACIÓ 16. La Plaça Prim.

Espais orientats vers el futur.

A més dels ja comentats Rambla del Poblenou, Vila Olímpica i Platja de la Marbella, en un segon terme apareixen altres espais, alguns en fase de projecte, altres implantats parcialment, però que tenen com a característica comuna el mateix grau d'incertesa en quant a l'impacte en el teixit social del barri que caracteritzava als espais anteriorment analitzats. En aquest sentit destacarem el **Front de Mar** que ha d'ocupar gran part dels terrenys de la fàbrica Macosa (Can Girona) i que és majoritàriament vist pels grups de discussió com una futura repetició dels efectes que s'estan detectant en la Vila Olímpica. Per altra banda cal considerar l'**Avinguda Diagonal** la qual, amb alguns trams ja acabats en aquest sector de la ciutat, és valorada com un element simbòlic representatiu del barri de Diagonal Mar (veure apartat 5.2.) mentre que, en termes generals, hi ha una percepció de que els efectes no seràn potencialment tan negatius per al barri ja que es té un major control de la gestió d'aquest espai, principalment en matèria d'habitatges.

IL.LUSTRACIONS 17 i 18. Les fàbriques representen el passat mentre que l'Avinguda Diagonal representa el futur.

Altres espais.

Per últim, hem de fer una ràpida referència a alguns espais detectats en la investigació que no poden englobar-se plenament en els anteriors apartats ja que, mantenint un cert valor històric, tenen una força destacada com a centres d'activitat en el barri. Ens referim en primer lloc al **Mercat de la Unió** el qual, situat prop del carrer Marià Aguiló, comparteix amb ell la majoria de l'activitat terciària del Poblenou. Per altra banda la **Plaça Dr. Trueta** coneguda popularment com Pça. Lope de Vega és recordada per molts com el lloc on s'ubicava el camp de fútbol del Júpiter (una de les institucions del barri) mentre que actualment basa el seu valor en ser un espai de caràcter lúdic, considerant que, abans de la recuperació de la platja, era l'únic espai verd de la zona.

IL.LUSTRACIÓ 19. Platja de la Marbella

566

IL.LUSTRACIONS 20 i 21. El Mercat de la Unió i la Plaça Josep Trueta són dos nuclis d'activitat del barri

6. SÍNTESI I CONCLUSIONS FINALS.

6. SÍNTESI I CONCLUSIONS FINALS.

En aquest punt final de la tesi voldriem recuperar els objectius inicials que han guiat la seva elaboració i realització per tal d'extreure les conclusions pertinents en base al seu grau d'assoliment.

En primer lloc, un dels objectius generals era aprofundir teòricament en el tema del simbolisme de l'espai urbà a través de l'elaboració d'un model teòric que permetés una acotació conceptual i una definició del que nosaltres hem anomenat *espai simbòlic urbà*. La referència a les teories de la identitat social, les aportacions fonamentals de l'interaccionisme simbòlic, el sociocognitivisme europeu i el construccionisme social, per destacar les corrents teòriques més rellevants, així com aquelles provinents d'àmbits disciplinars com la sociologia, l'antropologia i especialment la psicologia ambiental, han suposat les bases teòriques sobre les quals analitzar el simbolisme de l'espai urbà en el marc del que hem considerat la *identitat social urbana* dels grups o comunitats associats amb un entorn urbà concret.

A manera de síntesi, els individus poden identificar-se com pertanyents a un grup o a una comunitat en base al sentit de pertinença a una categoria social urbana concreta. En general, podem considerar que les categories urbanes són un dels diversos tipus de categories socials que els individus utilitzen per definir

la seva identitat social. El fet de sentir-se vinculat a un entorn urbà concret comporta assumir una sèrie d'atribucions socialment elaborades i compartides (autoatribucions) o reconegudes ampliament pels membres d'altres categories (heteroatribucions) a través de les quals els subjectes vinculats a aquest entorn es perceben com a iguals entre ells i diferents de la resta de grups o comunitats que viuen en altres entorns. Les dimensions territorial, conductual, social, psicosocial i, especialment la temporal (sentit de compartir una història comuna) esdevenen els eixos a partir dels quals un determinat grup o comunitat configura la seva identitat social urbana, la qual pot considerar-se una subestructura de la identitat social d'aquest.

Dos elements poden, de manera més destacada, esdevenir símbols representatius de la identitat social urbana d'un grup o comunitat: el nom de la categoria social urbana sota el qual s'identifica i es reconeix a un determinat entorn urbà i determinats elements de l'espai que, per les seves peculiars característiques, són reconeguts com a representatius (prototípics) d'aquesta categoria urbana a l'hora que simbolitzen alguna o algunes de les dimensions rellevants per a tal categorització. Aquests elements són els espais simbòlics urbans els quals, a través de l'atribució de significats socialment elaborats i compartits permeten establir una interacció simbòlica entre els membres pertanyents a una determinada categoria social urbana (reconeixent en ell les dimensions que permeten identificar-se com a grup) i entre aquests

i els membres d'altres categories (ja que els espais simbòlics les representen). En base als plantejaments anteriors, un espai simbòlic urbà serà aquell element d'una determinada estructura urbana, entesa com una categoria social que identifica a un determinat grup associat a aquest entorn, capaç de simbolitzar alguna o algunes de les dimensions rellevants d'aquesta categoria, i que permeti als individus que configuren el grup percebre's com a iguals en tant en quant s'identifiquen amb aquest espai i diferents dels altres grups en base al propi espai o a les dimensions categorials simbolitzades per aquest. Així, determinats espais poden tenir la propietat de facilitar processos d'identificació social urbana i poden arribar a esdevenir símbols d'identitat per al grup associat a un determinat entorn urbà.

La imatgeabilitat ambiental o capacitat per elicitar una imatge cognitiva clara i rellevant així com la imategabilitat social o característiques del conjunt de significats socialment creats i atribuïts a l'espai són dues de les catacterístiques bàsiques per a definir un espai simbòlic urbà. Per altra banda, cal reconèixer la gran importància que tenen els mecanismes d'apropiació espacial ja que és a través d'ells que els individus són capaços de copsar els significats simbolitzats en l'espai i incorporar-los a la seva identitat. La FIGURA 2 de l'apartat 3.4.2. tracta de resumir esquemàticament els plantejaments exposats fins el moment.

Acotant l'àmbit de la temàtica plantejada a l'estudi de la categoria «barri» hem plantejat una investigació de camp la qual responia al segons objectiu general d'aquesta tesi: contrastar empíricament el model teòric proposat a partir de les hipòtesis de treball que s'en deriven d'ell. En aquest sentit s'ha escollit l'estudi del barri del Poblenou de la ciutat de Barcelona i s'ha optat per plantejar un dissenys metodològic que permeti triangular la informació provinent de tres aproximacions successives al fenomen, és a dir, de tres tipus d'anàlisis: socio-històrica, quantitativa i qualitativa. En base als resultats obtinguts en tal investigació, poden extreure's les següents conclusions:

a) podem parlar de l'existència d'una identitat social urbana clarament definida entre els habitants del barri, ja que aquests es categoritzen com a tal a partir del reconeixement majoritari d'un nom comú que els identifica com a categoria social urbana (Poblenou), d'unes determinades característiques que comparteixen i que els diferencien d'altres barris (dimensions de la categoria) i d'uns espais simbòlics urbans que són representatius del barri i dels valors compartits pels seus habitants.

b) les característiques que defineixen als subjectes del Poblenou són, bàsicament, una àera geogràfica comunament identificada com Poblenou (dimensió territorial), una composició social de classe obrera (dimensió social), la percepció de compartir un passat comú que els identifica (dimensió temporal) així com unes determinades

pràctiques socials característiques (dimensió conductual), una tradició ideològica radical i lliberal (dimensió ideològica) i, la més destacada de totes, un estil de vida propi similar al que es dona en un poble o una comunitat reduïda (dimensió psicosocial).

c) En quant als espais simbòlics urbans del Poblenou, hem de destacar la Rambla del Poblenou com el més prototípic (majoritàriament reconegut com el més representatiu del barri), aquell que disposa d'unes característiques físiques/estructurals que facilita una imatge cognitiva clara i identificable (la pròpia estructura de rambla li confereix aquestes qualitats) així com aquell al qual li és atribuïda una major riquesa i quantitat de significats clarament establerts i compartits relacionats amb moltes de les dimensions categorials abans comentades. Per altra banda, la Rambla del Poblenou té una dimensió temporal completa ja que representa el passat del barri (esdevenint un depòsit simbòlic de la memòria urbana associada a aquesta zona), aconsegueix importants funcions socials en el present i és referit generalment com un dels espais que, projectant-se cap al futur, mantindran la identitat del Poblenou.

Per altra banda, s'ha pogut detectar i analitzar altres espais que fonamenten el seu valor simbòlic en la preservació de la història del barri com és el cas de la Plaça Prim, les fàbriques simbolitzades per Can Girona i la Torre de les Aigües, o el Casino L'Aliança del Poblenou com a símbol de la vida associativa del

barri.

En últim lloc, s'ha detectat espais el significat dels quals està associat al futur del barri, especialment la Vila Olímpica, el Parc de Mar (Platja de la Marbella), l'Avinguda Diagonal o el Front Marítim (dels dos últims, el primer té fases de realització avançades mentre que el segon és encara un projecte). En general, la relació simbòlica amb aquests espais es fonamenta en un sentit d'amenaça percebuda de la identitat del Poblenou ja que poden catalitzar l'arribada de nous grups i classes socials al barri que provoquin un trencament de l'estructura i característiques socials actuals.

Malgrat poguem concloure en termes generals que els objectius proposats a l'inici de la tesi s'han acomplert en un elevat grau, creiem que l'estudi del simbolisme de l'espai i dels processos d'identificació social amb aquest resten lluny de ser totalment compresos. El present treball suposa una aportació en aquest sentit, és a dir, en l'aprofundiment teòric dels fenòmens analitzats aquí sentant les bases de la línia d'investigació que aquest doctorant es sent atret a seguir. Però, per altra banda, l'estudi del simbolisme espacial i de la identitat amb l'entorn té també fortes implicacions en un nivell aplicat. Compartint la idea de Amos Rapoport (1978) de que cada cop es dona una major disonància entre el disseny urbà i l'univers simbòlic de significats compartits dels usuaris d'aquests espais o, en paraules

d'Enric Pol, la implantació d'espais amb un significat "a priori" per part de les instàncies de poder, creiem que una aproximació d'aquest tipus pot aportar interessants elements de reflexió per a aquells professionals que amb les seves accions de disseny o planificació urbana pretenguin acostar els seus objectius als dels grups d'individus als quals van orientades i, com deiem al començament d'aquest treball, convertir a la ciutat en quelcom més assequible i humana.

7. BIBLIOGRAFIA

AYUNTAMIENTO DE BARCELONA (1928). *Memória de la Comisión Especial de Ensanche*. Barcelona.

AGRESTI, A. (1990). *Categorical Data Analysis*. NY: John Wiley & Sons.

AGUILAR, M.A. (1990). La construcción de una psicología urbana. *Anuario de Sociología*, México.

ALCOCK, J.E., CARMENT, D.W., SADAVA, S.W. (1991). *A textbook of social psychology*. Scarborough: Prentice-Hall Canada.

ALTMAN, I. & CHEMERS, M.M. (1980). Cultural aspects of environment-behavior relationships. En TRIANDIS, H.C. & BRISLIN, R.W. (eds.). *Handbook of Cross-Cultural Psychology*, vol.5. Boston: Allyn & Bacon.

ALTMAN, I., RAPOPORT, A. & WOHLWILL, J.F. (eds.) (1990) *Culture and Environment*. Human Behavior and Environment, vol. 4. New York: Plenum Press.

ALTMAN, I. & ROGOFF, J. (1987). World view in Psychology: Trait, interaccional, organismic and transactional perspectives. En ALTMAN, I. & STOKOLS, D. (eds.) *Handbook of Environmental Psychology*. New York: Wiley.

ALTMAN, I. & STOKOLS, D. (eds.) (1987). *Handbook of Environmental Psychology*. New York: Wiley.

ALTMAN, I. & WANDERSMAN (ed.) (1987). *Neighborhood and community environments*, Human Behavior and Environment, vol. 9, 191-219. New York: Plenum Press.

ALTMAN, I. & WERNER, C.M. (eds.) (1988) *Home Environments*. Human Behavior and Environment, vol. 8. New York: Plenum Press.

ALVIRA, F. (1983). Perspectiva cualitativa-perspectiva cuantitativa en la Metodología sociológica, *Reis*, 22, pp. 53-75.

AMERIGO, M. (1990). *Satisfacció residencial. Una aproximació psicosocial a los estudios de calidad de vida*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid.

ARAGONES, J.I., CORRALIZA, J.A., CORTES, & AMERIGO, M. (1992). Perception of territory and social identity. En *Socio-Environmental Metamorphoses: Builtscapes, Landscapes, Ethnoscapes, Eoroscapes*. IAPS 12 International Conference, Proceedings, Volume II, Marmaras, Greece.

ARXIU HISTÒRIC DEL POBLE NOU (1991). *El Poble Nou: 150 anys d'història*. Barcelona.

ARXIU HISTÒRIC DEL POBLE NOU (1986). *La Rambla fa Cent Anys. Centenari de la Rambla del Poble Nou 1886-1986*. Barcelona.

ARXIU HISTÒRIC DEL POBLE NOU (1984). *Itinerari del Poble Nou*. Barcelona.

ARXIU HISTÒRIC DEL POBLE NOU (1989). *De la Tartana al Metro. Història del transport públic al Poble Nou*, Barcelona.

ARXIU HISTÒRIC DEL POBLE NOU (1982). *Els carrers del Poble Nou. Nomenclàtor -estudi toponímic*. Barcelona: Quaderns, Arxiu Històric Municipal de Sant Martí de Provençals.

ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (1982). *Apunts per a la història de Sant Martí de Provençals*. Barcelona.

BACHELARD, G. [1957]. *La poética del espacio*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 1965. (original en Paris: PUF)

BANERJEE, T. & SOUTHWORTH, M. (eds.) (1990). *City sense and city design: writings and projects of Kevin Lynch*. Cambridge: MIT Press.

BARKER, R.G. (1968). *Ecological psychology: Concepts and methods for studying the environment of human behavior*. Stanford: Stanford University Press.

BARKER, R.G. (1978). *Habitats, environments and human behavior*. San Francisco: Jossey Bass.

BELTRAN, M. (1992). Cinco vías de acceso a la realidad social, en GARCIA FERRANDO, M., IBÁÑEZ, J. Y ALVIRA, F. (Comp.) *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación*. Madrid: Alianza.

BENGUEREL, X. (1971). *Memòries. 1905-1940*. Barcelona: Edicions Alfaguara.

BERGER, P.L. y LUCKMANN, T. [1966]. *La construcción social de la realidad*. Buenos Aires: Amorrotu. (original en NY: Doubleday & Anchor).

BERTAUX, D. (ed.) (1981). *Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences*. Beverly Hills: Sage.

BERTRAND, M.J. (1981). *La ciudad cotidiana*. Madrid: Instituto de Estudios de Administración Local.

BETTIN, G. [1979]. *Los sociólogos de la ciudad*. Barcelona: Gustavo Gili, 1982. (original en Bologna: Società Editrice Il Mulino).

BLUMER, H. [1969]. *El Interaccionismo Simbólico. Perspectiva y método*. Barcelona: Hora, 1982. (original en NY: Prentice Hall).

BOHIGAS, O. (1985) *Reconstrucció de Barcelona*. Barcelona: Edicions 62.

BOIRA MAIQUES, J.V. (1991). El centro urbano subjetivo de la ciudad de Valencia. Percepción, delimitación y caracterización de un espacio céntrico. *Ciudad y Territorio-90*, 4, 353-364.

BONET CORREA, A. (1991). *Cartografía Militar de Plazas Fuertes y Ciudades Españolas. Siglos XVII-XIX*. Madrid: Instituto de Conservación y Restauración de Bienes Culturales, Ministerio de Cultura.

BRISLIN, R.W. (ed.) (1990). *Applied Cross-Cultural Psychology*. Newbury Park, Sage Publications.

BROWER, S.N. (1980). Territory in Urban Settings. En ALTMAN, I., RAPOPORT, A. & WOHLWILL, J.F. (eds.). *Culture and Environment. Human Behavior and Environment*, vol. 4. New York: Plenum Press.

BROWN, R. (1988). Relaciones intergrupales, en HEWSTONE, M., STROEBE, W., CODOL, J.P. y STEPHENSON, G.M. (dir.) *Introducción a la psicología social. Una perspectiva europea*. Barcelona: Ariel, 1991. (veure HEWSTONE)

BROWN, R.J. (1988). Social Identity and the Environment: a Commentary, en CANTER, D. (ed.). *Environmental Social Psychology*, NATO ASI Series, Behavioural and Social Sciences, the Netherlands.

BRUNER, J. [1956]. A study of thinking.

BRUNER, J. [1990]. *Actos de significado. Más allá de la revolución cognitiva*. Madrid: Alianza, 1991. (original en Harvard: President and Fellows of Harvard College)

BUTTIMER, A. & SEAMON, D. (ed.) (1980). *The human experience of space and place*. London: Croom Helm.

CANTER, D. (ed.) (1988). *Environmental Social Psychology*, NATO ASI Series, Behavioural and Social Sciences, the Netherlands.

CANTER, D. (1988). Environmental (Social) Psychology: an emergin synthesis, en CANTER, D. (ed.) (1988). *Environmental Social Psychology*, NATO ASI Series, Behavioural and Social Sciences, the Netherlands.

CANTER, D. (1983). The purposive evaluation of places: a facet approach. *Environment and Behavior*, 15, 659-698.

CARRERES CANDI, F. (s.d.). *Geografia General de Catalunya*. Ciutat de Barcelona. Barcelona: Albert Martín Editor.

CARTER, H. (1987). *El estudio de la Geografía Urbana*. Madrid: Instituto de Estudios de Administración Local.

CASTELLS, M. (1979). La intervención administrativa en los centros urbanos de las grandes ciudades, *Papers, Revista de Sociologia*, 11, 227-250. Barcelona: Península.

CASTELLS, M. (1981). *Crisis urbana y cambio social*. Madrid: Siglo XXI.

CASTELLS, M. [1972]. *La cuestión urbana*. México: Siglo XXI, 1988. (original en París: François Maspero)

CLEMENTE DIAZ, M. (coord.) (1992). *Psicología social. Métodos y técnicas de investigación*. Madrid: Eudema.

CODOL, J.P. (1984). Différenciation et indifférenciation sociales. *Bulletin de Psychologie*, 37 (365), 515-529.

COOK, T.D., & REICHARDT, Ch.S. [1982]. *Métodos cualitativos y cuantitativos en investigación evaluativa*. Madrid: Morata, 1986.

CRAIK, K.H. (1977). Multiple scientific paradigms in environmental psychology. *International Journal of Psychology*, 12.

CRAIK, K.H. (1981). Comment on "The Psychological Representation of Molar Physical Environments" by Ward and Russell, *Journal of Experimental Psychology: General*, 110 (2), 158-162.

CSIKSZENTMIHALYI, M. & ROCHBERG-HALTON, E. (1981). *The meaning of things: domestic symbols and the self*. Cambridge: Cambridge University Press.

CHOMBART de LAUWE, P.H. [1963]. *Hombres y ciudades*. Barcelona: Labor, 1976. (orig. en París: Payot).

DANIEL, T.C. & ITTELSON, W.H. (1981) Conditions for environmental perception research: Comment on "The Psychological Representation of Molar Physical Environments" by Ward and Russell. *Journal of Experimental Psychology: General*, 110, 153-157.

DOWNS R.M., & STEA, D. (1973). *Image and Environment*. London: Edward Arnold, Ltd.

DOWNS R.M., & STEA, D. (1977). *Maps in Mind. Reflections on Cognitive Mapping*. New York: Harper & Row Publishers.

DUNCAN, J.S. (1985). The House as a Symbol of Social Structure. En ALTMAN, I. & WERNER, C.M. (eds.). *Home Environments. Human Behavior and Environment*, vol. 8. New York: Plenum Press.

DURAN i SAMPERE, A. (1973). *Barcelona i la seva història*. Barcelona, Curial, Documents de cultura, vol 2, pp. 284-309.

EDNEY, J.J. (1976). Human territories: comment on functional properties. *Environment and Behavior*, 8, 31-47.

ELIADE, M. [1957]. *Lo sagrado y lo profano*. Barcelona: Labor, 1983. (orig. en Hamburgo: Rowohlts Deutsche Enzyklopädie).

ELIADE, M. [1979]. *Tratado de historia de las religiones*. Madrid: Cristiandad, 1981. (orig. en París: Payot).

FABRE, J., HUERTAS, J.M. (1980). *Tots els barris de Barcelona I. El Clot, el Poble Nou, la Sagrera, Sants, la Bordeta, Hostafrancs*. Barcelona: Edicions 62.

FERNANDEZ MARTORELL, M. (Ed.) (1988). *Leer la ciudad*. Barcelona: Icaria.

FERRAROTTI, F. [1986]. *La historia y lo cotidiano*. Barcelona: Península, 1991.

FIGUEROLA, L. (1849). *Estadística de Barcelona en 1849*. Barcelona, Instituto de Estudios Fiscales, Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs.

FIREY, W. [1945]. Sentimiento y simbolismo como variables ecológicas, en THEODORSON, G.A. *Estudios de Ecología Humana*, vol. 1, Barcelona, Labor, 1974. (article original en *American Sociological Review*, 10, 140-148).

FISCHER, G.N. [1987]. *Psicología social. Conceptos fundamentales*. Madrid: Narcea, 1990. (original en París: Bordas)

FISCHER, G.N. (1981). *La Psychosociologie de l'espace*. Paris: PUF.

FISCHER, G.N. [1990]. *Campos de intervención en Psicología Social*. Madrid: Narcea, 1992. (original en París: Bordas)

FORSYTH, D.R. (ed.) (1987). *Social Psychology*. Monterey, Brooks/Cole Publishing.

FOX, J.R., & SCOTT LONG, J. (1990). *Modern Methods of Data Analysis*. California (Nexsbury Park): Sage Pub. Inc.

FRANCIS, R. (1983). Symbols, images and social organization in urban sociology. En PONS, V. & FRANCIS, R. (eds.). *Urban Social Research: Problems and Prospects*. London: Routledge & Kegan Paul.

FRIED, M. (1986). The neighborhood in metropolitan life: its psychological significance. En TAYLOR, R.B. *Urban neighborhoods. Research and Policy*. New York: Praeger, pp. 331-363.

GARCIA FERRANDO, M. (1988). Cuantitativo / cualitativo. En REYES, R. (dir.). *Terminología científico-social. Aproximación crítica*. Barcelona: Anthropos.

GENEREUX, R.L., WARD, L.M., & RUSSELL, J.A. (1983). The Behavioural component in the meaning of places. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 43-55.

GERGEN, K.J. (1985). The Social Constructionist Movement in Modern Psychology. *American Psychologist*, 40 (3), 266-275.

GIBSON, J. (1979). *An ecological approach to visual perception*. Boston: Houghton Mifflin.

GIFFORD, R. (1987). *Environmental Psychology. Principles and Practice*. Newton: Allyn & Bacon.

GOOFMAN, E. [1967]. *Ritual de la interacción*. Buenos Aires: Tiempo Contemporáneo, 1971. (original en NY: Anchor Books).

GREENWALD, A.G. (1981). Environmental Structure and Cognitive Structure, in HARVEY, J.H. (ed.). *Cognition, Social Behavior and the Environment*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

HALL, E.T. [1966]. *La dimensión oculta*. México: Siglo XXI, 1988.

HAYWARD, D.G. (1983): "Cognition and Environment: Functioning in a Uncertain World" by Kaplan, S. & Kaplan, R. (1982). Book Reviews. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 355-371.

HERNANDEZ, B. y CARREIRAS, M. (1986): "Metodos de investigación de mapas cognitivos", en ARAGONES, J.I. y JIMENEZ BURILLO, F. *Introducción a la psicología ambiental*. Madrid: Alianza.

HOLAHAN, Ch.J. [1982]. *Psicología Ambiental. Un enfoque general*. México, Limusa, 1991. (original en NY: Random House).

HORMUTH, S. (1990). *The Ecology of the Self. Relocation and Self-Concept Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

HUNTER, A. (1987). The symbolic ecology of suburbia, en ALTMAN & WANDERSMAN (ed.). *Neighborhood and community environments*, Human Behavior and Environment, vol. 9, 191-219. New York: Plenum Press.

IBAÑEZ, J. (1988). Cuantitativo / cualitativo. En REYES, R. (dir.). *Terminología científico-social. Aproximación crítica*. Barcelona: Anthropos.

IBAÑEZ, J. (selección) (1990). Nuevos avances en la investigación social. La investigación social de segundo orden. Suplementos 22: *Textos de la historia social del pensamiento*. Barcelona: Anthropos.

IBAÑEZ, T. (coord.) (1989): *El conocimiento de la realidad social*, Barcelona: Sendai.

IBAÑEZ, T. (coord.) (1988). *Ideologías de la vida cotidiana*. Barcelona: Sendai.

IBAÑEZ, J. (1992). Perspectivas de la investigación social: el diseño en las tres perspectivas, en GARCIA FERRANDO, M., IBAÑEZ, J. Y ALVIRA, F. (Comp.) *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación*. Madrid: Alianza.

IBAÑEZ, T. (1990). *Aproximaciones a la psicología social*. Barcelona: Sendai.

JACKSON, P. (1989). *Maps of Meaning*. London: Cambridge University Press.

JACOBS, J. (1961). *The death and life of great American cities*. New York: Random House.

JAVALOY (1990). *De la desindividuación a la identidad social: un cambio necesario de orientación en el panorama teórico del comportamiento colectivo*. Treball original d'investigació per al concurs de la plaça de catedràtic de la UB. Barcelona, no publicat.

JIMENEZ BURILLO, F. y ARAGONES, J.I. (comp.) (1986). *Introducción a la psicología ambiental*. Madrid: Alianza.

KAPLAN, S. (1977). Patterns of Environmental Preference. *Environment and Behavior*, 9, 195-217.

KAPLAN, S. (1983): A model of person-environment compatibility. *Environment and Behavior*, 15, 311-332.

KOROSEC, P. (ed.) (1976). *Appropriation of space*. Proceedings of the Strasbourg Conference. Louvain-la-Neuve: CIACO.

KOROSEC, P. (1984). *The home from attic to cellar*. *Journal of Environmental Psychology*, 4 (4), 303-321.

KOROSEC-SERFATY, P. (1983): "The Meaning of Things: Domestic Symbols and the self" by Mihaly Csikszentmihalyi and Eugene Rochberg-Halton, Book Reviews. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 185-197.

KORPELA, K.M. (1989). Place-identity as a Production of Environmental Self-Regulation. *Journal of Environmental Psychology*, 9, 241-256.

KORPELA, K.M. (1992). The issues of transformations (metamorphoses) and stability in place-identity. En *Socio-Environmental Metamorphoses: Builtscapes, Landscapes, Ethnoscape, Eoroscapes*. IAPS 12 International Conference, Proceedings, Volume II, Marmaras, Greece.

KRAMPEN, M. (1979): *Meaning in the urban environment*. London: Pion Limited.

KRUPAT, E. (1985). *People in cities. The urban environment and its effects*. New York: Cambridge University Press.

KUIPERS, B. (1982): The "Maps in the Head" Metaphor. *Environment and Behavior*, 14, 202-220.

LABORDE, P., KAAS, A.M., OCAÑA, C., et.al. (1991). *Ecología Social y Ambiente. Las ciudades medias y pequeñas*. Pamplona: Ediciones Universitarias de Navarra.

LALLI, M. (1988). "Urban Identity", en CANTER, D. (ed.). *Environmental Social Psychology*, NATO ASI Series, Behavioural and Social Sciences, the Netherlands.

LALLI, M. (en premsa). Urban-related identity: Theory, measurement, and empirical findings. *Journal of Environmental Psychology*.

LEE, T. (1970). Perceived distance as a function of direction in the city. *Environment and Behavior*, 2, 39-51.

LEFEBVRE, H. [1970]. *De lo rural a lo urbano*. Barcelona: Península, 1971. (original en París: Anthropos).

LEFEBVRE, H. [1968]. *El derecho a la ciudad*. Barcelona: Península, 1978. (original en París: Anthropos).

LEVY-LEBOYER, C. [1980]. *Psicología y Medio Ambiente*. Madrid: Morata, 1985. (original en París: PUF).

LINDZEY, G., ARONSON, E. (eds.) (1985). *The Handbook of Social Psychology*, vol.2. New York: Random House.

LYNCH, K. [1968]. The Possible City. En BANERJEE, T. & SOUTHWORTH, M. (eds.) *City sense and city design: writings and projects of Kevin Lynch*. Cambridge: MIT Press, 1990. (original en EDWALD, W.R. (ed.). *Environment and Policy*, Indiana University Press).

LYNCH, K. [1974]. Urban Design. Definició realitzada per a l'*Enciclopèdia Britànica*. En BANERJEE, T. & SOUTHWORTH, M. (eds.) *City sense and city design: writings and projects of Kevin Lynch*. Cambridge: MIT Press, 1990.

LYNCH, K. [1953]. Notes on City Satisfaction. En BANERJEE, T. & SOUTHWORTH, M. (eds.) *City sense and city design: writings and projects of Kevin Lynch*. Cambridge: MIT Press, 1990.

LYNCH, K. [1975]. The Image of Time and Place in Environmental Design. En BANERJEE, T. & SOUTHWORTH, M. (eds.) *City sense and city design: writings and projects of Kevin Lynch*. Cambridge: MIT Press, 1990.

LYNCH, K. [1984a]. The Immature Arts of City Design. En BANERJEE, T. & SOUTHWORTH, M. (eds.) *City sense and city design: writings and projects of Kevin Lynch*. Cambridge: MIT Press, 1990. (article original en *Places*, 1, (3), 10-21)

LYNCH, K. (1984b). Reconsidering "The Image of the City". En RODWIN, Ll. & HOLLISTER, R.M. (eds.). *Cities of the Mind*. New York: Plenum Press.

LYNCH, K. [1960]. *La imagen de la ciudad*. Barcelona: Gustavo Gili, 1985. (original en Cambridge: MIT Press)

MARANS, R.W. & RODGERS, W. (1975). Toward an understanding of community satisfaction. En HAWLEY, A. & ROCK, V. (eds.), *Metropolitan America in contemporary perspective*. New York: Halstead Press.

MARDONES, J.M. (1991). *Filosofía de las ciencias humanas y sociales*. Barcelona: Anthropos.

MARTI TUSQUETS, J.L. i MURCIA, M. (1987). *Enfermedad mental y entorno urbano. Metodología e investigación*. Barcelona: Anthropos.

MEAD, G.H. [1934]. *Espíritu, persona y sociedad*. México: Paidós, 1990. (original en Chicago: University Chicago Press).

MILGRAM, S. & JOULET, D. (1976). Psychological map of Paris. En PROSHANSKY, H.M., ITTELSON, W.H. & RIVLIN, L.G. *Environmental psychology: people and their physical settings*. NY: Rinehart & Winston.

MILGRAM, S. (1984). Cities as Social Representations. En MOSCOVICI, S. & FARR, R. (eds.). *Social Representations*. Cambridge: Cambridge University Press.

MOLES, A. (1972). *Psicología del espacio*. Madrid: Aguilera.

MORALES, J.F. (1990). Pròleg a l'edició espanyola de TURNER, J.C. [1987]. *Redescubrir el grupo social*. Madrid: Morata.

MUNNE, F. (1986). *La construcción de la psicología social como ciencia teórica*. Barcelona: Alamex.

MUNNE, F. (1989). *Entre el individuo y la sociedad. Marcos y teorías actuales sobre el comportamiento interpersonal*. Barcelona: PPU.

MUNNE, F. (en premsa). Pluralismo teóric y comportamiento social. *Psicothema*.

MUNTAÑOLA, J. (1974). *La arquitectura como lugar*. Barcelona: Gustavo Gili.

MUNTAÑOLA, J. (1980). *Topogénesis*. 3 vol. Vilassar de Mar: Oikos Tau.

NADAL, J., TAFUNELL, X. (1992). *Sant Martí de Provençals. Pulmó Industrial de Barcelona (1847-1992)*. Barcelona: Columna.

PANDEY, J. (1990). The Environment, Culture, and Behavior, en BRISLIN, R.W. (ed.) *Applied Cross-Cultural Psychology*. Newbury Park: Sage Publications.

PASSINI, R. (1984): Spatial Representations, a Wayfinding Perspective. *Journal of Environmental Psychology*, 4, 153-164.

PENROD, S. (1983). *Social Psychology*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

PIAGET, J. [1959]. *La formación del símbolo en el niño*. México: Fondo de Cultura Económica, 1986. (original en Neuchatel: Delachaux & Niestlé).

POL, E. (1988). *La Psicología Ambiental en Europa. Un análisis sociohistórico*. Barcelona: Anthropos.

POL, E. (1992). *Seis reflexiones sobre los procesos psicológicos en el uso, organización y evaluación del espacio*. Ponència presentada en les jornades "El comportamiento en el medio construido y natural", Orellana, setembre 1992.

POL, E. (1987). *Espais simbòlics a priori i a posteriori*. Article inèdit.

POL, E. (1992). *La apropiación del espacio* (en premsa).

POL, E. (en premsa). *The Environmental Psychology in Europe*. Avebury.

- POL, E. (1981). *La Psicología del Medio Ambiente*. Vilassar de Mar: Oikos-Tau.
- PROSHANSKY, H.M. (1978). The city and self-identity. *Environment and Behavior*, 10 (2), 147-169.
- PROSHANSKY, H.M., ITTELSON, W.H., & RIVLIN, L.G. (eds)[1976]. *Psicología Ambiental. El hombre y su entorno físico*. México: Trillas, 1983. (orig. en New York: Holt, Rinehart & Winston).
- PROSHANSKY, H.M. (1976). "The Appropriation and Misappropriation of Space", in KOROSEC, P. (ed.). *Appropriation of Space*. Proceedings of the Strasbourg Conference, Strasbourg.
- PROSHANSKY, H.M., FABIAN, & KAMINOFF (1983). Place-identity: physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 57-83.
- RAND, G. (1983): "Cities and City Planning" by Lloyd Rodwin (1981). Book Reviews. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 366-369.
- RAPOPORT, A. [1970]. Simbolismo y diseño del entorno, en RAPOPORT, A. *Aspectos de la calidad del entorno*. Barcelona: La Gaya Ciencia, 1974. (article original en *International Journal of Symbolology*, Atlanta, vol 1., 3).
- RAPOPORT, A. [1977]. *Aspectos humanos de la forma urbana. Hacia una confrontación de las ciencias sociales con el diseño de la forma urbana*. Barcelona: Gustavo Gili, 1978. (original en Oxford: Pergamon Press).
- REID, A. y AGUILAR, M.A. (1991). Barrio y vida cotidiana: una experiencia de trabajo en la reconstrucción de la vivienda. En MASSOLO, A. et.al. *Procesos rurales y urbanos en el México actual*. México: Universidad Autónoma Metropolitana.
- RIERA, P., PALLARES, M. i FLORES, J.L. (1990). *Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona. Característiques de l'habitatge, la mobilitat i la percepció del territori*, vol. 3. Barcelona: Institut d'Estudis Metropolitans.
- RIVAS, M. (1991). Resenya del llibre de SOJA, E.W. *Postmodern Geographies: the reassertion of space in Critical Social Theory*, *Estudios Territoriales*, 35, 242-246.

- RIVIERE, A. (1991). *Objetos con mente*. Madrid: Alianza.
- RODWIN, L.I. & HOLLISTER, R.M. (eds.) (1984). *Cities of the Mind. Images and Themes of the City in the Social Sciences*. New York: Plenum Press.
- RONCAYOLO, M. (1988). *La ciudad*. Barcelona: Paidós.
- RUBERT de VENTOS, X. (1980). El pudor i els signes: de la psicologia a la pornografia. *Saber*.
- RUSSELL, J.A., & WARD, L.M. (1981): On the Psychological Reality of Environmental Meaning: Reply to Daniel and Ittelson. *Journal of Experimental Psychology: General*, 110, 2, 163-168.
- SARAVIA MADRIGAL, Manuel (1990): *La urbanística como fronda, y otros ensayos*. Valladolid: Secretariado de Publicaciones, Universidad de Valladolid.
- SARBIN, T.R. (1983): Place identity as a component of self: an addendum. *Journal of Environmental Psychology*, 3, 337-342.
- SENNET, T.R. [1970]. *Vida urbana e identidad personal*. Barcelona: Península, 1975.
- SHAVER, K.G. (1987). *Principles of Social Psychology*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- SIME, J.D. (1986): Creating places or designing spaces?. *Journal of Environmental Psychology*, 6, 49-63.
- SOJA, E.W. (1989). *Postmodern Geographies: the Reassertion of Space in Critical Social Theory*. London/New York: Verso.
- SOLÀ-MORALES, M., BUSQUETS, J., DOMINGO, M., FONT, A., I GÓMEZ, J.L. (1974). *Barcelona. Remodelación capitalista o desarrollo urbano en el sector de la Ribera Oriental*. Colección "Materiales de la ciudad". Barcelona: Gustavo Gili.
- SOMMER, R. (1969). *Personal space*. Englewood Cliffs, N.Y.: Prentice Hall.

- STOKOLS, D. (1977). *Perspectives on Environment and Behavior*. New York: Plenum Press.
- STOKOLS, D. & JACOBI, M. (1984). Traditional, Present Oriented, and Futuristic Modes of Group-Environment Relations. En GERGEN, K.J. & GERGEN, M.M. *Historical Social Psychology*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- STOKOLS, D. & SHUMAKER, S.A. (1981). People in Places: A Transactional View of Settings. En HARVEY, J.H. (ed.) *Cognition, Social Behavior, and the Environment*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- STOKOLS, D. (1990). Instrumental and Spiritual Views of People-Environment Relations, *American Psychologist*, 45 (5), 641-646.
- STOKOLS, D. (1978). Environmental Psychology. *Annual Review of Psychology*, 29, 253-295.
- STOKOLS, D. (1981). Group x Place Transactions: Some Neglected Issues in Psychological Research. En MAGNUSSON, D. (ed.) *Toward a Psychology of Situations: An Interactional Perspective*, Hillsdale, New Jersey.: Lawrence Erlbaum.
- STRYKER, S. (1983). "Tendencias teóricas de la psicología social: hacia una psicología social interdisciplinar", en TORREGROSA, J.R. y SARABIA, B. (dir.). *Perspectivas y contextos de la psicología social*. Barcelona: Hispano Europea.
- SUÑOL GROS, J. (1988). *Guia de Sant Martín de Provensals*. Barcelona: Establecimiento Tipogràfico-Editorial «La Academia».
- TAJFEL, H. (1983). Psicología social y proceso social, en TORREGROSA, J.R. y SARABIA, B. (dir.). *Perspectivas y contextos de la psicología social*. Barcelona: Hispano Europea.
- TAJFEL, H. & TURNER, J.C. [1986]. La teoría de la identidad social de la conducta intergrupar. En MORALES, J.F. y HUICI, C. (eds.). *Lecturas en Psicología Social*. Madrid: Uned, 1989.
- TAJFEL, H. (1981). *Grupos humanos y categorías sociales*. Barcelona: Herder, 1984.
- TEDESCHI, T.T., LINDSKOLD, S., ROSENFELD, P. (1985). *Introduction to Social Psychology*. St. Paul, Minnesota: West Publishing.

TRIANDIS, H.C., BRISLIN, R.W. et.al. (eds.) (1980). *Handbook of Cross-Cultural Psychology*. Boston: Allyn & Bacon.

TUAN, F.Y. (1977). *Space and Place, The Perspective of Experience*. London: Edward Arnold.

TUAN, F.Y. (1974). *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes and values*. New Jersey: Prentice Hall Inc.

TURNER, J.C. (1982). Towards a cognitive redefinition of the social group. En TAJFEL, H. (ed.). *Social identity and intergroup behavior*. Cambridge: Cambridge University Press.

TURNER, J.C. [1987]. *Redescubrir el grupo social*, Madrid, Morata, 1990. (original en Oxford: Basil Blackwell).

WARD, L.M., & RUSSELL, J.A. (1981): The Psychological Representation of Molar Physical Environments. *Journal of Experimental Psychology: General*, 110, 2, 121-152.

WEBER, A.L. (1992). *Social Psychology*. New York: Harper Collins Publishers.

WILSON, B.M. (1980). Social Space and Symbolic Interaction, in BUTTIMER, A. & SEAMON, D. (ed.). *The human experience of space and place*. London: Croom Helm.

WIRTH, L. [1945]. Ecología Humana. En THEODORSON, G.A. *Estudios de Ecología Humana*, vol. 1. Barcelona: Labor, 1974. (orig. en *American Journal of Sociology*, pp. 483-488).

WIRTH, L. [1945]. Ecología humana. En THEODORSON, G.A. *Estudios de Ecología Humana*, vol. 1. Barcelona: Labor, 1974. (orig. en *American Journal of Sociology*, maig 1945, 483-488).

WOOLGAR, S. [1988]. *Ciencia: abriendo la caja negra*. Barcelona: Anthropos, 1991.

ZUBE, E.H., & MOORE, G.T. (Eds.) (1987). *Advances in Environmental, Behavior and Design*, vol. 1. New York: Plenum Press.

8. TAULA DE CONTINGUTS

FIGURES

GRÀFIQUES

TAULES

IL·LUSTRACIONS

FIGURES

FIGURA 1. Esquema general de la tesi	14
FIGURA 2. Relació entre espai simbòlic urbà i identitat social urbana a partir de la proposta teòrica efectuada	201
FIGURA 3. Situació geogràfica del barri del Poblenou i barris confrontants	217
FIGURA 4. El barri del Poblenou	218
FIGURA 5. Index de Capacitat Econòmica Familiar en el districte de Sant Martí de Provençals, delimitant el barri del Poblenou	219
FIGURA 6. Triangulació dels tres tipus d'anàlisi en els quals es basarà la investigació de camp	221
FIGURA 7. Esquema general de la proposta metodològica adoptada en aquesta tesi	222
FIGURA 8. Pla de Zones del Terme Municipal de Barcelona (1969)	241
FIGURA 9. Delimitació d'Àrees de Recerca Petita de l'Ajuntament de Barcelona	242
FIGURA 10. Delimitació de les zones d'estudi utilitzades per al mostratge i dels carrers seleccionats en cada zona	243
FIGURA 11. Localització dels llocs més significatius detectats en l'anàlisi socio-històrica	329
FIGURA 12. Elements testats com a possibles límits del barri	362
FIGURA 13. Delimitacions característiques de les ZONES 1,2 i 4 en funció de les respostes donades en els 15 ítems del qüestionari referents als límits del barri	368
FIGURA 14. Localització dels llocs més significatius detectats en l'anàlisi quantitativa	450
FIGURA 15. Localització de les entitats que van col·laborar en la formació dels grups de discussió	456
FIGURA 16. Anàlisi de contingut de la Rambla del Poblenou com a lloc representatiu del barri	470
FIGURA 17. Localització dels llocs més significatius detectats en l'anàlisi qualitativa	501
FIGURA 18. Plànol comparatiu entre la zona considerada com Poblenou en l'anàlisi quantitativa, els límits administratius i els primers assentaments urbans	512
FIGURA 19. Localització dels llocs més significatius detectats en la investigació de camp	537

GRÀFIQUES

GRÀFICA 1. Descripció de la mostra per la variable sexe	343
GRÀFICA 2. Descripció de la mostra en funció de si treballen o estudien al barri	343
GRÀFICA 3. Descripció de la mostra en funció del nivell d'estudis . . .	343
GRÀFICA 4. Descripció de la mostra en funció de la categoria socio-professional	343
GRÀFICA 5. Percentatges d'incidència de la variable N1 (nom del barri) en funció de les zones d'estudi	357
GRÀFICA 6. Percentatges d'incidència de les respostes emeses en cadascun dels elements espacials testats en funció de les zones d'estudi	364
GRÀFICA 7. Percentatge d'incidència obtingut en la variable D1 que correspon a referents espacials concrets del barri	373
GRÀFICA 8. Percentatge d'incidència de les categories configurades per a la variable D1	377
GRÀFICA 9. Percentatges d'incidència de les categories de la variable D1 en funció de les zones d'estudi	381
GRÀFICA 10. Percentatges d'incidència per a les categories de la variable LL1 en les zones 1,2 i 4	387
GRÀFICA 11. Percentatges d'incidència de les categories de la variable LL1 en funció de les zones d'estudi 1,2 i 4	389
GRÀFICA 12. Percentatges d'incidència per a les categories de la variable P1 pel total de les ZONES 1,2,4	394
GRÀFICA 13. Percentatges d'incidència de les categories de la variable F1 pel total de les ZONES 1,2,4	400
GRÀFICA 14. Percentatges d'incidència de les categories de la variable F1 en funció de les zones d'estudi	404
GRÀFICA 15. Percentatges d'incidència de les categories de la variable FR1 pel total de les ZONES 1,2,4	407
GRÀFICA 16. Percentatges d'incidència de les categories de la variable FR1 en funció de les zones d'estudi	411
GRÀFICA 17. Percentatges d'incidència en la variable D1 per la ZONA 3	428
GRÀFICA 18. Percentatges d'incidència en la variable P1 per la ZONA 3	430
GRÀFICA 19. Percentatges d'incidència en la variable F1 per la ZONA 3	430
GRÀFICA 20. Percentatges d'incidència en la variable LL1 per la ZONA 3	431

GRÀFICA 21. Percentatges d'incidència en la variable FR1 per la ZONA 3	432
GRÀFICA 22. Percentatges d'incidència obtinguts en les variables LL1, P1, F1 i FR1 pels tres espais del Poblenou que apareixen en totes quatre variables: La Rambla del Poblenou, la Platja de la Marbella i la Vila Olímpica (o zona d'Icària en el cas de P1)	441

TAULES

TAULA 1. Dades estadístiques del barri del Poblenou segons Padró Municipal de 1991	216
TAULA 2. Relació de variables utilitzades en el qüestionari	238
TAULA 3. Percentatge de «no respostes» per cada pregunta i per cadascuna de les opcions de resposta (no induïdes explícitament)	347
TAULA 4. Resultats de la comparació entre les variables N1 i zona d'estudi a través de la prova de chi-quadrat per a les ZONES 1, 2, i 4	356
TAULA 5. Resultats de les proves de chi-quadrat al realitzar la comparació entre les ZONES 1,2,3,4	365
TAULA 6. Resultats de les proves de chi-quadrat al realitzar la comparació entre les ZONES 1, 2, i 4)	365
TAULA 7. Resultats de la comparació entre les variables D1 i zona d'estudi a través de la prova de chi-quadrat per a les ZONES 1,2,4	380
TAULA 8. Resultats de la comparació entre les variables LL1 i zona d'estudi a través de la prova de chi-quadrat	391
TAULA 9. Resultats de la comparació entre les variables P1 i zona d'estudi a través de la prova de chi-quadrat per a les ZONES 1,2,4	398
TAULA 10. Resultats de la comparació entre les variables F1 i zona d'estudi a través de la prova de chi-quadrat	402
TAULA 11. Resultats de la comparació entre les variables FR1 i zona d'estudi a través de la prova de chi-quadrat	410
TAULA 12. Presentació gràfica de les relacions entre variables a partir de proves de comparació estadístiques	413
TAULA 13. Freqüències obtingudes en la comparació entre les variables 'nivell d'estudis' i 'nom del barri' (N1) a través de la prova de chi-quadrat	416

TAULA 14. Freqüències obtingudes en la comparació entre les variables 'professió del subjecte' i 'nom del barri' (N1) a través de la prova de chi-quadrat	417
TAULA 15. Freqüències obtingudes en la comparació entre les variables 'professió del subjecte' i 'diferències' (D1) a través de la prova de chi-quadrat	419
TAULA 16. Freqüències obtingudes en la comparació entre les variables 'sexe' i 'llocs més freqüentats' (FR1) a través de la prova de chi-quadrat	420
TAULA 17. Freqüències obtingudes en la comparació entre les variables 'nivell d'estudis' i 'llocs representatius del futur' (F1) a través de la prova de chi-quadrat	420
TAULA 18. Relació entre els noms de llocs utilitzats en l'anàlisi i altres denominacions que apareixen en les respostes emeses	447

IL.LUSTRACIONS

IL.LUSTRACIÓ 1. Plànol de Barcelona l'any 1718-19 on es pot observar la llacuna i els aiguamolls a on actualment s'ubica el barri del Poblenou. (Font: Galera, Roca i Tarragó, 1972)	260
IL.LUSTRACIÓ 2. "Territori de Barcelona en la segona meytat del segle XI". En ella pot observar-se alguns dels topònims referits en aquest apartat, especialment "Lo Perelló" que ha donat nom al carrer del mateix nom. (Font: Carreras Candi, s.d.)	263
IL.LUSTRACIÓ 3. Avenç de la línia de costa al llarg del temps. Com es pot observar, l'actual casc antic del Poblenou no existia en el segle IX. (Font: Carreras Candi, s.d.)	264
IL.LUSTRACIÓ 4. Barris de barraques al Poblenou. (Font: Solà Morales, et.al., 1974)	268
IL.LUSTRACIÓ 5. La Platja de la Marbella l'any 1972. (Font: AA.VV. del Poblenou, 1992)	270
IL.LUSTRACIÓ 6. Obres del pas elevat del carrer Almogàvers a l'alçada del carrer Marina l'any 1928. (Font: Memòria de la Comisión Especial de Ensanche, 1928)	294
IL.LUSTRACIÓ 7. Barcelona i els seus voltants l'any 1855. Poden observar-se els primitius nuclis del Poblenou (Icària i Llacuna) així com el Cementiri de Barcelona i el seu Passeig, actual Avinguda Icària. (Font: Galera, Roca i Tarragó, 1972)	302
IL.LUSTRACIÓ 8. Plànol de Sant Martí de Provençals realitzat per Pere Falqués l'any 1882. Pot observar-se clarament la difícil implantació de la quadrícula d'eixample en el barri del Poblenou. (Font: Galera, Roca i Tarragó, 1972)	316

IL.LUSTRACIÓ 9. La Rambla del Poblenou és l'espai simbòlic més destacat del barri	539
IL.LUSTRACIÓ 10. Idem	539
IL.LUSTRACIÓ 11. Una de les activitats més característiques dels habitants del Poblenou és "ramblejar"	544
IL.LUSTRACIÓ 12. Idem	544
IL.LUSTRACIÓ 13. L'estructura morfològica de la Rambla facilita una bona imatge ambiental	551
IL.LUSTRACIÓ 14. La Vila Olímpica	555
IL.LUSTRACIÓ 15. L'Avinguda Icària	555
IL.LUSTRACIÓ 16. La Plaça Prim	562
IL.LUSTRACIÓ 17. Les fàbriques com a elements representatius del passat del barri	564
IL.LUSTRACIÓ 18. L'Avinguda Diagonal és un espai representatiu del futur	564
IL.LUSTRACIÓ 19. El Casino L'Aliança del Poblenou	565
IL.LUSTRACIÓ 20. El Mercat de la Unió	566
IL.LUSTRACIÓ 21. Plaça Josep Trueta	566

9. ANNEX

QÜESTIONARI UTILITZAT EN LA INVESTIGACIÓ DE CAMP

ZONA

FRANJA HORARIA

Bon dia/ bona tarda.

Em dic, i truco des de la Universitat de Barcelona.

Estem realitzant un estudi sobre el seu barri i li demaneriem només uns minuts del seu temps per respondre unes preguntes molt curtes.

Ha de tenir en compte que el seu numero de telèfon ha estat tret a l'atzar de la guia telefònica.

Estaria vosté disposat a contestar aquestes breus preguntes?... Moltes gràcies.

a) Té vosté més de 16 anys?

a') Hi ha algú a casa seva que tingui més de 16 anys?
Podria posar-se al telèfon, si us plau?

b) És una casa particular?

*** Quin és el nom del seu barri?**

[Anotar literalment totes les respostes en estricte ordre, tots els noms que digui]

.....

*** Què és el que fa diferent el seu barri dels altres barris de Barcelona?**

.....

*** Quins són, per vosté, els llocs més característics, més representatius, que defineixen millor al seu barri?**

Per llocs entenem tots aquells carrers, places, monuments, locals, mercats, esglésies o qualsevol altre espai que vosté consideri representatius del barri.

Només en cas de dubte:

[Qualsevol lloc que vosté posaria si hagués de fer un cartell o un poster per donar a coneixer el seu barri a la gent de fora]

.....

[En el cas de que anomeni més de 5 llocs, preguntar si hi ha algun especialment destacat. Si n'hi ha, subratllar-lo]

Per acabar, unes últimes preguntes:

* Quants anys té vosté?

* Quants anys fa que viu al barri?

* Treballa o estudia en el barri? ... SI
... NO

* A quin carrer viu?. No cal que em digui l'adreça exacta,
només el nom del carrer i entre quins carrers es troba
casa seva.

.....
* Quins estudis té vosté?

..... No estudis
..... Estudis primaris
..... Batxillerat
..... Formació Professional
..... Estudis Universitaris
..... Quins?.....
..... Altres

* Quina professió té vosté?

.....
* Pertany a alguna associació del barri? SI NO

*Quina?.....

[En cas de no ser coneguda]:

* De quin tipus?

.....
Molt bé, ja hem acabat.

Molt agraït per la seva col.laboració.

* Quins són els llocs del seu barri que vosté freqüenta més?

[màxim tres llocs]

.....

* Quins són els llocs que, per vosté, representen millor el passat del barri?

[màxim tres llocs]

.....

* Quins són els llocs que, per vosté, representen millor el futur del barri?

[màxim tres llocs]

.....

* Quins són, per vosté, els límits del seu barri, és a dir, fins a on arriba el seu barri?

[Si contesta directament, anotar resposta literal]

.....

* A continuació, jo li diré uns llocs i vosté em dirà si són del seu barri o no ho són:

C/ Llull	 SI	 NO	 N/S,N/C
Pere Quart	 SI	 NO	 N/S,N/C
c/ Taulat	 SI	 NO	 N/S,N/C
Gran Via	 SI	 NO	 N/S,N/C
La platja, el mar	 SI	 NO	 N/S,N/C
Rambla Poble Nou	 SI	 NO	 N/S,N/C
c/ Bac de Roda	 SI	 NO	 N/S,N/C
Cementiri del Poble Nou	 SI	 NO	 N/S,N/C
c/ Josep Pla	 SI	 NO	 N/S,N/C
Vila Olímpica	 SI	 NO	 N/S,N/C
Rambla Prim	 SI	 NO	 N/S,N/C
Carles Primer, c/Marina	 SI	 NO	 N/S,N/C
c/ Alfons el Magnànim	 SI	 NO	 N/S,N/C
La Ciutadella	 SI	 NO	 N/S,N/C
Plaça de les Glories	 SI	 NO	 N/S,N/C

Bardin, Laurence (1986). El análisis de contenido. Madrid: Ed. Akal.

Bechini, A. (1986). El diferencial semántico. Teoría y práctica. Barcelona: Hispano Europea.

Blumer, H. (1969). El Interaccionismo Simbólico Perspectiva y método. Barcelona: Hora, 1982. (original en NY: Prentice Hall).

Bohigas, O.; Buchanan, P.; Magnago, V. (1990). Barcelona. Arquitectura y ciudad 1980-1992 (1a. ed.). Barcelona: Gustavo Gili.

Espinàs, Josep M. (1977). Vuit segles de carrers de Barcelona. Barcelona: Ed. Destino.

Fabré, J. y Huertas, J.M. (1975). Tots els barris de Barcelona: La Barceloneta. BCN: Ed 62.

Fabré, Jaume; Huertas, Josep M.; Bohigas, Pere (1984). Monuments de Barcelona. Barcelona: Ed. L'Avenç - Ayto. Barcelona.

Franco, N.; Del Castillo, M.; Liarte, D. y Poncela, M. (1995, Diciembre). El arte en el espacio público como elemento configurador de identidad y diversidad de barrio. Comunicación en V Congreso Nacional de Psicología Social. Salamanca: Eudema.

Franco, N. (1995). «The Citizen's attitude towards works of Art in Public Space». En Remesar, A. (Comp). *Proceedings del Seminario Sites of Public Art. Art and Design in Urban Development*. Barcelona: Facultad de Bellas Artes, UB.

Hogg, J. y otros (1969). Psicología y artes visuales. Barcelona: Gustavo Gili, S.A.

Moles, A. y Rohmer, E. (1989). Psicología del espacio. BCN: Círculo de Lectores, S.A.

Moure, Gloria (1994). Configuracions Urbanes. BCN: Ed. Polígrafa-Olimpiada Cultural.

Osgood, C. E.; Succi, G. J. y Tannenbaum, P. H. (1957). The measurement of Meaning. Illinois: The University of Illinois Press.

Osgood, C. E., et al. (1976). Medición de actitudes. En G. F. Summers (Eds.). *La medición de actitudes*. México: Trillas.

Permanyer, L. (1991). Barcelona, un museu d'escultures a l'aire lliure. BCN: Ed. Polígrafa.

Pol, E. (1994). «La apropiación del espacio». En *Familia y Sociedad* (1), octubre.

Pol, E. y Valera, S. (1995). Symbolism «a priori» - Symbol-

ism «a posteriori». Environment by Design. England: Kingston University.

Remesar, Antoni (Comp) (1996). Urban Regeneration: A Challenge for Public Art. Monografies Psico-Socio-Ambientals (6). Barcelona: Universidad de Barcelona.

Revilla, Federico (1991). Arte en la calle: el paseante ante la obra. Un estudio de psicología del arte. Coloquio, (88), 30-35.

Sennett, R. (1975). Vida urbana e identidad personal: los usos del desorden. BCN: Península.

Subirachs Burgaya, Judit (1989). L'escultura commemorativa a Barcelona (1936-1986). Ed. Els llibres de la Frontera. Barcelona.

Soldevila, Carlos (1951). Barcelona. Barcelona: Destino.

Valera, S. y Pol, E. (1994, Abril). Identidad social y espacio simbólico urbano. Comunicación presentada en el IV Congreso Psicología Ambiental. Adeje. Canarias.

Vázquez Montalbán, Manuel (1990). Barcelona fuente a fuente. Madrid: Repsol.

Visauta, B. (1989). Técnicas de investigación social. I: recogida de datos. Barcelona: PPU.